

Limburgse Vogels

Een uitgave van de Vogelstudiegroep van het
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

JAARGANG 25 | EDITIE

2015

Colofon

Limburgse Vogels bestaat sinds maart 1989 en is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt minimaal éénmaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie

Jan Erik Kikkert & Nicole Reneerkens (eindredactie),
Fred Hustings, Patrick Palmen, Jules Bos, Rob van der Laak,
Carlo van Seggelen, Joris Verhees.
Redactie Limburgse Vogels, Godsweerderstraat 2, 6041 GH
Roermond, e-mail: secretariaat@limburgsevogels.nl

Fotoredactie

Patrick Palmen, tel. 06-46212897,
e-mail: fotoredactie@limburgsevogels.nl

Redactie Adviesraad

Boena van Noorden

Opmaak

Ivo Meeuwissen

Figuren en diagrammen

Jan Erik Kikkert, Ivo Meeuwissen

Druk

Strijbos Graphic Group, Waalre

Abonnementenadministratie

Nieuwe abonnementen, wijzigingen, opzeggingen en/of klachten kunnen schriftelijk worden doorgegeven aan de abonnementenadministratie Limburgse Vogels, p/a Vogelstudiegroep Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond of via e-mail: kantoor@nhgl.nl

Kosten jaarnummer

Editie 2015 is inclusief verzendkosten te bestellen voor € 15,00. Niet-leden van het NHGL betalen € 17,50, voor bedrijven, instellingen, verenigingen € 20,00 inclusief verzendkosten. Overmaken via NL92 INGB 0001 1342 34 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg o.v.v. 'Limburgse Vogels 2015'. Voor België gelden dezelfde bedragen eveneens onder vermelding van Limburgse Vogels 2014 en IBAN NL92 INGB 0001 1342 34 en BIC: INGBNL2A. De afhaalprijs voor leden is € 12,50 op het kantoor van het NHGL in Roermond en tijdens presentaties en markten.

Dit nummer werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Provincie Limburg.

provincie limburg

Foto omslag

Oeverloper, Vlodrop, 22 juli 2012 (Luuk Belgers)

Bij een kwart eeuw Limburgse Vogels

Een 25-jarig jubileum is de aangewezen gelegenheid om terug te kijken én vooruit te kijken. De eerste uitgave van Limburgse Vogels was een proefnummer. Een zwart-wit uitgave, 32 pagina's dik, met interessante bijdragen over de Limburgse vogelwereld. Het werd geboren, volgens een redactioneel voorwoord, uit behoefte aan publicatiemogelijkheden over telresultaten, bijzondere waarnemingen of wat dan ook; betrekking hebbend op Limburg. Het beoogde tevens meer binding te verzorgen tussen Limburgse vogelaars. Het tijdschrift was de opvolger van 'In Vogelvlucht', dat nog uit het stenciltijdperk dateerde. De succesvolle ontvangst van het proefnummer vormde de aanzet tot een fraaie reeks aan grote en kleine artikelen die inmiddels 25 jaar van inventariseren, onderzoeken en verslagen van spannende vogelontmoetingen omvatten. Aanvankelijk in vier nummers per jaar, daarna in twee en uiteindelijk in een eenmalige uitgave per jaar.

Wat valt het meeste op wanneer we de eerste vijf jaargangen (1990-94) vergelijken met de - bijna - laatste vijf (2010-14)? Het aantal pagina's destijds (524) was vergelijkbaar met dat van nu (512). Het aantal artikelen was in de beginperiode echter aanzienlijk hoger dan nu: bijna 140 versus ruim 90, los van oproepen, boekbesprekingen enzovoort. Met andere woorden: artikelen zijn tegenwoordig gemiddeld veel langer. Dat weerspiegelt deels de toegenomen kennis waaruit geput kan worden. Enerzijds misschien verheugend, anderzijds moeten we ervoor waken dat potentiële schrijvers terugdeinzen omdat een artikel per se lang zou moeten zijn.

De inhoud zelf bleef redelijk consistent. Zowel toen als nu is ongeveer een vijfde van de artikelen gewijd aan broedvogels, een vijfde aan trek- en wintervogels, en de rest veelal aan (regionaal of landelijk) bijzondere waarnemingen. Wat verder opvalt: artikelen over gedrag worden vrijwel niet meer geschreven, net als die over milieu-invloeden (effecten drainage op weidevogels, invloed van rupsenplaag of brand op lokale avifauna). Daar staat tegenover dat in de recente serie aandacht is gekomen voor fenologie, de historie van het vogelonderzoek en, het oog wil ook wat, fotopagina's.

Het publiek veranderde eveneens. Van 'Limburgers schrijven voor Limburgers' kreeg het blad langzaam

een breder podium. De populatie lezers van, of schrijvers voor, Limburgse Vogels liet een uitbreiding zien tot buiten de provinciegrenzen. Maar altijd stonden de vogels en de gebieden binnen de provincie centraal. Het blad zelf onderging verscheidende malen een gedaantewisseling. De eerste nummers ademden nog een ambachtelijke sfeer uit, met kaarten en grafieken die met de hand gemaakt waren. De technische mogelijkheden van de computer maakten hieraan snel een einde. Langzaam veranderde het blad in een kleurrijke uitgave met fraaie kleurenfoto's en kaarten. Vergeleken met zijn oervorm is het huidige Limburgse Vogels een glossy blad.

Wat de toekomst gaat brengen, is onzeker. Dat geldt voor de vogels. Hoe gaat het broedseizoen verlopen? Wordt de trek net zo spectaculair als vorig jaar? Welke nieuwe soorten mogen we dit jaar bijschrijven?

Maar het geldt zeker ook voor dit blad. Zal er over een kwart eeuw nog steeds een tijdschrift over vogels in Limburg zijn? We kunnen niet verhelden dat het samenstellen van nummers zwaarder wordt. Schrijvers zijn lastiger te vinden, het redactiewerk kost veel tijd. En hoe hard gaan de ontwikkelingen in het digitale tijdperk, dat nog maar net begonnen is? Sociale media en internet nemen bezit van ons, papier zal uiteindelijk misschien wel uit het straatbeeld verdwijnen. Wat dit voor Limburgse Vogels zal gaan betekenen, weten we niet. Moet je, om actueel te blijven, met de flow meegaan?

De editie van 2015 is echter nog zoals we gewend zijn. Interessante artikelen, afgewisseld met terugkerende rubrieken, het geheel wederom opgeluisterd met fraaie kleurenfoto's. Veel leesplezier!

De redactie

Opvallende ontwikkelingen in de Limburgse vogelwereld

Winnaars en verliezers tussen 1989 en 2014

Joris Verhees

Kuifleeuwerik, Trade Port Venlo, 12 oktober 2003 (P. Palmen)

In Limburg houden belangstellenden zich al geruime tijd bezig met het bestuderen van de avifauna. Niet alleen voor het plezier, maar zeker ook om inzicht te verkrijgen in welke vogelsoorten waar voorkomen. Dat roept automatisch vragen op zoals: hoe ontwikkelen de aantallen zich? En, wat is de reden dat sommige soorten verdwijnen of zich (her)vestigen? Het is ongeveer vanaf 1910 dat hierover geschreven en gepubliceerd wordt (Hustings *et al.*, 2006; Vlek & Jansen, 2012). Inmiddels zijn we ruim een eeuw verder. Er is enorm veel kennis verkregen en een schat aan waardevolle informatie beschikbaar gekomen. Ook de vogels ondervonden grote veranderingen. Aantallen en verspreiding veranderden, soorten vestigden zich als broedvogel of verdwenen.

In dit artikel wordt beschreven hoe het enkele soorten verging sinds het oprichten van het tijdschrift *Limburgse Vogels*, 25 jaar geleden.

Bronnen

Om de tekst leesbaar te houden, blijft de vermelding van bronnen beperkt tot soortspecifieke publicaties. Informatie over de aantallen in onze provincie is ontleend aan de artikelenserie over zeldzame broedvogels in dit tijdschrift (meest recente publicaties: Bakhuizen *et al.*, 2013; Hustings *et al.*, 2014) en de Avifauna van Limburg (Hustings *et al.*, 2006). De Nederlandse situatie wordt geschetst aan de hand van de laatste broedvogelatlas (Sovon, 2002), de jaarrapporten broedvogels van Sovon (meest recente:

Boele *et al.*, 2015) en soms ook de Nederlandse avifauna's (van den Berg & Bosman, 2001; Bijlsma *et al.*, 2001). Informatie uit Nordrhein-Westfalen stamt uit Grüneberg *et al.* (2013), die uit Wallonië is ontleend aan Jacob *et al.* (2013).

Winnaars

Verschillende soorten hebben zich sinds 1989 in Limburg gevestigd of zijn sterk in aantal toegenomen. Hieronder wordt ingegaan op de aantalsontwikkeling en, waar mogelijk, de oorzaken van vestiging of toename. Tevens wordt beredeneerd hoe deze aantalsontwikkeling verder kan verlopen. De volgende soorten zijn tot deze categorie gerekend: Middelste Bonte Specht, Kortsnavelboomkruiper, Oehoe en Raaf.

Middelste Bonte Specht

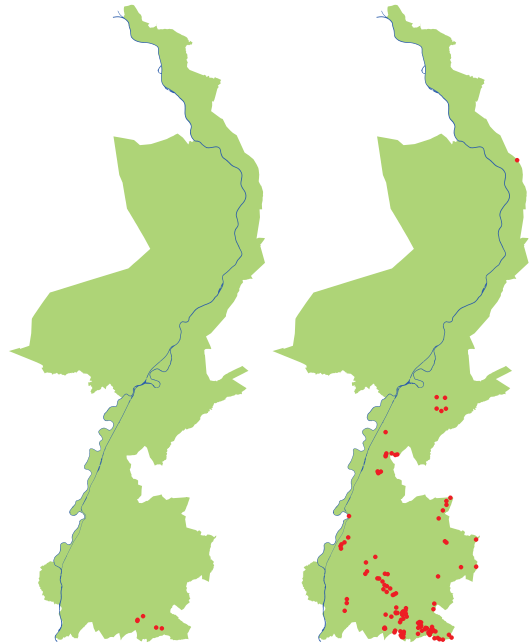
Dendrocopos medius

De Middelste Bonte Specht was in Nederland in de 20e eeuw lange tijd een onregelmatige, uiterst zeldzame broedvogel. Naar alle waarschijnlijkheid heeft de soort zich in Limburg pas in het laatste decennium van de vorige eeuw als broedvogel gevestigd. Het eerste zekere territorium in de provincie stamt uit 1996, in de Boswachterij Vaals. Dat jaar leverde ook een influx van deze specht op, waarna er in 1997 in Limburg 11 territoria werden vastgesteld. De soort bleek ook voor te komen op andere plekken in Zuid-Limburg, zoals het Savelsbos bij Gronsveld, evenals bij Sint-Odiliënberg in Midden-Limburg. In 1999 werden alle potentiële broedgebieden bezocht. Dat leverde negen territoria op.

De jaren hierna verslaptte de aandacht wat. Maar tussen 2003 en 2005 werden weer veel geschikte broedlocaties onderzocht (Bakhuizen, 2005), met 8–15 territoria als resultaat. In 2006 vond een spectaculaire doorbraak plaats met ongeveer 75 territoria. Deze lagen nog allemaal ten zuiden van Roermond, met het zwaartepunt in de meest zuidelijke bossen. Ook enkele bossen bij Posterholt en Sint-Odiliënberg bleken jaarlijks bezet.

Na dat jaar bleven de aantallen Middelste Bonte Spechten gestaag stijgen. In 2011 volgde een opvallende toename in Noord-Limburg, met 12 territoria ten noorden van Roermond, waarvan drie aan de westkant van de Maas. In 2012–2013 steeg het aantal territoria in Limburg tot 150 en in 2014 werd de grens van 200 voor het eerst overschreden.

Landelijk gezien is Limburg een belangrijke provincie

Figuur 1. Territoria Middelste Bonte Specht, provinciale kartering eerste ronde (1990-1997; n=5) en tweede ronde (1998-2011; n=115).

voor de Middelste Bonte Specht. Tot ongeveer 2005 was het de bakermat van vrijwel alle Nederlandse territoria. Daarna kwamen Twente, de Achterhoek en andere delen van Oost- en Zuid-Nederland sterk op. Van de rond 580 Nederlandse territoria in 2013 lag bijna een kwart in Limburg.

De vestiging en toename in Limburg vonden plaats in het kielzog van een sterke uitbreiding in aangrenzende delen van Duitsland en België (Wallonië). Het ouder worden van het loofbos en extensivering van het bosbeheer (met o.a. grotere tolerantie van dood hout) zullen de ontwikkeling in Limburg hebben bevorderd. Het ligt voor de hand dat de soort zich de komende decennia ook ten westen van de Maas fors zal kunnen uitbreiden. Een deel van de bossen aldaar is qua leeftijd en samenstelling immers geschikt voor de soort.

Kortsnavelboomkruiper

Certhia familiaris macrodactyla

Na eerdere vermoedens dat deze soort in Nederland broedde, werd het eerste zekere en goed gedocumenteerde broedgeval in 1993 vastgesteld in het Preusbos, onderdeel van de Boswachterij Vaals. Bij

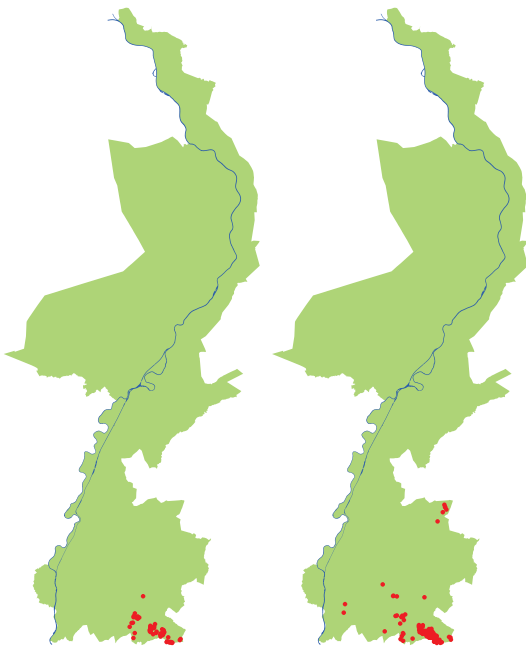
Kortsnavelboomkruiper,
Hamert, 20 maart 2011
(P. Palmen)

nader onderzoek dat jaar in de Boswachterij kwam het aantal territoria uit op 13-16. In de erop volgende jaren vond een toename plaats, en bij gebiedsdekkend onderzoek in 1997 werden 54 territoria ontdekt in

het Heuvelland van Zuid-Limburg. Het zwaartepunt lag nog steeds in de Boswachterij Vaals met 41 territoria, gevolgd door bossen op de hellingen van het zuidelijk Geuldal zoals het Onderste Bos bij Epen (2), het Kruisbos/Schweibergerbos (6) en het Wagelerbos (3). Daarna vond verdere uitbreiding over Limburg plaats, zowel binnen Zuid-Limburg als verder noordelijk. Zo werden na 1998 Kortsnavelboomkruipers ontdekt bij de Holtmühle (Venlo), het Zwartwater (Arcen-Velden), het Munningsbos (Posterholt) en het IJzerenbosch (Echt-Susteren). Vanaf die tijd werden ook vestigingen in andere delen van Nederland bekend, met name Oost-Drenthe/Zuidoost-Groningen, Twente en de Achterhoek.

De Kortsnavelboomkruiper is een onopvallende soort, met een lastig herkenbare zang die in het vogelkoor gemakkelijk gemist wordt. Gebiedsdekkende inventarisatie is bewerkelijk, en het bleek in toenemende mate lastig om goed zicht te houden op de aantalsontwikkeling in Limburg. In 2007 werd de broedpopulatie geschat op 75-100 territoria, waarvan 44 in de Boswachterij Vaals (Bakhuizen, 2008). De laatste min of meer complete inventarisatie van het kerngebied vond plaats in 2010, toen karteerders van Provincie Limburg de driehoek Vaals-Epen-Witterm onderzochten. Ze vonden er 102 territoria, nog steeds met sterke concentratie op de Boswachterij Vaals, wat op een doorzettende toename wijst. Op een landelijke populatie van in dat jaar naar schatting 140-200 territoria vormde Zuid-Limburg wederom de hoofdmoot.

Figuur 2. Territoria Kortsnavelboomkruiper, provinciale kartering eerste ronde (1990-1997; n=54) en tweede ronde (1998-2011; n=110).

De trigger voor het kolonisatieproces is mogelijk dezelfde als bij de Middelste Bonte Specht: een sterke toename en uitbreiding in Wallonië en Nordrhein-Westfalen, met een gunstig bosbeheer in Limburg als bonus. Het valt dan ook te verwachten dat Kortsnavelboomkruipers Limburg verder zullen koloniseren. Zeker aan de westkant van de Maas valt er voor de soort nog veel te winnen. Boscomplexen als het Weerterbos, het Areven, Stramproy en het Leudal hebben geschikt habitat. Ook de in lage dichtheid bezette Midden- en Noord-Limburgse bossen aan de oostkant van de Maas zijn deels zeer geschikt en zitten zeker niet aan hun maximum. Bossen langs de Nederlands-Duitse grens, zoals in de Maasduinen en de Meinweg, zullen naar verwachting in de toekomst meer bezet worden.

Oehoe *Bubo bubo*

De Oehoe is een relatieve nieuwkomer in Limburg en Nederland. Het eerste broedgeval zou in 1983 hebben plaatsgevonden in het Elzetterbos in de Boswachterij Vaals. Schriftelijke documentatie is echter niet beschikbaar. Het eerste geslaagde en gedocumenteerde broedgeval stamt uit 1997, in de ENCI-groeve te Maastricht. Het paar bracht, net als een jaar later, vier jongen groot. In 1999 werden

ook Oehoes in de Julianagroeve bij Cadier en Keer aangetroffen. Tussen 2004 en 2011 schommelde het aantal territoria in Limburg tussen drie en vijf. Los van de genoemde plekken werden de broedlocaties, omwille van verstoring, stilgehouden.

In 2012 steeg het aantal territoria in Limburg naar acht. Niet alleen in de zuidelijke helft van de provincie kwamen nu Oehoes voor. Ook in Midden- en Noord-Limburg had deze uil zich gevestigd. Landelijk ging het dat jaar om 11 territoria, met buiten Limburg gevallen in safaripark de Beekse Bergen bij Hilvarenbeek, in Twente en bij Winterswijk (een sinds 2002 bezette locatie). In 2013 en 2014 volgde in Limburg wederom een toename, naar liefst 12 resp. 16 territoria, al komt dat deels door intensiever onderzoek. Zuid-Limburg nam, zoals verwacht, het merendeel voor haar rekening, maar ook in Noord-Limburg lijken Oehoes zich definitief te hebben gevestigd met 2 resp. 5 territoria.

De vestiging van de Oehoe in Limburg en in Nederland is te koppelen aan herintroductieprojecten in Duitsland (Voskamp, 2004). Het aan Limburg grenzende Nordrhein-Westfalen herbergde in 2002 al zo'n 120-200 paren en rond 2009 ca. 250-300. In het kielzog van deze projecten vestigden zich vanaf 1982 ook weer enkele paren in de Belgische

Oehoe kuikens, lokatie onbekend, 5 mei 2014 (G. de Hoog)

Ardennen, waar deze uil sinds 1913 als uitgestorven gold. Rond 2007 waren er tenminste 80 broedparen. De aanhoudende toename in Limburg wijst erop dat de instroom vanuit het buitenland nog niet drooggevallen is. Dat in 2004 twee dode oehoemannen snel werden vervangen, suggereert eveneens dat er voldoende rekruten voorhanden zijn. Ook de visie om groeves op een natuurvriendelijke manier in te richten en te beheren speelt een belangrijke rol. De vraag is dan ook in hoeverre Oehoes in Limburg nog zullen toenemen. In naburige landen broeden Oehoes voornamelijk op steilwanden (Wassink, 2011), en die lijken in Limburg inmiddels zo goed als bezet. Oehoes zijn echter niet volledig gebonden aan zulke wanden. In Nederland zijn broedgevallen bekend op de grond, in gekraakte roofvogelnesten of in kunstnesten. Het is dus niet ondenkbaar dat deze grootste Europese uil in Limburg verder kan gaan toenemen, ondanks het feit dat de habitattypen die momenteel de voorkeur hebben, vrijwel maximaal bezet zijn.

Raaf *Corvus corax*

Raven stierven in Nederland door vervolging uit. De laatste zekere broedgevallen werden vastgesteld in 1927 bij Millingen aan de Rijn en in 1928 bij Nijkerk. In Limburg verdween hij al veel eerder als broedvogel, met de laatste broedgevallen rond 1840-1850 bij Valkenburg en rond 1870 bij Schinnen. De afwijkende melding van een broedpaar in 1944 in het Vijlenerbos is lastig te beoordelen.

Om hervestiging in Nederland te bewerkstelligen, werden verschillende introductiepogingen ondernomen. Na een eerste mislukte poging in 1936, werd ruim 30 jaar later, in 1969, opnieuw een herintroductie uitgevoerd. Het duurde tot 1976 voordat de eerste paren in het wild tot broeden kwamen: op de Veluwe (2) en de Utrechtse Heuvelrug (1). Aanvankelijk stagneerden de aantallen, maar in de jaren negentig volgde een explosieve groei en in 1996 werd een landelijk record van 114 territoria vastgesteld, waarna de groei weer stopte. In Limburg bleef de Raaf lange tijd zeer schaars. Vanaf 1980 werd de soort in toenemende mate gezien, maar het bleef aanvankelijk bij gemiddeld slechts één exemplaar per jaar. Vanaf de jaren negentig vond een duidelijke stijging plaats en werden met name in Noord-Limburg en het Heuvelland jaarlijks wel Raven waargenomen, ook in voorjaar en zomer. De toename in Limburg had te maken met de stijgende aantallen buiten de provincie. De soort nam elders in Nederland immers

toe, met de Veluwe als dichtstbijzijnde broedplaats, maar ook in Wallonië (na uitzetting in 1976 volgde een noordwaartse uitbreiding tot aan de Hoge Venen) en Nordrhein-Westfalen (westwaartse uitbreiding, deels na uitzetting, deels spontaan).

Gezien de toenemende aantallen was het een kwestie van tijd voordat de soort weer in Limburg zou gaan broeden. Het duurde echter tot 2013 voordat een eerste raventerritorium werd vastgesteld, op De Hamert. Het bleek de voorbode voor een broedgeval in hetzelfde gebied in 2014. Dit betekende het eerste geslaagde broedgeval in Limburg sinds 144 jaar (Kikkert, 2014). Al enige jaren eerder nestelden zich broedparen net over de Duitse grens in het Reichswald bij Kleve en in het Duitse deel van de Meinweg. Buiten deze gebieden werden vooral in de Kop van Limburg en in het uiterste zuidoosten van de provincie steeds meer Raven waargenomen. Vermoedelijk gaat het hier vooral om onvolwassen dieren die nog geen territorium hebben, lokaal ook om broedvogels uit aangrenzend Duits gebied. Bijlsma (2013) geeft aan dat vestiging in onbezette regio's een kwestie van geduld is, waarbij broedgevallen worden voorafgegaan door lange reeksen van losse waarnemingen.

Naar verwachting zullen Raven in Limburg langzaam een broedpopulatie kunnen opbouwen. De bossen bij Venray leverden in 2015 al een geslaagd broedgeval (mond. med. J.E. Kikkert). Andere gebieden, buiten de Maasduinen en de Meinweg, die veel potentie lijken te hebben - en waar al of niet geregeld Raven worden waargenomen - zijn de hellingbossen in Zuid-Limburg en de Loozerheide bij Weert. Rust en voldoende voedsel zijn echter belangrijke vestigingsfactoren, en of deze overal in de provincie genoeg te vinden zijn, is nog wat twijfelachtig. De veranderende blik binnen natuurbeheer met betrekking tot het niet opruimen, maar laten liggen van dode dieren kan een belangrijke rol gaan spelen. Het succesvolle experiment 'Dood doet Leven' kan een positieve impact hebben op (onder andere) Limburgse Raven (ark.eu).

Soortbespreking verliezers

Verschillende soorten zijn sinds 1989 in Limburg als broedvogel verdwenen of sterk in aantal achteruitgegaan. Ze worden hieronder besproken met, net als bij de winnaars, het accent op aantalsveranderingen, oorzaken en prognoses. Het gaat om de volgende soorten: Kramsvogel, Europese Kanarie, Grauwe Gors en Kuifleeuwerik.

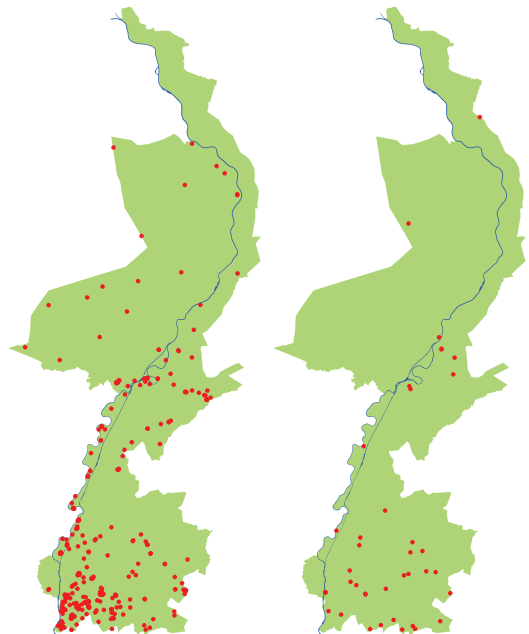

Kramsvogel, Venray, 31 januari 2010 (P. Palmen)

Kramsvogel *Turdus pilaris*

De Kramsvogel, oorspronkelijk een onregelmatige en zeer zeldzame broedvogel, werd vanaf midden jaren zeventig plaatselijk een vrij algemene verschijning. Hij kwam, soms in kleine kolonies, tot broeden in onder andere hoogstamboomgaarden en populierenbossen. In Nederland maakte de Kramsvogel een sterke groei door, van één paar in 1972 tot zo'n 700-900 in 1986. Hierna volgde een daling tot 300-350 paar in 1995 en een verdere verslechtering na de eeuwwisseling.

Zuid-Limburg vormde vanaf het prille begin het Nederlandse kerngebied. Bij de oprichting van Limburgse Vogels, in 1989, stond de broedpopulatie op zijn hoogtepunt met rond 600 paren. In die tijd zette ook een noordwaartse uitbreiding in. Zo werden in Midden-Limburg in de omgeving van het Roerdal in de periode 1985-1990 jaarlijks 14-29 paren vastgesteld. Verder richting het noorden werden in Limburg echter nauwelijks paren aangetroffen. Kort na die bloeiperiode zette een achteruitgang in (Ovaa, 1998). Jarenlang bezette broedplaatsen bleken in Zuid-Limburg plots verlaten. In tien jaar tijd namen de aantallen in het oostelijk Heuvelland met 45% af en in het westelijk Heuvelland zelfs met 90%. Tijdens

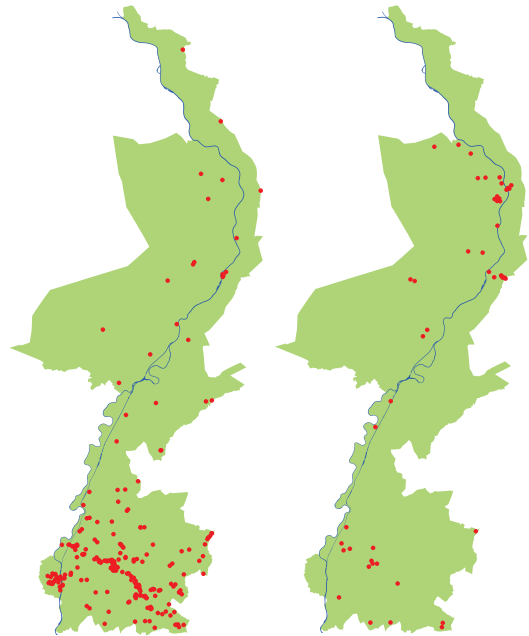
Figuur 3. Territoria Kramsvogel, provinciale kartering eerste ronde (1990-1997; n=353) en tweede ronde (1998-2011; n=40).

het veldwerk voor de tweede broedvogelatlas van Sovon (1998-2000) bleken Kramsvogels in Noord- en Midden-Limburg bijna geheel verdwenen. Toch waren er toen in Limburg misschien nog 80-130 broedparen aanwezig. Enkele jaren later ging het om slechts enkele tientallen, met afnemende trend en vrijwel allemaal geconcentreerd ten zuiden van de denkbeeldige lijn tussen Roermond en Weert. In 2004 werden maar 18 paren geregistreerd (al zal dat niet volledig zijn), met de laatste kernen rondom Eijsden (8) en Margraten (5). De aantallen bleven dalen en in 2011 werden slechts zes paren gevonden, alle in het uiterste zuidoosten. In 2013 was de stand gedaald tot slechts één enkel paar, in 2014 waren het er drie. De vestiging in Limburg leek goed verklaarbaar binnen de westwaartse uitbreidingsgolf die broedende Kramsvogels in de 20e eeuw doormaakten. Dit leidde ook tot een uitbreiding in Nordrhein-Westfalen en de vestiging van grote aantallen in Wallonië. De plotselinge achteruitgang in Limburg is lastiger te verklaren, temeer daar in aangrenzende Duitse en Belgische gebieden regionaal nog steeds veel Kramsvogels broeden. Gesuggereerde verklaringen, zoals verhoogde predatie door kraaiachtigen, verslechtering van voedselaanbod (door omzetting van grasland in akkers en verdroging van resterende graslanden) en verdwijning van nestgelegenheid (kappen van populieren), lijken de achteruitgang niet geheel te kunnen verklaren. Ook uit het verleden zijn, op Europese schaal, perioden met onverklaarbare toe- en afnamen bekend.

Wat ook precies de redenen moge zijn, het is aanmerkelijk dat de verdwijning als broedvogel zich in Limburg en Nederland binnen handbereik bevindt. De grens van het hoofdverspreidingsgebied, die begin jaren negentig over Limburg liep, is flink zuidoostwaarts verschoven. Gezien de eerdere verschuivingen aan de noordgrens van het Midden-Europese broedareaal, is een nieuwe periode van westwaartse uitbreiding echter evenmin volledig uit te sluiten. Dan zullen Kramsvogels in de toekomst wellicht opnieuw Limburg als broedvogel bevolken.

Europese Kanarie *Serinus serinus*

Het eerste Nederlandse broedgeval vond plaats in 1922 in Kerkrade. Landelijk gezien bleef de Europese Kanarie altijd een (vrij) schaarse broedvogel, met in slechte tijden enkele tientallen paren en in de beste jaren zo'n 400-550 exemplaren. Zulke hoogtepunten deden zich voor in de tweede helft van de jaren zeventig en midden jaren negentig. De meeste paren

Figuur 4. Territoria Europese Kanarie, provinciale kartering eerste ronde (1990-1997; n=248) en tweede ronde (1998-2011; n=49).

kwamen steevast voor in Zuid-Limburg, met in goede jaren tientallen territoria in steden als Maastricht, Valkenburg en Heerlen. In Midden- en Noord-Limburg was de soort altijd aanzienlijk minder algemeen, op de omgeving van Tegelen na. Buiten Limburg waren alleen de oostelijke Achterhoek en Twente min of meer belangrijke broedgebieden.

Rond het begin van de jaren negentig waren de aantallen in Limburg relatief hoog en stabiel, al kenden lokale populaties soms een flinke achteruitgang. Zo namen de aantallen in Heerlen af van 40 paren eind jaren zeventig naar minder dan vijf in 1996. Landelijk lieten de jaren negentig een stijging zien. In de periode 1998-2000 werden er voor Nederland 400-450 paren geschat, waarvan 85% in Limburg. Na deze periode kenden de oude bolwerken een flinke teruggang. De getelde aantallen namen af tot 80 paren in 2004, nog geen 50 in 2007 en slechts 20 in 2011. Onverwachte oplevingen, zoals een toename rondom Gronsveld, bleken tijdelijk te zijn. Het voorheen belangrijke kerngebied Maastricht is vanaf 2006 alleen nog incidenteel bezet en het contrast is schril met de talrijke zangposten in 1995 in het Stadspark (mond. med. J.E. Kikkert).

*Europese Kanarie,
Lottum, 3 april 2005
(P. Palmen)*

Het accent verschoof sinds de eeuwwisseling steeds meer van Zuid- naar Midden-Limburg, met name de ruime omgeving van Venlo, Tegelen en Lottum. Deze gebieden nemen nu het merendeel van de territoria voor hun rekening; in het zuiden houdt alleen Vaals nog redelijk stand. Vooralsnog is de kaars nog niet gedoofd, maar hoelang deze het nog volhoudt zal moeten blijken.

Perioden van bloei en verval bij de Europese Kanarie zijn altijd lastig verklaarbaar geweest. De recente neergang staat vermoedelijk niet los van de afname die uit zuidelijker gelegen kerngebieden wordt gemeld. De omvangrijke Franse broedpopulatie gaat hard achteruit en in Wallonië nemen de aantallen eveneens af. Dit suggereert een droogvallende instroom vanuit deze gebieden richting Limburg. Of ook andere factoren een rol spelen, van klimaateffecten tot het verdwijnen van ruderaalvelden, is onbekend. Wel is het duidelijk, mede gezien de bovengenoemde achteruitgang in zuidelijker gebieden, dat een nieuwe bloeiperiode in Limburg vooralsnog niet op stapel staat.

Grauwe Gors *Emberiza calandra*

Net als veel andere akkervogels onderging ook de populatie van de Grauwe Gors een adering. Landelijk gezien begon de afname begin jaren tachtig. De soort verdween uit verschillende regio's, zoals Noord-Groningen, waar in 1975 nog 130-150 paren standhielden (op een landelijk totaal van 1100-1250); na 1985 was de soort hier verdwenen. Ook

in Limburg was de achteruitgang goed te merken. Waar de provincie rond 1975 nog 560-595 territoria huisvestte en in 1980 zo'n 270-325, bleven er in 1989 67-90 over. Ondanks deze schrikbarende achteruitgang was dit nog steeds de helft van de Nederlandse populatie. Verschillende Limburgse broedgebieden bleken inmiddels verlaten, met name in de zuidelijke Peelontginningen en in Noord-Limburg, hierdoor beperkte het areaal zich steeds meer tot Zuid-Limburg.

De jaren negentig begonnen weinig hoopgevend met een verdere afname. Een opmerkelijke opleving deed zich halverwege het decennium voor. Grootchalige overstromingen langs de Maas deponeerden dikke pakketten klei, grind en zand op landbouwgronden in het zuidelijk Maasdal. De daaropvolgende explosie van pionierskruiden zorgde voor broedgelegenheid, voedsel en dekking voor Grauwe Gorzen. Het leverde 75 territoria op in 1994, maar een jaar later was de stand al gehalveerd tot 38. Toen de landbouwgronden weer volledig geëxploiteerd konden worden, zakten de aantallen verder. In Limburg bleef de teller in 2004 steken op 9 territoria, waarvan 5 in het Zuidelijk-Maasdal bij Itteren en Borgharen en de overige bij Klein Hanssum (1), Caberg (2) en de hamsterakkers rond Sibbe (1). In 2007 werden er met veel moeite nog twee territoria gevonden, in het hamsterreservaat bij Sibbe en het grindgat bij Itteren. In 2010 bleef er één territorium over. Vanaf 2011 staat de teller op nul (al biedt een territoriale vogel bij Caberg in 2015 weer een sprankje hoop). Ook landelijk bereikte de soort

Grauwe Gors, Sibbe,
20 november 2013
(G. de Hoog)

een dieptepunt. In 2013 werd voor het eerst geen enkel territorium in Nederland gevonden.

De verdwijning uit Limburg is veroorzaakt door veranderingen in de landbouw, in het bijzonder andere gewaskeuze (omzetting van granen in maïs en van hooiland in akkerland), intensief gebruik van herbiciden en insecticiden, schaalvergroting en afgraving van cultuurland ten behoeve van grindwinning. Het instellen van hamsterreservaten – met in theorie een voor de Grauwe Gors gunstig beheer – leidde wel tot een toename van het aantal overwinteraars (al zijn de aantallen recent minder hoog), maar niet tot de vestiging van een bloeiende broedpopulatie. De overwinteraars zijn mogelijk afkomstig uit Belgisch-Limburg (Dijksterhuis & Hut, 2009) en verdwijnen in de loop van het voorjaar. Akkerrandbeheer in Oost-Groningen leverde soms opmerkelijke aantallen op (in 2011 acht territoria), maar ook dit bleek niet bestendig. Met het oog op de landbouwkundige ontwikkelingen, en mede gezien de afnemende populaties in aangrenzende delen van België en Duitsland is het niet aannemelijk dat zich weer noemenswaardige aantallen in Limburg zullen vestigen.

Kuifleeuwerik *Galerida cristata*

Ook deze laatst besproken verliezer is hard achteruit gegaan. Midden jaren zeventig werd de Nederlandse populatie Kuifleeuweriken op 3000-5000 paren geschat, waarvan 400-700 in Limburg. Achteraf gezien

beleefde de soort toen een bloeiperiode. Korte tijd later keerde het tij. Als eerste verdwenen de kleine aantallen van schrale heidevelden, de randen van hoogvenen en zandwegen langs akkers. Daarna kwamen de veel grotere populaties in steden en dorpen aan bod. Waar schattingen van de Limburgse populatie in 1985 rond 185-280 paren uitkwamen, resteerden er rond 1998 slechts 10-20. De territoria lagen in de tweede helft van de jaren negentig nog verspreid over de provincie, met kleine concentraties in Maastricht (4), Venray (maximaal 5), Sevenum (3) en Blerick (5).

In de periode 2002-04 bleven er naar schatting slechts 5-10 paren over, voornamelijk in en rondom Venlo (4), met een overblijver die nog standhield in Maastricht. In 2007 telde Limburg vier territoria. Drie ervan huisden op de locatie Tradeport-West bij Venlo en één iets ten zuiden van Roermond. Daar profiteerde de soort kort van de aanleg van de A73 (terrein aan de Rijksweg). In 2008 en 2009 werden nog twee Limburgse territoria vastgesteld, in 2010-13 slechts één. De auteur zag op 3 juni 2013 nog één Kuifleeuwerik op de bekende locatie in Venlo. Achteraf gezien bleek dit net op tijd, want na 14 juni van dat jaar waren er geen meldingen meer. Tot op de dag van vandaag zijn er geen (zekere) waarnemingen meer in het Limburgse verricht! Waarnemingen elders zijn beperkt tot een ongepaarde Kuifleeuwerik die tot 4 april 2015 werd gezien bij Den Bosch (waarneming.nl). Met het uitblijven van waarnemingen na deze

datum lijkt het erop dat voor de Kuifleeuwerik ook landelijk het doek is gevallen.

In enkele decennia tijd is de Kuifleeuwerik ongelofelijk hard achteruitgegaan, tot en met de verdwijning uit geheel Nederland. Zeker de oudere generatie vogelaars zal zich goed kunnen herinneren hoe Kuifleeuweriken destijds nog 'bij ons in de woonwijk' voorkwamen. De achteruitgang in stedelijk gebied hangt deels samen met veranderingen in de stedenbouw. Verlies van voedselaanbod en foerageerhabitat zijn daarbij vermoedelijk belangrijker dan aanbod aan nestgelegenheid. Nieuwe woonwijken worden in snel tempo volgebouwd, open en karig begroeide plekken zijn omgezet in plantsoenen, worden met herbiciden bewerkt of raken overwoekerd door grassen en kruiden als gevolg van stikstofdepositie. De slinkende populaties in geheel West- en Noordwest-Europa en de minimale drang van dispersie van Kuifleeuweriken maken dat versnipperde populaties niet met elkaar in aanraking komen. Deze combinatie van factoren is funest gebleken en verwacht kan worden dat de komende decennia geen territoria meer in Limburg, en zelfs in Nederland, gevonden zullen worden.

Tot slot

De genoemde soorten leden zware verliezen. Ze kunnen in een enkel geval van tijdelijke aard zijn. Voor de Kramsvogel passen ze binnen een Europees patroon van pieken en dalen, en mogelijk kent de soort weer een toename in toekomstige jaren. De andere verliezers zijn we misschien voorgoed kwijt. Veel soorten zijn mede afhankelijk van nieuwe aanwas uit omliggende (vaak ook dalende) populaties uit de buurlanden België en Duitsland. Ondanks deze tegenslagen mag niet vergeten worden dat ook veel soorten een opmars hebben gemaakt. Sommige deden dat spontaan, zoals Middelste Bonte Specht en Kortsnavelboomkruiper, andere met enige hulp zoals Oehoe en Raaf.

Door allerlei factoren, waaronder klimaatopwarming en veranderingen in de Nederlandse (en Limburgse) natuur, zullen soorten ook in de toekomst komen en gaan. Misschien gaan Bijeneter, Kraanvogel en Dwerguil in de toekomst in Limburg een voet aan de grond krijgen. Welke soorten uiteindelijk gaan komen en welke soorten eenzelfde lot wacht als Grauwe Gors en Kuifleeuwerik, zal de tijd leren. Om over 25 jaar opnieuw een dergelijk overzicht te kunnen geven is observatie en publicatie van cruciaal belang.

Dankwoord

Jan Erik Kikkert en Fred Hustings wil ik bedanken voor hun vele rake opmerkingen. Jan Joost Bakhuizen wordt bedankt voor zijn aanvullingen over de prognoses van Middelste Bonte Specht en Kortsnavelboomkruiper.

Literatuur

- Bakhuizen J.J., 2005. De Middelste Bonte Specht alweer ruim 10 jaar broedvogel in Limburg. *Limburgse Vogels* 15: 24-31.
- Bakhuizen J.J., 2008. De Kortsnavelboomkruiper in Limburg: actueel voorkomen als broedvogel 1998-2008. *Limburgse Vogels* 18: 21-28.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & G. Lamers, 2013. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2012. *Limburgse Vogels* 23: 59-68.
- van den Berg A. & C. Bosman, 2001. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1) (tweede herziene druk). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Bijlsma R.G., 2013. Is West-Drenthe een brongebied van Raven *Corvus corax* voor de wijde omgeving? *Drentse Vogels* 27: 118-120.
- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & T. van der Meij, 2014. Broedvogels in Nederland in 2013. Sovon-rapport 2015/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Dijksterhuis K. & H. Hut, 2009. Akkervogels. Roodbont Uitgeverij, Zutphen.
- Grüneberg C., S.R. Sudmann sowie J. Weiss, M. Jöbges, H. König, V. Laske, M. Schmitz & A. Skibbe, 2013. Die Brutvögel Nordrhein-Westfalens. NWO & LANUV (Hrsg.), LWL-Museum für Naturkunde, Münster.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hustings F., H.P. Uebelgünn, G. Lamers, J. Peeters, 2014. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2013. *Limburgse Vogels* 24: 59-70.
- Jacob J.-P., C. Dehem, A. Burnel, J.-L. Dambiermont, M. Fasol, T. Kinet, D. van der Elst & J.-Y. Paquet, 2010. Atlas des oiseaux nicheurs de Wallonie 2001-2007. Serie Faune-Flore-Habitats 5. Aves et Région Wallonne, Gembloux.
- Kikkert J.E., 2014. Eerste broedgeval van de Raaf in Limburg sinds 144 jaar. *Limburgse Vogels* 24: 38-44.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Ovaa A., 1998. Kramsvogels als broedvogel in Limburg: verleden, heden en hoe lang nog in de toekomst? *Limburgse Vogels* 9: 1-4.
- Vlek R. & J. Jansen, 2012. Henri Nillesen, de eerste Limburgse avifaunist. *Limburgse Vogels* 22: 69-77.
- Voskamp P., 2004. Opmars van Oehoes in Zuid-Limburg. *Limburgse Vogels* 14: 1-8.
- Wassink G.J., 2011. Nestplaats van Oehoes *Bubo bubo* in het grensgebied van Nederland en Duitsland. Uilen nr. 2-december 2011.

Joris Verhees, Meerkoetstraat 10, 6883 EP Velp (Gld).
jorisxxx@hotmail.com

De Venrayse gemeentebossen; een veranderende broedvogelbevolking?

Jan Erik Kikkert

Havik, Venray, 5 november 2014 (L. Troisfontaine)

De provinciale broedvogelkarterers zijn in 2014 voor de derde keer in de Venrayse bossen neergestreken. De vorige twee keren dateren van 1990 en 2002. Een mooie gelegenheid om de resultaten van de drie onderzoeksjaren eens met elkaar te vergelijken. Veranderingen in de broedvogelstand kunnen iets zeggen over de kwaliteit van de bossen. Zo wordt de toename in Nederland van de Middelste Bonte Specht en Kortsnavelboomkruiper, naast biogeografische factoren, wel toegeschreven aan het ouder worden van de loofbossen en extensivering van het bosbeheer. Maar hoe zit het dan met de naaldbossen? Deze veelal ten gunste van de houtproductie beheerde bossen krijgen weinig aandacht maar zijn eveneens aan verandering onderhevig. Grote delen van de gemeentebossen van Venray bestaan voornamelijk uit naaldhout. De broedvogelbevolking van deze bossen

verdient een nadere inspectie. In dit artikel worden een aantal broedvogelsoorten nader bekeken.

Methode

Medewerkers van Provincie Limburg voerden in 1990, 2002 en 2014 een kartering uit in Venray en omgeving. Hierbij zijn ook de bossen in eigendom en beheer van de gemeente Venray bekeken. Het gaat zowel om aaneengesloten gebieden als snippers. Voor dit artikel zijn de negen grootste bosgebieden geselecteerd waarin aaneengesloten delen in eigendom en beheer zijn bij de gemeente. Eventuele delen behorend bij andere eigenaren/beheerders vallen buiten de focus. De negen geselecteerde gebieden hebben een gezamenlijk oppervlak van 1151 ha (2014). Ter vereenvoudiging zijn de bosgebieden gezamenlijk bekeken en niet afzonderlijk.

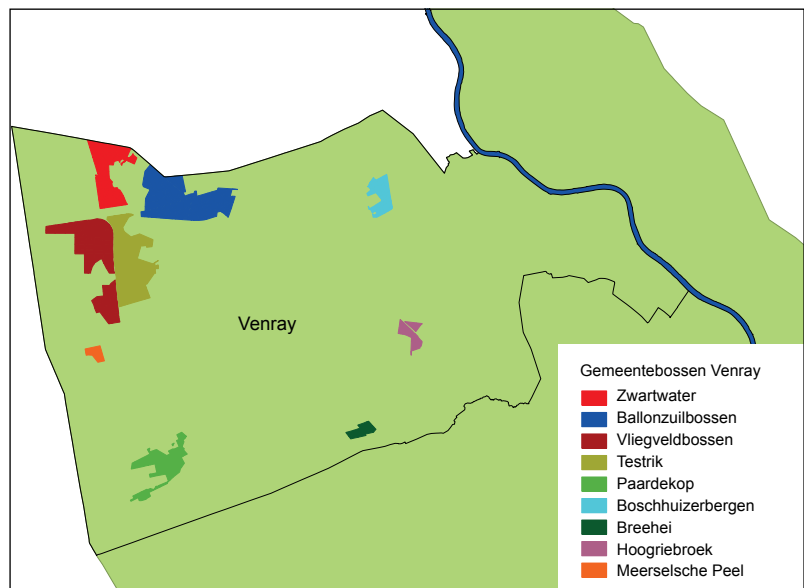
De provinciale broedvogelkartering omvat per gebied drie veldbezoeken in een seizoen. Een selectie van schaarse of beheerrelevante soorten wordt gekarteerd. Algemene soorten zoals de Merel en de Koolmees zijn alleen kwalitatief onderzocht en worden niet in dit artikel betrokken. Voor een uitgebreidere beschrijving van de methode wordt verwezen naar Provincie Limburg (2009). Verschillende aangetroffen soorten zijn buiten dit onderzoek gelaten. Tijdens de kartering van 2002 en 2014 zijn de Zwarte Kraai en de Boomkruiper wel geteld, in tegenstelling tot 1990. De Tuinfluiter is alleen in 2014 meegenomen. In de vergelijkingen tussen de verschillende jaren wordt alleen gebruik gemaakt van de soorten die alle jaren zijn onderzocht, dus exclusief Boomkruiper, Tuinfluiter en Zwarte Kraai. Daarnaast zijn er ook broedvogelsoorten gevonden die niet gebonden zijn aan bossen of bosranden, zoals de Rietgors. Voorts zijn er soorten weggelaten die in de kartering onderbelicht bleven, zoals uilen, waar niet specifiek naar gezocht is.

Oorzaken van een toename of afname van een soort kunnen divers zijn. Klimatologische oorzaken, veranderingen op de trekroutes of in de overwinteringsgebieden kunnen zorgen voor een toename of een afname van een soort. Maar ook landelijke en lokale veranderingen in de broedgebieden kunnen bepalend zijn. Sovon en CBS berekenen de landelijke trends. De Venrayse situatie kan vergelijkbaar zijn,

maar kan ook afwijken van het landelijke beeld. Met behulp van een GIS-programma zijn de locaties van de territoria van broedvogelsoorten uit de drie onderzoeksjaren met elkaar vergeleken. Er is bekeken of er nadrukkelijke landschappelijke veranderingen hebben plaatsgevonden in de afgelopen periode die aanleiding kunnen zijn voor een geconstateerde toe- of afname. De soorten zijn onderverdeeld in groepen die min of meer vergelijkbare landschappelijke eisen stellen aan hun leefomgeving. Zo is onderscheid gemaakt tussen (a) soorten van oude bossen met grote en relatief oude bomen, (b) soorten van jonge bossen en de struiklaag in de oudere bossen, (c) soorten van bosranden, en (d) karakteristieke soorten van naaldbossen.

De Venrayse gemeentebossen

De gemeente Venray heeft 1380 ha bos en natuur in eigendom en beheer. Het grootste deel van het areaal komt voor rekening van bosgebieden. Een kleiner oppervlak bestaat uit heide en natuurlijke graslanden (samen ca. 50 ha). De negen bosgebieden vormen samen 89% van de totale oppervlakte gemeentebossen. De ligging van de bossen is te zien in figuur 1. Veruit het grootste deel bestaat uit naaldbos, voornamelijk grove dennen en, wat schaarser, Corsicaanse dennen. Verder komen zomereik, Amerikaanse eik en ruwe berk voor.

Figuur 1. Overzichtskartaal met de ligging van de negen bosgebieden.

In de periode voor 2009 was het bosbeheer alleen gericht op de houtproductie. In de afgelopen jaren is het beheer vooral toegespitst op houtproductie met nevenfuncties. Tot 2014 was de Beheernota gemeentebossen Venray 2009-2020 (gemeente Venray, 2008) van toepassing. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen bossen met een natuurdoelstelling (58%) en productiebossen. In geval van een natuurdoelstelling is het beheer gericht op een grootschalige omvorming naar loofbos van het type droog eiken-berkenbos. Omvorming vindt dan plaats via dunning van de naaldhoutpercelen, waarbij jonge opslag van eiken en berken de kans krijgt om door te groeien. In productiebos vindt geen omvormingsbeheer plaats. Natuurlijke aanwas via opslag wordt hier vooral gestuurd ten gunste van grove dennen. Bij beide beheertypen vindt een actieve bestrijding plaats van Amerikaanse vogelkers en opslag van Amerikaanse eik. Fijnsparren en sitkasparren worden na het oogsten niet herplant.

Resultaten

Algemene beschouwing

In de drie inventarisatiejaren zijn in totaal 50 broedvogelsoorten vastgesteld. In de periode 1990-2014 verdwenen negen soorten en waren er vijf nieuwkomers. Drie soorten zijn alleen in 2002 aangetroffen. In 1990 zijn 41 soorten gekarteerd. In volgorde van talrijkheid waren Zwarte Mees, Boompieper, Kuifmees, Gekraagde Roodstaart, Grote Bonte Specht, Geelgors en Matkop samen goed voor bijna driekwart op een totaal van 932 territoria. Eveneens verdeeld over 41 soorten (zoals reeds vermeld exclusief Zwarte Kraai en Boomkruiper, deze zijn niet geteld in 1990) zijn in 2002 711 territoria geteld. Talrijkst waren Zwarte Mees, Boompieper, Kuifmees, Grote Bonte Specht, Gekraagde Roodstaart en Matkop. Overigens was de Boomkruiper in 2002 de talrijkste van de gekarteerde soorten, met 119 territoria.

In 2014 zijn 35 soorten gevonden met in totaal 864 territoria (ook hier exclusief de in 1990 niet getelde Zwarte Kraai en Boomkruiper en de niet getelde Tuinfluiter in 1990 en 2002). Het gros van de territoria werd bepaald door Kuifmees, Grote Bonte Specht, Boompieper, Boomklever, Gekraagde Roodstaart en Zwarte Mees. Tezamen waren deze soorten goed voor 75% van het totaal. Tabel 1 geeft een overzicht van aantal territoria per jaar van de groep soorten die nader wordt beschouwd.

Tabel 1. Aantallen broedvogels (territoria) in 1990, 2002 en 2014 en de trend sinds 1990 in de gemeentebossen in Venray (dit artikel) en in Nederland (Boele et al., 2015).

Vogels van oude bossen	1990	2002	2014	trend Venray	trend NL
Appelvink	2	17	13	+	+
Boomklever	1	20	104	+	+
Bosuil	4	5	4		
Fluiter	14	7	1	-	-
Gekraagde Roodstaart	55	70	95	+	0
Glanskop	0	0	1		
Grauwe Vliegenvanger	9	4	17	+	-
Groene Specht	12	4	4	-	+
Grote Bonte Specht	55	71	118	+	+
Grote Lijster	18	17	16	0	-
Holenduif	24	7	4	-	0
Houtsnip	1	0	3		
Kleine Bonte Specht	3	6	10	+	+
Wielewaal	12	3	1	-	-
Zwarte Specht	14	12	6	-	-

Vogels van naaldbossen	1990	2002	2014	trend Venray	trend NL
Kruisbek	2	0	4		0
Kuifmees	149	87	142	0	-
Vuurgoudhaan	4	6	11	+	0
Zwarte Mees	167	98	76	-	-

Vogels van bosranden	1990	2002	2014	trend Venray	trend NL
Boomleeuwerik	14	7	0	-	+
Boompieper	164	92	110	-	+
Bosrietzanger	0	0	2		0
Geelgors	48	12	2	-	+
Grasmus	12	3	6	-	+
Kneu	0	1	0		+
Nachtzwaluw	1	2	2	0	+
Putter	0	0	1		+
Roodborsttapuit	0	1	1		+
Spotvogel	8	1	0	-	-

Vogels van jonge bossen en de struiklaag	1990	2002	2014	trend Venray	trend NL
Goudvink	6	5	25	+	+
Matkop	42	67	38	-	-
Zomertortel	27	31	6	-	-

Overige bosvogels	1990	2002	2014	trend Venray	trend NL
Bonte Vliegenvanger	19	14	6	-	+
Buizerd	14	11	16	0	+
Havik	2	8	10	+	+
Sperwer	3	2	5	+	-

In de afgelopen 24 jaar is er iets wezenlijk veranderd in de samenstelling van de broedvogelbevolking van de Venrayse gemeentebossen. Er zijn soorten, zoals de Kuifmees, die over de gehele periode een vrij stabiele populatie kenden, maar er zijn ook broedvogels die opvallend zijn toegenomen zoals de Boomklever of juist zijn afgenomen zoals de Zomertortel. In een aantal gevallen is dit ook conform de landelijke trend, maar soms wijkt het er juist van af. Uit tabel 1 blijkt bijvoorbeeld dat de toename van de Boomklever past in de landelijke trend, evenals de afname van de Zomertortel. De afname van de Groene Specht, daarentegen, past niet in het landelijke beeld.

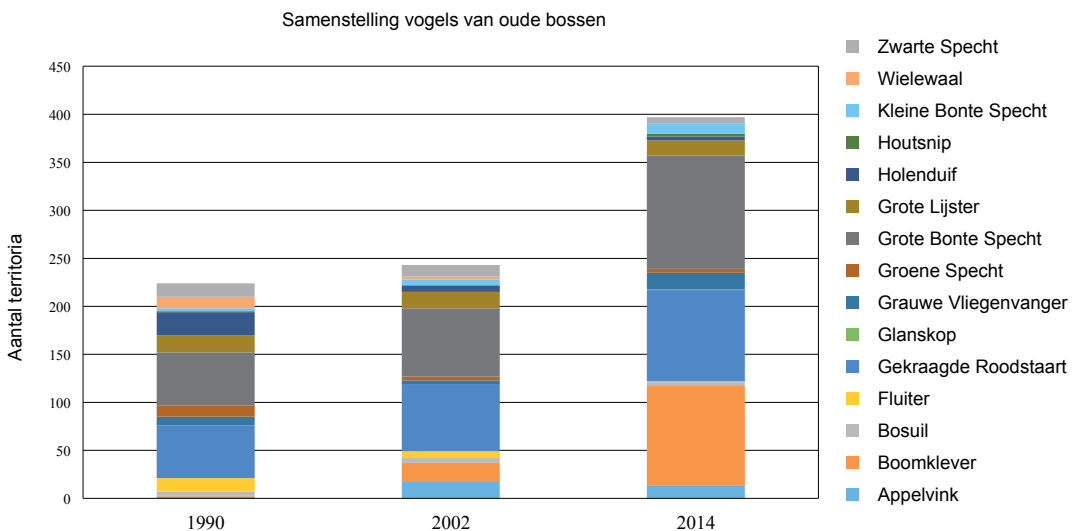
Vogels van oude bossen

Onder oude bossen worden hier bossen verstaan die bestaan uit een variatie van oudere en grotere loof- en/of naaldbomen met een structuurrijke ondergroei van struiken, kruiden en grassen. In de bomen zijn relatief veel holen aanwezig en het kroondek laat plaatselijk zonlicht tot op de bosbodem door. In figuur 2 is de samenstelling weergegeven van de groep vogels van oud bos. In 1990 telde deze groep 224 territoria verdeeld over 14 soorten. Twaalf jaar later was het aantal territoria gegroeid tot 243 bestaande uit 13 soorten en in 2014 was het verder toegenomen tot 397 territoria en 16 soorten. De dominante soorten in alle jaren zijn de Gekraagde

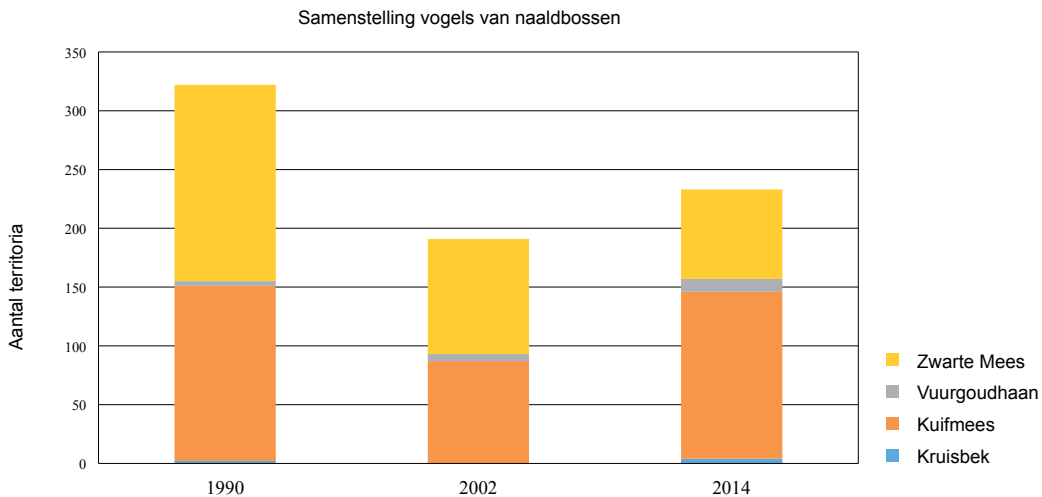
Roodstaart en Grote Bonte Specht. Beide soorten kenden ook nog een sterke toename van 73 respectievelijk 114%. Andere soorten die een, zij het minder explosieve, toename hebben laten zien zijn de Grauwe Vliegenvanger en Kleine Bonte Specht. De toename van de Appelvink is wel groot, vooral in 2002. Daarna laat de soort een lichte daling zien, maar het aantal is nog altijd een stuk hoger dan in 1990. Explosief is de toename van de Boomklever tussen 1990 en 2014. In 1990 was er slechts één territorium, 24 jaar later was er een heuse populatie van 104 territoria. Fluiter, Groene Specht, Holenduif, Wielewaal en Zwarte Specht hebben ingeleverd. De Fluiters en de Wielewaal laten zelfs een afname van ruim 90% zien. Met de Holenduif gaat het niet veel beter. Maar ook de Zwarte en Groene Specht kennen een afname van meer dan 50%.

Vogels van naaldbossen

Het areaal gemeentebossen bestaat voornamelijk uit naaldbos, al dan niet in combinatie met loofhout. Kruisbek, Kuifmees, Vuurgoudhaan en Zwarte Mees zijn karakteristieke naaldhoutbewoners. In 24 jaar is hun aantal afgenomen van 322 naar 233 territoria, een afname van 27%. In figuur 3 is te zien dat deze afname volledig op conto van de Zwarte Mees komt. Talrijkste soort van deze groep is de Kuifmees. Het aantal territoria is over de jaren heen nagenoeg gelijk

Figuur 2. Samenstelling van de groep vogels van oude bossen in 1990, 2002 en 2014.

Figuur 3. Samenstelling van de groep vogels van naaldbossen in 1990, 2002 en 2014.

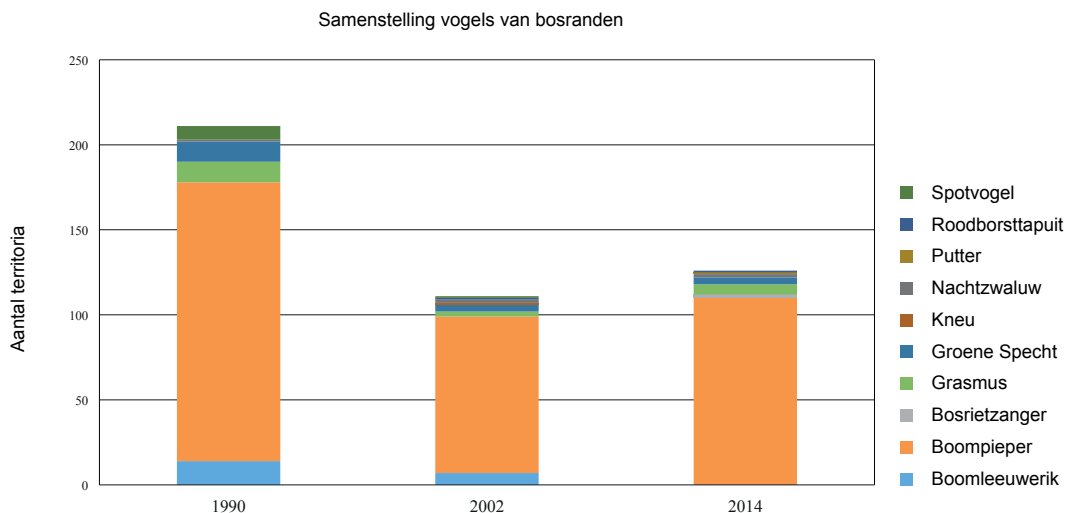
gebleven op een dikke 140 territoria. De Vuurgoudhaan laat een stijging zien, maar het aantal van 11 territoria is nog laag. De Kruisbek is zeldzaam en vermoedelijk een onregelmatige broedvogel. De Zwarte Mees is ruim gehalveerd sinds 1990.

Vogels van bosranden

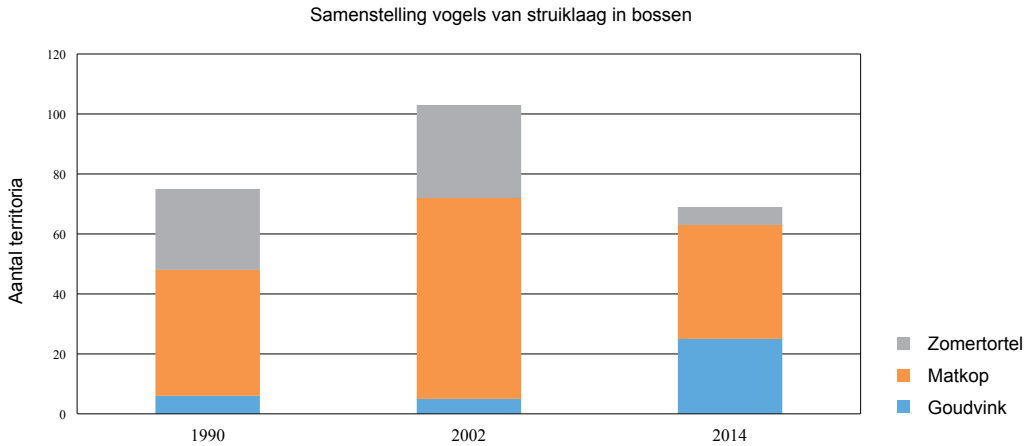
De vogels van bosranden komen vooral voor op de overgangen van bos naar open gebieden, zoals

heideterreinen en graslanden. Bosranden kunnen overigens ook binnen boscomplexen aanwezig zijn, zoals de randen van brede bospaden en kapvlaktes. De broedvogelsoorten zijn te vinden in de lage open vegetatie en de struweelfase van jonge bossen, al dan niet in combinatie met grotere bomen.

Figuur 4 laat zien dat de vogels van bosranden in 1990 beter vertegenwoordigd waren dan in 2002 en 2014. De afname tussen 1990 en 2002 betrof meer

Figuur 4. Samenstelling van de groep vogels van bosranden in 1990, 2002 en 2014.

Figuur 5. Samenstelling van de groep vogels van jonge bossen en struiklagen in bossen in 1990, 2002 en 2014.

dan 50%, om daarna te stabiliseren. De Boompieper is veruit de talrijkste soort binnen deze groep, maar is evenwel in 24 jaar met een derde afgenomen. Andere soorten met grote verliezen zijn de Boomleeuwerik en de Geelgors. De Geelgors behoorde in 1990 nog tot de talrijkste soorten van het bos, maar in 2014 was daar nog maar bar weinig van over. Ook de Boomleeuwerik laat een vrije val zien en blijkt in 2014 zelfs verdwenen. Ook de andere soorten van deze groep zijn in de loop der jaren afgenomen, met uitzondering van de Bosrietzanger (van 0 naar 2 territoria).

Vogels van jonge bossen en struiklagen in bossen

Deze groep vogels bestaat uit soorten die graag in de dekking zitten van jonge bossen of in de struiklaag van oudere bossen. In tegenstelling tot de andere drie groepen scoort deze groep het best in 2002 (106 territoria). Het aantal territoria was in 1990 en 2014 ca. 30% lager. De groep bestaat uit drie soorten waarvan er twee sterk zijn afgenomen tussen 2002 en 2014. De Matkop, de algemeenste soort, laat tussen 1990 en 2002 een forse toename zien van bijna 60% om daarna weer met bijna 45% af te nemen. Ook de Zomertortel kent in 2002 een lichte toename ten opzichte van 1990, maar de afname die daarop volgt, 80%, brengt de soort dicht bij de afgrond. De enige soort die het wel goed doet is de Goudvink. In 1990 en 2002 was de populatie nog minimaal, maar tussen 2002 en 2014 verviervoudigde deze tot 25 territoria.

Overige bosvogels

Een aantal echte bosvogels is niet in een van de besproken groepen te plaatsen, maar laat wel een opvallende trend zien. Zo is de Bonte Vliegenvanger sterk afgenomen in de afgelopen 24 jaar (bijna 70%). Havik en Sperwer laten een toename zien. De Havik telde in 1990 slechts twee territoria, maar in 2014 waren dat er tien. De Sperwer neemt toe van drie naar vijf. De Buizerd is redelijk stabiel gebleven met een gemiddelde van 14 bezette territoria.

Discussie

De resultaten geven een aardig beeld van de verschillen en overeenkomsten in de aantallen broedvogels over een periode van 24 jaar. Een aantal soorten is sterk toegenomen, andere zijn afgenomen en weer andere soorten laten maar kleine verschillen zien over de jaren heen. Veranderingen in de bosvogelstand worden vaak toegeschreven aan het ouder worden van de bossen. Ook het omvormingsbeheer van naaldbos naar loofbos kan hier debet aan zijn. Duidelijk is dat in de hier onderzochte bossen de aantallen over de jaren heen niet sterk zijn veranderd of zelfs licht zijn afgenomen. In 1990 zijn zelfs de hoogste aantallen gevonden. Opvallend zijn de aantallen in 2002. Over vrijwel de gehele linie zijn deze lager dan in 1990 en 2014, behalve bij de vogels van jonge bossen en van de struiklaag in bossen. Wat hiervan de reden is, blijft onduidelijk. Het weer tijdens dat voorjaar was bijvoorbeeld niet wezenlijk anders dan het meerjarig gemiddelde (knmi.nl).

De Venrayse bossen zijn door de jaren heen ouder geworden. Vanwege het ontbreken van een evenwichtige leeftijdsverdeling in het bos, is er aan de achterkant weinig nieuwe aanwas op perceelniveau. Houtoogst vindt vooral plaats door middel van dunningen. Er ontstaan daardoor nauwelijks nieuwe kapvlaktes. Van het in 2009 ingezette omvormingsbeheer is anno 2014 nog weinig te merken. Het omvormen van naaldbos naar loofbos is een proces dat tientallen jaren in beslag neemt. Enige opvallende verschil met de periode voor 2009 is het verdwijnen van aaneengesloten percelen van fijnsparren en sitkasparren. Ook de bestrijding van invasieve exoten als Amerikaanse vogelkers is in het veld al duidelijk zichtbaar. Veranderingen in samenstelling en aantallen broedvogels in het bos kunnen wellicht deels verklaard worden door fysieke veranderingen van het bos.

Vogels van oude bossen

Met het ouder worden van de bossen ligt het in de lijn der verwachting dat ook soorten uit deze groep toe zullen nemen. Dit blijkt inderdaad, zij het deels, het geval. Een aantal soorten binnen deze groep is te koppelen aan oude loofbossen en een aantal aan oude bomen met broedholtes. Door het ouder worden van het bos, en daarmee een toename van grotere dikke bomen, zou verwacht worden dat spechten en Holenduiven hiervan zouden profiteren. Dit blijkt maar ten dele waar. De Grote Bonte Specht gaat,

net als elders in Nederland, sterk in aantal vooruit, maar de Zwarte en Groene Specht zijn juist in aantal afgenomen. Terwijl de Grote Bonte Specht voor zijn voedsel in de broedtijd afhankelijk is van larven van allerlei insecten, is de Groene Specht meer een voedselspecialist waarvan het menu voor een groot deel bestaat uit mieren. Een achteruitgang in de Venrayse bossen (contrasterend met de landelijke toename) kan wijzen op een minder goede mierenstand, deels veroorzaakt door vegetatieveranderingen (minder open grond door vergrassing en verruiging van bosbodems). De afname van de minder gespecialiseerde Zwarte Specht is lastig verklaarbaar, maar eveneens landelijk vastgesteld.

Ook de Holenduif laat een sterke achteruitgang zien. In Limburg is de soort tegenwoordig vooral in het agrarische cultuurlandschap aanwezig. In de bossen zijn Holenduiven te vinden aan de bosranden of in enclaves van oud loofbos (Hustings *et al.*, 2006). In Nederland is de trend momenteel stabiel na een explosieve toename vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw (sovon.nl). Voor geschikte broedplaatsen is de Holenduif mogelijk deels afhankelijk van de, in aantal afgenomen, Zwarte Specht. Twee andere soorten die over de 24 jaar een afname laten zien zijn Fluiter en Wielewaal. De Wielewaal, een echte loofbosvogel die zich voornamelijk in de kroonlaag ophoudt, neemt in grote delen van Limburg (en Nederland) sterk in aantal af. In de tweede helft van de

Gekraagde Roodstaart,
Venray, 5 juni 2006
(P. Palmén)

*Grauwe Vliegenvanger,
Nederweert, 3 juni 2015
(O. Plantema)*

jaren negentig nam het aantal Fluiters in Limburg, na jaren van stijging, plots sterk af. Voor wat betreft de reden van de afname wordt nog in het duister getast. Voor beide soorten geldt dat de oorzaken zowel in de broed- als overwinteringsgebieden kunnen liggen.

Een soort die wel flink lijkt te profiteren van de toegenomen ouderdom van de bossen is de Boomklever, die één van de algemeenste broedvogels is geworden. Boomklevers komen vooral voor in bossen ouder dan 40 jaar. Een echt onderscheid tussen loof- en naaldbos lijkt er niet te zijn. De aanwezigheid van een paar oudere eiken in een naaldhoutperceel kan al voldoende zijn voor vestiging. In het verleden zijn langs veel zandpaden die heiden en graslanden doorsneden, eiken aangeplant als laanbomen. Later zijn naaldbossen aangelegd op de veelal door overbegrazing van de heidevelden ontstane zandverstuivingen. Dit om verstuiving van het zand tegen te gaan. De lanenstructuren zijn daarbij gehandhaafd, wat uiteindelijk geschikte broedplekken oplevert voor Boomklevers. De toename van de Boomklever vindt een parallel in andere delen van Limburg waar de soort eerst schaars was of ontbrak, zoals bij Nederweert (Loven, 2015). Ook landelijk gaat het de Boomklever al vele decennia voor de wind.

Appelvinken zijn tussen 1990 en 2002 ook flink toegenomen, conform de Nederlandse trend. Het ouder en heterogener worden van de bossen wordt als belangrijkste reden aangemerkt (Sovon, 2002). In Noord-Limburg zijn de aantallen plaatselijk sterk toegenomen in de jaren negentig, maar inmiddels lijkt

het plafond bereikt (Hustings *et al.*, 2006). Dit laatste lijkt eveneens het geval in Venray, waar het aantal in 2014 een fractie lager lag dan in 2002.

De toename van de Gekraagde Roodstaart hangt deels samen met de veroudering van de bossen. Deze zorgt, naast een toename van broedgelegenheid (nestholten), ook voor een verbetering van de voorkeurshabitat. Op de droge zandgronden zijn dit open naaldbossen (Sovon, 2002). De verspreiding in Limburg laat dit ook zien, deze is nagenoeg één op één met het voorkomen van zulke naaldbossen. De trend in Nederland is stabiel, maar in Noord-Limburg lijkt de soort nog steeds toe te nemen (Hustings *et al.*, 2006). Door dunningen in de oudere naaldbossen als gevolg van de houtoogst ontstaan er meer open plekken in het bos. Daarnaast zijn territoria vooral te vinden langs de zandpaden en aan de randen van het bos. Een dergelijke voorkeur wordt tevens in de bossen in Nederweert geconstateerd (Loven, 2015).

Eenzelfde relatie met het naaldbos heeft ook de Grauwe Vliegenvanger, die eveneens, zij het minder spectaculair, is toegenomen in deze naaldbossen. Dit gaat in tegen de landelijke afname. De oorzaak van de afname in Nederland is niet bekend, maar de situatie in de Afrikaanse overwinterings- en doortrekgebieden (uitbreiding Sahara, langdurige droogte) zou een grote rol kunnen spelen. Daarnaast wordt op landelijk niveau aangenomen dat de huidige kapmethode in de bossen, waarbij slechts enkele bomen worden verwijderd - en daarmee slechts een kleine open

Zwarte Mees, Nederweert,
15 maart 2009 (O. Plantema)

plek wordt gemaakt - niet voldoet als optimaal foerageerhabitat voor Grauwe Vliegenvangers, die grotere open plekken nodig hebben (Hustings *et al.*, 2004). Waarom Grauwe Vliegenvangers het in de Venrayse bossen wel goed doen is onduidelijk.

Grote Lijsters zijn over de jaren heen stabiel gebleven. Ze zijn voor hun nestplaatskeuze niet afhankelijk van oudere bossen. Wel verblijven ze graag aan de randen van het bos. In oudere bossen zijn meer open plekken te vinden, vergelijkbaar met bosranden. In de gemeentebossen van Venray is een dergelijke locatiekeuze duidelijk zichtbaar, aangezien vrijwel alle territoria in bosranden lagen. In Nederland is sprake van een licht negatieve trend (Sovon, 2002).

Vogels van naaldbossen

Veruit het grootste areaal van de Venrayse gemeentebossen bestaat uit naaldhout, meestal als uniform bostype (750 ha ofwel 65%) dan wel in combinatie met loofbomen. De aantallen broedvogels binnen deze groep zijn de afgelopen 24 jaar met bijna 30% afgenomen. De twee talrijkste vertegenwoordigers vertoonden contrasterende trends. De Kuifmees is over de periode vrijwel constant gebleven (landelijk afgenomen), terwijl het aantal Zwarte Mezen sterk is afgenomen (net als landelijk). Kuifmezen zijn, in tegenstelling tot Zwarte Mezen, vooral bewoners van door grove dennen gedomineerde bossen. Het areaal aan dergelijke bossen is in Venray nagenoeg constant gebleven. Het recent ingezette omvormingsbeheer naar meer loofhout heeft nog geen zichtbare veranderingen in de bosstructuur teweeggebracht, waardoor

Kuifmezen zich goed konden handhaven. Landelijk gezien laat de Kuifmees wel een daling zien, mogelijk deels als gevolg van omvorming van naaldbos naar loofbos (Sovon, 2002). De negatieve trend van de Zwarte Mees, die sparren boven dennen preferreert, is conform het landelijke beeld. De afname van sparrenbossen, en voedselgebrek, worden als mogelijke oorzaken genoemd. De oppervlakte aan gekapte sparrenpercelen is echter lang niet groot genoeg om de achteruitgang in Venray te kunnen verklaren. In 2014 broedde bijna een kwart van de Zwarte Mezen in sparrenpercelen (douglasspar en fijnspar). De dichtheid in deze percelen is twee maal zo hoog als in dennenpercelen (13/100 ha respectievelijk 7/100 ha).

De Vuurgoudhaan is in 24 jaar tijd toegenomen. In 2014 lag meer dan de helft van de territoria in, of grenzend aan, sparrenpercelen. Buiten de Limburgse kerngebieden in het Heuvelland, waar de soort ook in loofhout nestelt, is de verspreiding in de provincie gekoppeld aan sparrenpercelen in verder ongeschikte bossen (Hustings *et al.*, 2006). De trend in Nederland is stabiel. Het voorkomen van Kruisbekken is in Venray en de rest van Limburg afhankelijk van invasiejaren. Daarnaast is de Kruisbek een soort die mogelijk onderteld wordt als gevolg van de provinciale karteermethode (aanvang pas half maart, slechts drie bezoeken).

Vogels van bosranden

Deze groep vogels geeft de voorkeur aan jonge aanplant en bosranden met dichte struiken. In de

onderzochte bossen zijn ze grotendeels afhankelijk van recente bosaanplant. In 1990 wordt er een relatief hoge dichtheid aan territoria gevonden in de jongste bossen. Het areaal bossen jonger dan tien jaar was destijds ook het grootst en een aanzienlijk deel hiervan bestond uit dicht struweel op kapvlaktes. Dit blijkt uit luchtfoto's van de gemeente Venray uit die periode.

De talrijkste vertegenwoordiger is de Boompieper, ondanks een afname van 30% in de afgelopen 24 jaar. In 1990 bestond het favoriete habitat uit kapvlaktes en jonge aanplant (bijna 60%). Dit areaal is in de 24 jaar sterk afgenomen. De afname van de Boompieper heeft zich vrijwel volledig gemanifesteerd in deze percelen. De overige territoria lagen in 1990 vooral langs brede open zandpaden in het bos en oudere open bossen met een slecht ontwikkelde struiklaag. Dit areaal is in 24 jaar weliswaar toegenomen, maar blijkt onvoldoende om de achteruitgang van kapvlaktes en jonge aanplant op te vangen.

Boomleeuwrik en Geelgors zijn in rap tempo verdwenen respectievelijk afgenomen. Beide soorten zijn, meer dan de Boompieper, afhankelijk van kapvlaktes en jonge aanplant. De hier gesitueerde afname heeft alleen betrekking op het huidige areaal bos en staat niet model voor de andere geschikte gebieden (zoals heide) in Venray. Een vergelijking met de landelijke trend (beide positief) is daarmee niet zo relevant.

De Spotvogel is in bosgebieden een zanger van mantelzones langs de randen. Ook deze soort is in de Venrayse gemeentebossen verdwenen. Hij maakt zowel landelijk als provinciaal een neergang door waarbij, zoals bij meer Afrika-gangers, factoren in zowel broed- als wintergebied mee kunnen spelen.

Vogels van jonge bossen en struiklagen in bossen

De algemeenste soort binnen deze groep is de Matkop, maar zijn aantal is na 2002 behoorlijk afgenomen. Deze afname staat niet op zich. Bakhuizen & Sierdsema (2010) benoemen een forse achteruitgang in de hele provincie, al komen de grootste aantallen nog voor in droge bossen op arme zandgronden. De Venrayse gemeentebossen behoren hiertoe. Daarmee wijkt de Limburgse situatie af van de landelijke, waar de afname in vochtige bossen minder groot was dan in droge bossen. Britse studies gaven de hoogste dichtheden aan voor jonge bosstadia, met bomen tussen 15 en 25 jaar oud. Daarmee lijkt veroudering

van het bos een belangrijke factor in de achteruitgang van de Matkop, al blijft onduidelijk waar dat dan precies aan ligt (Boele *et al.*, 2014).

De trend van de Zomertortel is nog dramatischer. In heel Nederland (en Noordwest-Europa) is sprake van een sterke achteruitgang. Het verlies sinds 1990 is landelijk gezien ca. 84% (Boele *et al.*, 2015) en vergelijkbaar met de gemeentebossen in Venray. Naast een verband met factoren die spelen tijdens de trek en in de winter (regenval in de Sahel, ontbossing en afschot) spelen ook veranderingen in de Europese landbouw mee, met als gevolg voedselgebrek (Boele *et al.*, 2011).

In tegenstelling tot de voorgaande twee soorten gaat het de Goudvink wel voor de wind, net als landelijk. De aanwezigheid van Goudvinken wordt vaak in verband gebracht met de aanwezigheid van jonge naaldbosaanplant. Ondanks de afname van jonge aanplant neemt de soort in het Venrayse toe. Een aanzienlijk deel van de huidige territoria is te vinden in open dennenbossen met een redelijk ontwikkelde struiklaag. Een habitat waarin de soort ook elders in Noord-Limburg te vinden is.

Overige broedvogels van bossen

De Bonte Vliegenvanger, landelijk nog toenemend, nam in het studiegebied sterk af. Hij profiteert van aangeboden nestgelegenheid in de vorm van nestkasten, maar in de Venrayse bossen is geen patroon te ontdekken tussen de (bekende) nestkastlocaties en de verspreiding van Bonte Vliegenvangers. Mogelijk is er een afname aan geschikte nestkasten, opgehangen door particulieren en als gevolg van slecht of ontbrekend onderhoud.

De Buizerd is in de afgelopen 24 jaar redelijk stabiel gebleven. De toename van Sperwers loopt niet in de pas met de trend in Nederland. In de gemeentebossen zijn de meeste Sperwers te vinden in jonge dichte dennenbossen. De toename van de Sperwers houdt wellicht verband met de toename van dergelijke bossen in Venray en is daarmee een (tijdelijke) lokaal geschikte situatie. Dergelijke bossen worden ook ouder en diverse dunningen later zijn deze locaties minder interessant voor Sperwers, met een afname als mogelijk gevolg. Maar wellicht dat er ook een waarnemerseffect meespeelt. Bij het zoeken naar nesten worden Sperwers soms over het hoofd gezien. Opmerkelijk is overigens een toename van de Sperwer gezien de eveneens toenemende stand van de Havik (dit in contrast met de landelijke situatie).

Als gevolg van nestpredatie door Haviken verdwijnen immers op veel plaatsen Sperwers. In de Venrayse bossen is in 24 jaar de stand van Haviken echter aanzienlijk gegroeid. Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw is de Havik uit een dal geklommen, na een uitzonderlijk lage stand als gevolg van o.a. het gebruik van landbouwbestrijdingsmiddelen. De aantallen zijn momenteel groter dan ze ooit zijn geweest in de 20ste eeuw, al vindt er sinds enige tijd een lichte daling plaats op de hogere zandgronden (Sovon, 2002). Ook in Limburg is sinds een aantal jaren een lichte achteruitgang merkbaar, wellicht door voedselgebrek met als gevolg slechte broedresultaten (Hustings *et al.*, 2006). Waarom het de Havik in Venray vooralsnog voor de wind lijkt te gaan is niet duidelijk.

Broedvogels in de toekomst

De bossen van de gemeente Venray bestaan voor het grootste deel uit naaldhout. De gemeenteraad heeft in 2014 besloten dat het beheer van de bossen en de natuurgebieden zo min mogelijk afhankelijk mag zijn van subsidies. Dit houdt in dat met de opbrengsten uit het bos een basisbeheer gevoerd moet kunnen worden. Hiervoor is het van belang dat er een evenwichtige verdeling is in leeftijden van bosopstanden. Alleen dan kan er duurzaam een continue houtopbrengst worden gerealiseerd. Houtopbrengsten komen vooral voort uit de verkoop van naaldhout. Dit betekent dat van een grootschalige omvorming van naaldbos naar loofbos geen sprake meer kan zijn. Vogels van de naaldbossen zullen hiervan blijven profiteren. Wel is er een diversificatie aanwezig tussen gebieden die volledig worden ingezet voor de houtoogst en gebieden die meer een natuurfunctie krijgen. Bij deze laatste categorie zal, net als in het voorgaande beheer, voldoende oog zijn voor de bestaande en potentiële natuurwaarden. Daarnaast heeft de gemeente het voornemen om de komende jaren ca. 30 ha bos om te vormen naar heide en schraalgrasland. Dit zal niet plaatsvinden over een groot oppervlak maar in de vorm van kleinere heideterreintjes en heidecorridors door het bos. Ze zijn bedoeld om grotere heideterreinen met elkaar te verbinden en meer afwisseling in het bos te realiseren. Soorten die de afgelopen jaren in aantal achteruit zijn gegaan, zoals Boomleeuwerik, Boompieper en Geelgors, zullen hiervan kunnen profiteren. De thans nog vrijwel afwezige Nachtzwaluw en Roodborsttapuit zullen zich verder kunnen

vestigen. De keuze welke bossen zullen worden omgevormd, wordt onder andere bepaald door de groeisnelheid van het hout. De slechtst groeiende naaldhoutpercelen, met een verwachte lage opbrengst, komen het eerst in aanmerking. Daarnaast moeten ze een strategische ligging hebben tussen grotere heidekernen in.

Als gevolg van de maatregelen zal naar verloop van tijd een beter verdeling ontstaan in de leeftijdsopbouw binnen de bosgebieden. Het eindstadium van de successie binnen een bos wordt vaak gezien als een situatie met een hoge biodiversiteit. Deze wordt echter nog groter als ook de successiestadia hieraan voorafgaand goed zijn vertegenwoordigd. Naar verwachting zullen de maatregelen in de gemeentebossen van Venray kunnen leiden tot een grotere soortenrijkdom. Naast de uitvoering van de maatregelen zal vooral het aspect geduld van groot belang zijn. Veranderingen van bossen zijn immers een proces van lange adem.

Literatuur

- Bakhuizen J.J. & H. Sierdsema, 2010. De Matkop verliest terrein, ook in Limburg! Oorzaken van de achteruitgang blijven in nevelen gehuld. *Limburgse Vogels* 20: 49-59.
- Boele A., J. van Bruggen, A.J. van Dijk, F. Hustings, J.-W. Vergeer & C.L. Plate, 2011. Broedvogels in Nederland in 2009. Sovon-monitoringsrapport 2011/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.-W. Vergeer & T. van der Meij, 2015. Broedvogels in Nederland in 2013. Sovon-rapport 2015/4. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Gemeente Venray, 2008. Beheernota gemeentebossen Venray 2009-2020. Gemeente Venray & Stichting De Marke, Venray.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hustings F., C. Borggreve, C. van Turnhout & J. Thissen, 2004. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria. SOVON-onderzoeksrapport 2004/13. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Loven T., 2015. Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 2014. Vogelwerkgroep Nederweert, Nederweert.
- Provincie Limburg, 2009. Handleiding veldwerk vlakdekkende broedvogelkartering Provincie Limburg, versie oktober 2009, Maastricht.
- Sierdsema H., 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Jan Erik Kikkert, gemeente Venray, Raadhuisstraat 1, 5801 MB Venray, Janerik.kikkert@venray.

De Patrijs in Limburg: somberheid troef?

Jules Bos

Patrijs, Guttecoven, 23 juni 2015 (R. Schols)

Nog maar veertig jaar geleden was de Patrijs een kenmerkende soort van het Nederlandse platteland. Sinds de jaren zeventig zijn de aantallen met ruim 95% afgenomen. Aan de achteruitgang van de Patrijs lijkt maar geen einde te komen. Zo is ten opzichte van 2000 de landelijke populatie opnieuw gehalveerd. Zo langzamerhand zou je kunnen zeggen dat de Patrijs bezig is te verdwijnen uit Nederland. Dit vormde voor Vogelbescherming Nederland en Sovon aanleiding om 2013 uit te roepen tot het Jaar van de Patrijs. In het kader daarvan werden onder meer landelijke gebiedstellingen georganiseerd en regionale beschermingsprojecten opgestart. Het Jaar van de Patrijs en de alarmerende populatieontwikkeling van deze soort vormde aanleiding om kort stil te staan bij de populatieontwikkeling in Limburg.

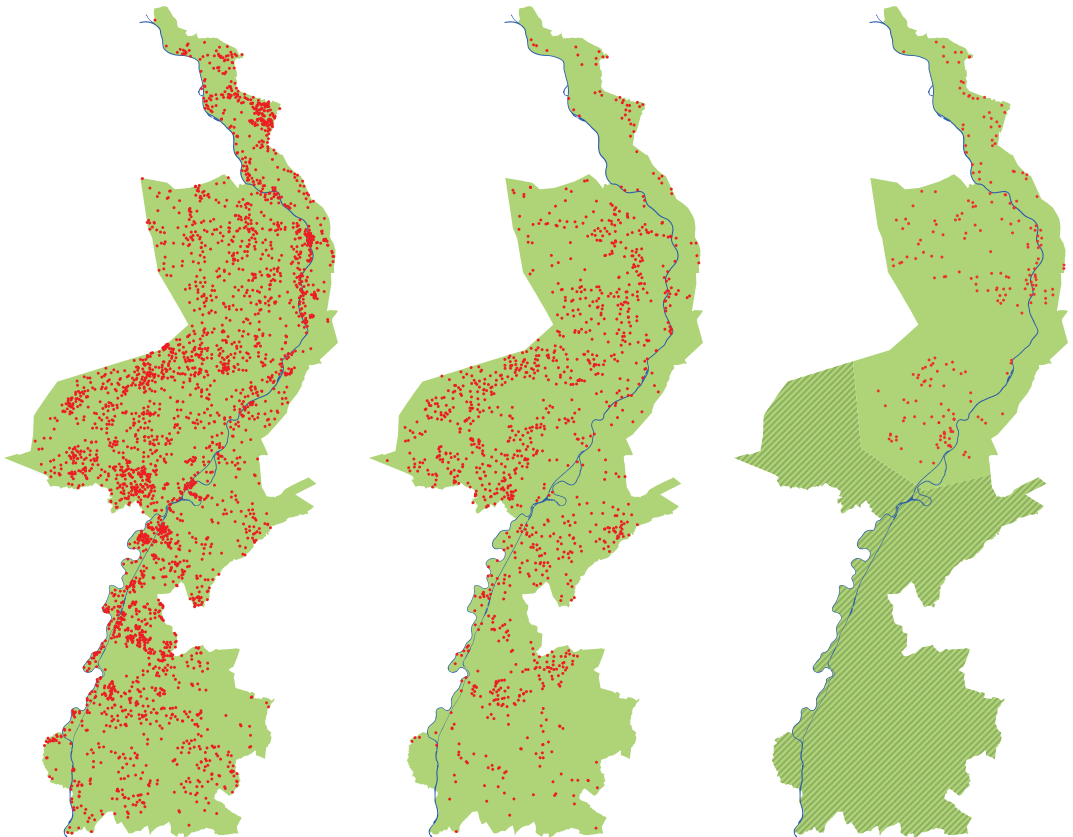
Materiaal en methoden

Elk jaar worden delen van Limburg op broedvogels onderzocht door medewerkers van de Provincie (www.natuurgegevensprovincielimburg.nl). De daarbij gehanteerde karteringsmethode is uitgebreid beschreven in Hustings *et al.* (2006) en recent nog eens samengevat door Van Noorden & van der Weele (2013). De karteringen zijn begonnen in 1990. Inmiddels is de gehele provincie twee keer vlakdekkend onderzocht. De eerste ronde voltrok zich in de jaren 1990-1997, de tweede in de jaren 1998-2011. Momenteel is de derde ronde gaande, en tot nu zijn drie deelgebieden voor de derde keer gekarteerd: het gebied Horn-Baarlo-Helden (2012), Maasduinen Noord (2013) en Maasduinen Zuid plus Venray (2014). De inventarisatie van een vierde deelgebied in 2015 is momenteel nog niet beschikbaar.

Omdat de karteringen in alle drie de perioden (vrijwel) identiek zijn, lenen ze zich in principe goed voor het onderkennen van langjarige trends. De vrij extensieve wijze van karteren die door de provincie gehanteerd wordt (drie vroege ochtendbezoeken) maakt de gegevens echter minder betrouwbaar voor soorten met een lage trefkans, waaronder de Patrijs. Zo bleek in een directe vergelijking van de provinciale methode met de standaardmethode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP; van Dijk & Boele, 2011) de Patrijs behoorlijk onderteld bij het provinciale onderzoek (van Noorden & Loven, 2007). Maar doordat ervan uitgegaan mag worden dat het percentage gemiste territoria in elke karteringsperiode ongeveer even groot zal zijn geweest, zijn de provinciale gegevens toch goed bruikbaar voor het inzichtelijk maken van grove veranderingen in aantal en verspreiding.

Resultaten en discussie

Figuur 1 geeft stippenkaarten van door de provincie aangetroffen territoria in de drie telperiodes. De kaartbeelden laten zien dat de Patrijs vrijwel uitsluitend in agrarisch cultuurland voorkomt en stedelijke concentraties en bos-, heide- en veengebieden mijdt. Buiten deze gebieden kent de soort, ondanks de forse afname in de afgelopen decennia, nog altijd een redelijke verspreiding over de provincie. Dat de Patrijs over de drie tijdvakken een forse afname laat zien, zal voor weinigen als een verrassing komen en is in overeenstemming met de landelijke trend. Van Noorden & van der Weele (2013) becijferden de afname tussen de eerste en tweede karteringsperiode op 61%. Wat extra reden tot zorgen baart, is dat de aantallen in de meest recente karteringsperiode een

Figuur 1. Stippenkaarten van patrijsterritoria zoals aangetroffen tijdens de provinciale karteringsronde in de jaren 1990-97, 1998-2011 en 2012-14. De derde karteringsronde is momenteel gaande, reden waarom de rechterkaart nog maar gedeeltelijk gevuld is. Het gearceerde gedeelte is nog niet voor de derde maal onderzocht.

Familie Patrijzen, Venlo,
22 november 2009 (P. Palmen)

verdere achteruitgang laten zien, al is het nog te vroeg om hierover uitspraken te doen voor de hele provincie. Het tijdens de derde karteringsronde getelde aantal territoria bedraagt tot dusver 232 (figuur 1). Tijdens de tweede karteringsronde werden in dezelfde gebieden nog 340 territoria aangetroffen (in de eerste ronde 1103). Ten opzichte van de tweede ronde is het aantal territoria dus opnieuw met ruim 30% afgenomen. De voortdurende afname van de Patrijs wordt bevestigd in langjarige meetreeksen op basis van intensievere monitoring, zoals bijvoorbeeld uitgevoerd door de Vogelwerkgroep Nederweert. Werden in het werkgebied van deze vogelwerkgroep in 1994 nog 220 territoria vastgesteld, in 2013 was dit afgenomen tot 67 (Loven, 2015). Dit komt neer op een afname van 70%.

De belangrijkste oorzaken van de achteruitgang van de Patrijs zijn intensivering en schaalvergroting van de landbouw en het verloren gaan van leefgebied. Eerstgenoemde oorzaak is genoegzaam bekend en elders uitgebreid beschreven (Hustings *et al.*, 2006; Bos *et al.*, 2010; Roodbergen, 2013). Voor wat de tweede oorzaak betreft wezen Hustings *et al.* (2006) er al op dat resterende broedgebieden gestaag afkalven door wegeaanleg en uitbreiding van stedelijke bebouwing, industrie en bedrijventerreinen. Dit proces van voortgaand habitatverlies is in de provincie nog altijd gaande. Ik heb geen overzicht van alle ruimtelijke plannen in de provincie, maar verwijs – puttend uit eigen ervaring – naar het toestaan van de bouw van 25 ha kassen in een landschappelijk

en voor Patrijzen waardevol akkerbouwgebied, waar dat nooit de bedoeling is geweest. Ik doel hier op de uitbreiding van het groentezaadverdelingsbedrijf Nunhems in het Buggenumse Veld. Voorts kun je denken aan Greenport Venlo, waarvoor langs de gehele noordwestflank van Venlo honderden hectaren cultuurlandschap worden opgeofferd voor nog meer glastuinbouw en bedrijventerreinen. Elders in de provincie kan onder meer gedacht worden aan diverse ontgrondingen en de aanleg van Buitenring Parkstad en andere wegen. Zolang de versnippering en vernietiging van het cultuurlandschap doorgaat, zolang ook zullen de leefgebieden van de Patrijs verder afbrokkelen. De kans dat deelpopulaties hierdoor van elkaar geïsoleerd raken, wordt daarbij steeds groter. Voor een soort met een geringe dispersie, zoals de Patrijs (Roodbergen, 2013), voorspelt dat niet veel goeds.

In het voorjaar van 2015 stelde de provincie het Provinciaal Natuurbeheerplan Limburg 2016 vast. Dit natuurbeheerplan vormt het beleidskader om het Europese, rijks- en provinciale natuur- en landschapsbeleid te realiseren. In het plan stelt de provincie het van belang te vinden dat voor heel Limburg gewerkt wordt aan behoud, herstel en beheer van de cultuurhistorische waarden en het vergroten van de beleving en toegankelijkheid daarvan. In het Provinciaal Omgevingsplan Limburg 2014 is dit daarom als generieke opgave voor heel Limburg vastgelegd. Wat mij betreft zijn het vrijblijvende woorden voor de bühne.

Figuur 2. Zoekgebieden in agrarisch gebied waar akkervogelbeheer door agrariërs is opengesteld (rood) en Hamsterreservaten (blauw).

In het Natuurbeheerplan zijn onder meer gebieden begrensd die voor agrarisch natuurbeheer door landbouwers zijn opengesteld. Waar het gaat om akkervogels is de begrenzing van deze gebieden gebaseerd op de resultaten van de provinciale broedvogelkartering in de periode 1998-2013 (figuur 2). Voor Noord- en Midden Limburg was daarbij de stand van de Patrijs leidend, voor Zuid-Limburg de stand van de Veldleeuwerik. Het beleidsdoel voor akkervogels is minimaal het in stand houden van de akkervogelpopulatie. Als referentie geldt de periode 1998-2011, ofwel de tweede ronde van de provinciale broedvogelkartering. Als streefbeeld voor de langere termijn gelden de aantallen uit de eerste ronde van de provinciale broedvogelkartering. In elk van de voor akkervogelbeheer opengestelde gebieden dient vanaf 2016 minimaal 3% van het landbouwareaal belegd te worden met maatregelen. Met in het achterhoofd dat agrarisch natuurbeheer nog nauwelijks succesverhalen kent, kan dit er in het beste geval aan toe bijdragen dat patrijsofpopulaties zich in de

aangewezen gebieden nog enigszins kunnen handhaven. Maar voor de provincie als geheel vormt het agrarische natuurbeheer slechts een druppel op een gloeiende plaat.

Conclusie

In de afgelopen 25 jaar is de Patrijs in de provincie Limburg hard onderuit gegaan. Dit is niet alleen te wijten aan intensivering en schaalvergroting van de landbouw, maar ook aan de nog altijd voortgaande vernietiging van leefgebieden. Het lijkt dan ook geen twijfel dat aantallen broedparen van de Patrijs in de komende jaren zullen blijven afnemen. Bij toenemende isolatie van deelpopulaties, is lokaal uitsterven van de soort op termijn niet ondenkbeeldig. Kortom, voor de Patrijs zijn de grenzen aan economische groei allang bereikt. Vermoedelijk geldt ook het adagium: hoe minder Patrijzen, hoe lelijker de provincie. En veel mensen lijkt dit weinig te kunnen schelen.

Dankwoord

Dank aan Bart Veenstra voor het uitrekenen van het aantal patrijsterritoria in de eerste en tweede karteringsronde voor die gebieden die tot dusver in het kader van de derde ronde zijn geteld. Fred Hustings voorzag een eerdere versie van dit artikel van commentaar, Jan Erik Kikkert maakte de kaartjes.

Literatuur

- Bos J.F.F.P., H. Sierdsema, H. Schekkerman & C van Scharenburg, 2010. Een Veldleeuwerik zingt niet voor niets! Schatting van kosten van maatregelen voor akkervogels in de context van een veranderend Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. WOT-rapport 107, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- van Dijk A.J. & A. Boele, 2011. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Loven T., 2015. Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 2014. Vogelwerkgroep Nederweert, Nederweert.
- van Noorden B.P.M. & T. Loven, 2007. Broedvogels karteren in Nederweert. Twee methodes met elkaar vergeleken. Limburgse Vogels 17: 27-34.
- van Noorden B.P.M. & J. van der Weele, 2013. Trends van Limburgse broedvogels, 1990-2011. Een balans na 22 jaar broedvogelmonitoring. Limburgse Vogels 23: 1-12.
- Roodbergen M., 2013. Het Jaar van de Patrijs: kennisupdate. Sovon-rapport 2013/12, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Jules Bos, Asterstraat 193, 6708 DP Wageningen;
jules_@chello.nl

Handpenrui bij zangvogels, een relatief onbekend maar boeiend fenomeen

Carlo van Seggelen

Grasmus, Griendtsveen, 31 mei 2008 (G. Lamers)

Het verenpak van een vogel heeft het zwaar te voorduren. Het slijt tijdens de lange trektochten, in het winterkwartier, tijdens het broedseizoen en bij de ene soort meer dan bij de andere. Zo is de sleet bij grondbroeders groter dan bij vogels die (hoog) in een boom hun nest maken. Ook heeft een verenpak meer te lijden gedurende een trektocht van meer dan 7500 kilometer naar Zuid-Afrika dan bij vogels die jaarrond hier blijven. Maar, linksom of rechtsom, op een gegeven moment zijn veren aan hun eind en functioneren ze niet meer optimaal. Ze moeten dan vervangen worden.

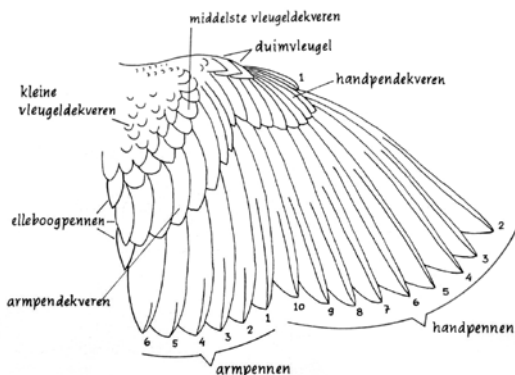
Bij een aantal soorten zijn we hiermee op de een of andere manier bekend. Zo zijn in het voorjaar de Buizerden met happen uit hun vleugels een bekend gezicht. En bij sommige soorten, zoals

de Sperwer, is het zoeken naar ruipennen in het broedseizoen een hulpmiddel om een broedgeval vast te stellen en het nest te vinden. Ook bij eenden en ganzen is de vleugelrui een bekend en waarneembaar fenomeen als vogels een tijdje zelfs nauwelijks of niet kunnen vliegen. De meesten weten ook dat de vleugelrui bij Wespeneieren in het winterkwartier plaatsvindt en dat we er hier niets van zien. Maar welke vogelaar weet hoe het er bij zangvogels aan toegaat? Ruien alle zangvogels hier hun vleugelpennen of juist in het winterkwartier? Wanneer doen ze dat? En hoe verloopt dat ruiproces? In dit artikel wordt ingegaan op de rui van een aantal zangvogels. De gegevens zijn verzameld tijdens ringonderzoek in de Groote Peel gedurende de periode 2002-2015.

Materiaal en methode

In 2002 werd een ringlocatie gestart met behulp van Piet Zegers (Staatsbosbeheer), Jan Biemans en de auteur in de Grootte Peel. De nadruk lag op het onderzoek naar de overleving en het broedsucces van broedvogels, een zogenaamde CES-locatie (Constant Effort Site). Al snel versterkten Boena van Noorden en Piet van Tilburg het ringersteam zodat een solide basis bestond voor een langjarig monitoringonderzoek. Dat onderzoek ging in 2015 zijn 14e jaar in. Twaalf maal gedurende de periode half april tot half augustus wordt met een vaste mistnetopstelling gevangen. Tijdens deze rondes, die standaard een half uur vóór tot zes uur ná zonsopgang lopen, worden met name de aanwezige broedvogels en later in het seizoen hun jongen gevangen. Zo ontstaat onder andere een beeld van de timing en het verloop van het broedseizoen van de gevangen vogels. Door dit meerjarig onderzoek op gestandaardiseerde wijze kunnen vergelijkingen tussen broedseizoenen worden gemaakt. Ca. 25% bestaat uit hervangsten zodat ook informatie wordt verzameld over de overleving. Het onderzoek vindt plaats in een netwerk van ongeveer 40-45 CES-locaties verspreid over het land. De coördinatie is in handen van het Vogeltrekstation en Sovon.

Van een gevangen vogel worden de nodige gegevens verzameld. Dat zijn niet alleen soort, geslacht en leeftijd. Maar ook de maten van de vleugel, handpen 8 en tarsus en het gewicht worden telkens bepaald. Daarnaast worden de aanwezigheid van een broedvlek en in welk stadium van het broedproces zich die bevindt, de hoeveelheid aangelegd vet en de ruigegevens genoteerd. Dit laatste bestaat uit het al of niet aanwezig zijn van lichaamsruï en het bepalen van de zogenaamde ruiscore van handpennen.

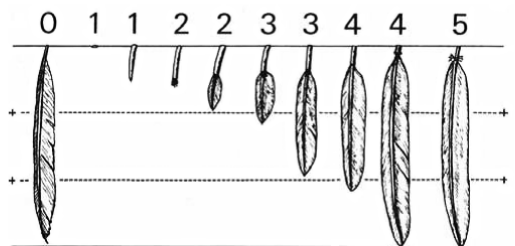

Figuur 1. Topografie van een vleugel (Speek, 1994).

CES-project

Het doel van het Constant Effort Site (CES)-project is het verkrijgen van informatie die bijdraagt tot het verklaren van veranderingen in vogelpopulaties. Deze informatie wordt in een speciaal meerjarig vogelringproject met behulp van vaste mistnetopstellingen tijdens het broedseizoen verzameld. De speerpunten van het CES-project zijn 1) monitoring van aantallen, 2) reproductie en 3) overleving. De veranderingen gedurende de onderzoeksjaren in de vangst van volwassen vogels geven een goede indicatie van populatieveranderingen in het vanggebied. Informatie over de hoeveelheden uitgevlogen jongen wordt verkregen uit de verhouding van de gevangen volwassen en jonge vogels in de loop van het zomerseizoen en geeft daarmee een indicatie voor het broedsucces. Hervangsten van geringde vogels in opeenvolgende onderzoeksjaren geven informatie over de jaarlijkse overleving (naar Van Spanje & Majoor, 2012).

Van elke handpen (figuur 1) wordt bepaald of deze in een ruïstadium verkeert en in welke mate. De score loopt uiteen van 0 (nog niet in ruï) tot 5 (geheel geruïd en uitgegroeid). In figuur 2 is aangegeven welke ruïscore bij welk groeistadium hoort. Door de score van alle tien de handpennen op te tellen, ontstaat de ruïscore. Deze varieert dus van 0 (niets in ruï) tot 50 (alle handpennen volledig nieuw). Gedurende het CES-onderzoek zijn in de periode 2002-2015 totaal 8396 vogels gevangen. Bij al deze vogels is de ruïscore van de handpennen bepaald.

Figuur 2. Nummering van de verschillende groeistadia van ruïende handpennen (volgens Ginn & Melville, 1983).

Resultaten

Aantallen en soorten

Vogels vertonen niet bij iedere leeftijd handpenrui gedurende het broedseizoen. Op enkele soorten na vindt dit enkel plaats bij adulte vogels (>1 kj vogels). Bovendien wordt daar pas mee gestart na het uitvliegen van de nestjongen (Ginn & Melville, 1983). Daarmee zijn vrijwel alle jonge vogels en broedvogels vóór het uitvliegen van de nestjongen uitgesloten van handpenrui. In de Groote Peel worden pas vanaf begin juni uitgevlogen jongen gevangen, uitgezonderd enkele zeer vroeg (eind mei) uitgevlogen jongen. Daarmee komen alleen adulte vogels (en juvenielen van enkele soorten) ná 1 juni in aanmerking om actieve handpenrui bij vast te stellen. De geslachten van *Locustella* (bijv. Sprinkhaanzanger), *Acrocephalus* (bijv. Kleine Karekiet) en *Hippolais* (Spotvogel) zijn hiervan uitgesloten aangezien zij ruïen in de Afrikaanse winterkwartieren (Ginn & Melville, 1983). In dit onderzoek betreft het 1571 vogels waarbij potentieel actieve handpenrui kon worden vastgesteld. Bij 690 vogels (43,9%) werd daadwerkelijk handpenrui (een score van >0) vastgesteld, verdeeld over 24 soorten (tabel 1).

In lijn met het totaal aantal gevangen vogels in de Groote Peel staat de Fitis met stip bovenaan, gevolgd door Blauwborst, Grasmus en Tjiftjaf. Het percentage gevangen vogels mét handpenrui verschilt echter sterk van soort tot soort. Dat niet bij alle vogels na 1 juni handpenrui werd vastgesteld houdt verband met de trefkans een vogel te vangen. Een vogel die begin juni gevangen wordt en nog geen tekenen van handpenrui vertoont, gaat dit later in juni, juli of augustus doen. De kans dat diezelfde vogel later in het seizoen teruggevangen wordt is echter vrij klein. Hierdoor komt een dergelijke vogel niet voor in de kolom met vogels mét handpenrui. Dat het percentage gevangen vogels mét handpenrui bij de andere soorten aanmerkelijk lager ligt dan bij Fitis, Blauwborst, Grasmus en Tjiftjaf, houdt deels verband met de timing van de rui. Bij veel soorten maken niet alle individuen een (volledige) handpenrui door.

Timing

Niet iedere soort en individu begint op hetzelfde moment met de handpenrui. Aangezien vogels pas daarmee starten na het uitvliegen van de nestjongen houdt de start van de handpenrui verband met de timing van het broedsel. Dus hoe later vogels starten

Tabel 1. Overzicht van de in de Groote Peel gevangen vogels (2002-2015) mét handpenrui per soort en het totaal aantal gevangen >1kj vogels waar potentieel handpenrui bij vastgesteld had kunnen worden.

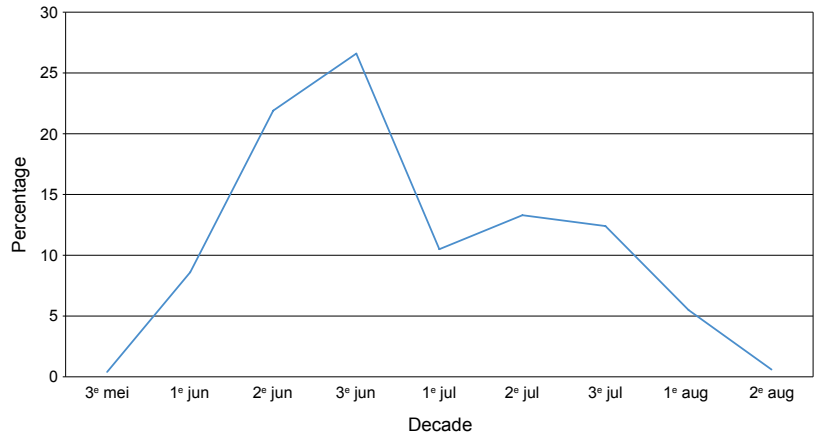
* incl. 1 kj vogels van Spreeuw, Grote Bonte Specht en Staartmees.

	>1kj vogels* Totaal	vogels met HP-rui Totaal	>1kj vogels met HP-rui in %
Blauwborst	211	49	23,2
Cetti's Zanger	1	1	100,0
Fitis	657	475	72,3
Gaai	4	2	50,0
Gekraagde Roodstaart	38	23	60,5
Grasmus	143	21	14,7
Grote Bonte Specht	4	4	100,0
Heggenmus	27	1	3,7
Koolmees	17	10	58,8
Kuifmees	7	5	71,4
Matkop	5	4	80,0
Merel	23	2	8,7
Pimpelmees	29	12	41,4
Rietgors	83	21	25,3
Roodborst	26	3	11,5
Roodborsttapuit	11	1	9,1
Spreeuw	13	5	38,5
Staatmees	13	12	92,3
Tjiftjaf	119	25	21,0
Tuinfluit	41	2	4,9
Vink	6	1	16,7
Winterkoning	30	1	3,3
Zanglijster	13	1	7,7
Zwartkop	54	9	16,7
	1.571	690	43,9

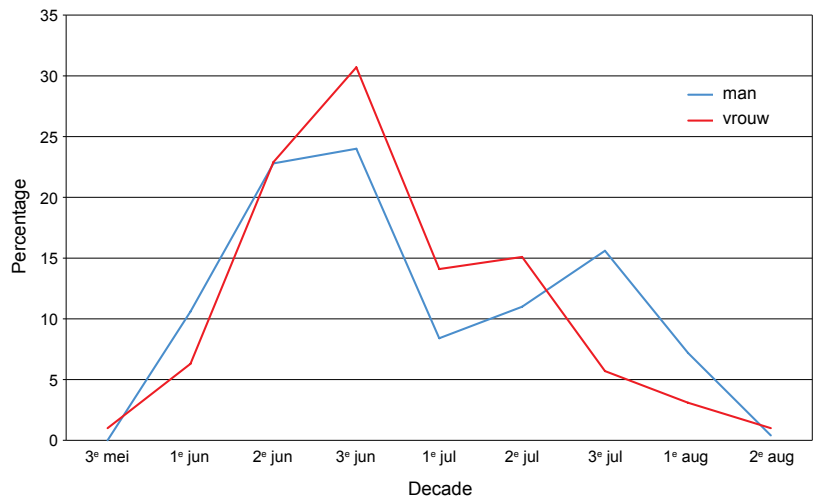
met broeden en daarmee ook de uitliegdatum van de jongen opschuift, hoe later gestart wordt met de handpenrui. Bij meerdere broedsels (bijv. bij Blauwborst en Tjiftjaf) verlaat de rui tot na het uitvliegen van de jongen van het laatste broedsel.

De vroegste vangdatum van een vogel met handpenrui is een Fitis, 28 mei 2012. Daarnaast is er nog slechts één andere meivangst (30 mei 2011, Fitis). Begin juni komt daar echter snel verandering in (figuur 3). In de eerste 10 dagen van juni vliegen veel Fitissen uit en starten adulte vogels onmiddellijk met de rui van hun handpennen. Eind juni heeft 60% van de adulte Fitissen al een aanvang gemaakt met handpenrui. Deze soort arriveert relatief vroeg in het broedseizoen en heeft één broedsel en start daardoor vroeg met ruïen.

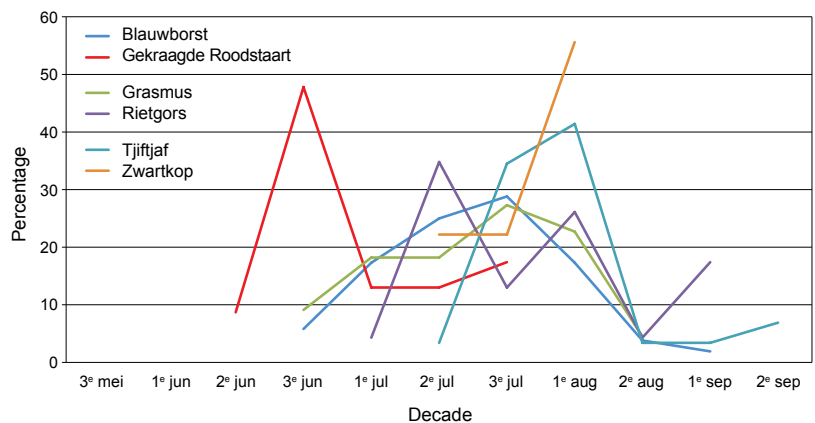
Figuur 3. Procentuele verdeling van het aantal Fitissen met handpenrui per decade (N=475).

Figuur 4. Procentuele verdeling van het aantal Fitissen met handpenrui uitgesplitst naar geslacht (mannetjes; N=263; vrouwtjes; N=192) per decade.

Figuur 5. Aantal Blauwborsten (N=48), Gekraagde Roodstaarten (N=20), Grasmussen (N=21), Rietgorzen (N=21), Tjiftjaffen (N=24) en Zwartkoppen (N=9) met handpenrui per decade.

*Fitis, Mariapeel,
22 april 2010 (G. Lamers)*

Wanneer de rui voltooid is, verlaten veel Fitissen hun broedgebied. Dit verklaart de sterk dalende lijn in augustus (figuur 3).

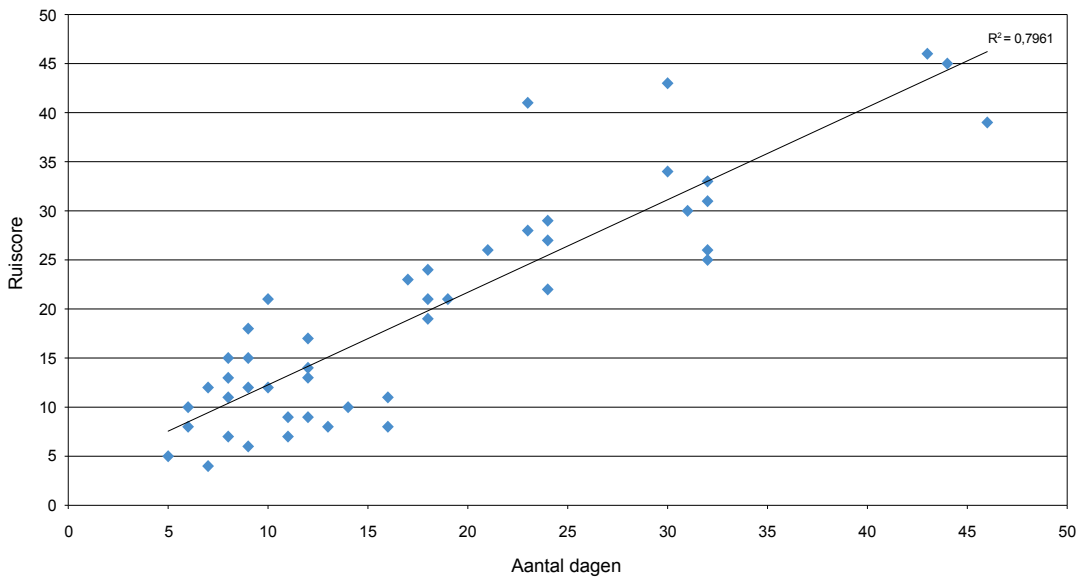
Er worden gedurende het CES-onderzoek vrijwel evenveel mannetjes als vrouwtjes Fitissen gevangen (resp. 51 en 49%). Het aantal gevangen Fitissen mét handpenrui ligt wat betreft beide geslachten eveneens dicht bij elkaar (resp. 53 en 47%). Ook is er weinig verschil in timing van de handpenrui tussen mannetjes en vrouwtjes (figuur 4). Wel is het percentage mannetjes aan het einde van het seizoen in augustus iets hoger dan het aandeel vrouwtjes, hetgeen zou kunnen duiden op een snellere wegtrek van vrouwtjes.

Bij diverse andere soorten ligt het verloop van de handpenrui beduidend later vanwege een andere timing van het broedseizoen. Weliswaar vliegen bij soorten als Blauwborst en Tjiftjaf ook begin juni veel nestjongen uit, maar een deel van de vogels begint (onmiddellijk) aan een tweede broedsel. Die tweede broedsels vliegen doorgaans eind juli uit. De timing van de start van de handpenrui is daarop aangepast en de piek voor Blauwborst, Tjiftjaf en Zwartkop valt pas eind juli – begin augustus (figuur 5). Het tweetoppig verloop van de Rietgors, zij het dat het om relatief lage aantallen gaat, houdt mogelijk ook verband met tweede broedsels waar een deel van de vogels aan meedoet. De piek van de Grasmussen met handpenrui

ligt ook eind juli en houdt niet zozeer verband met tweede broedsels maar eerder met de relatief late timing van broeden. De Gekraagde Roodstaart is dan weer een relatief vroege soort. Zij begint vrij vroeg met broeden en heeft meestal maar één broedsel (4-20% heeft een 2e broedsel; Glutz von Blotzheim & Bauer, 1988) wat de start van de handpenrui in de tweede helft van juni verklaart (figuur 5).

Duur van de rui

Een erg lastig vast te stellen aspect van de handpenrui is de duur ervan. Om daar iets over te kunnen zeggen, moeten er immers twee data zijn van eenzelfde individu met actieve handpenrui. Actieve rui is noodzakelijk aangezien het bij vangsten van vogels met een score van 0 onbekend is wanneer zij starten en bij vogels met een volledig afgeronde handpenrui het onbekend is wanneer zij daarmee klaar waren. In de periode 2002-2015 konden in totaal 49 vogels twee maal gedurende het seizoen gevangen worden mét actieve handpenrui. Dit waren respectievelijk Blauwborst (6), Fitis (30), Gekraagde Roodstaart (8), Grasmus (1), Matkop (1) en Tjiftjaf (3). Twee vogels (Gekraagde Roodstaarten) konden zelfs drie keer met actieve handpenrui gevangen worden. Door het aantal dagen tussen twee vangsten van eenzelfde individu af te zetten tegen de progressie die de vogels maakten in de handpenrui (uitgedrukt in het verschil in punten tussen de twee vangsten) kan een indruk ontstaan over de duur van de totale handpenrui.

Figuur 6. Verschil in punten van de ruiscore tussen twee vangsten van een individuele vogel en het aantal dagen tussen beide vangsten.

Het verband tussen het aantal dagen en de progressie in de ruiscore is significant ($R^2 = 0,7961$). Er blijkt geen uitgesproken verschil te zijn tussen de verschillende soorten. De gemiddelde progressie uitgedrukt in aantal punten per dag bedraagt voor Blauwborst 1,13, Fitis 1,23 en Gekraagde Roodstaart 1,11 en verschilt niet veel van elkaar. Om deze reden zijn daarom alle soorten gesommeerd in figuur 6. Wel dient te worden opgemerkt dat het aantal vogels van Grasmus, Matkop en Tjiftjaf bijzonder laag is. Uit figuur 6 kan worden afgeleid dat vogels na 45 dagen op een ruiscore van ca. 40-45 punten zitten. Dat zou betekenen als deze lijn wordt doorgezet zij na ca. 50-55 dagen hun rui hebben voltooid. Bij de hypothese van een gelijkblijvende groeisnelheid van de nieuwe handpennen kan voor de dubbel gevangen vogels bepaald worden in hoeveel dagen zij hun rui

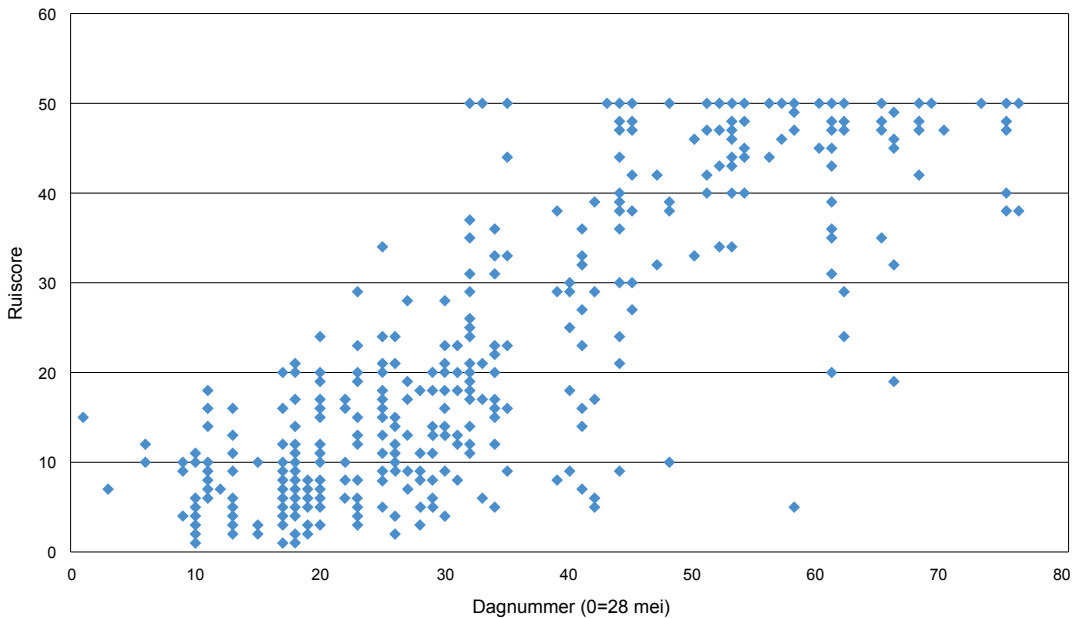
zouden hebben voltooid. Dan blijkt dat de variatie groot is tussen 24 en 80 dagen. De groeisnelheid van de nieuwe pennen is gedurende het ruiproces echter niet constant, blijkt uit de twee Gekraagde Roodstaarten die drie maal zijn gevangen (tabel 2). Mogelijk passen vogels de ruisnelheid aan bepaalde omstandigheden aan. Daarbij valt te denken aan beschikbaarheid van voedsel, temperatuur en andere weersinvloeden, aangezien de groei van veren veel energie kost.

Start van de handpenrui

Bij een duur van ca. 50-55 dagen waarin de volledige handpennen worden vervangen, kan teruggerekend worden wanneer een vogel is gestart met de handpenrui. In figuur 7 is voor de Fitis het vastgestelde aantal punten in de ruiscore uitgezet tegen de tijd.

Tabel 2. Aantal dagen en progressie in ruiscore van twee Gekraagde Roodstaarten die drie maal gedurende één seizoen zijn gevangen.

	Vangst 1	Vangst 2	Vangst 3	Dagen tussen vangst 1 en 2	Punten ruiscore	Dagen tussen vangst 2 en 3	Punten ruiscore vangst 2 en 3
Vogel 1	23-06-05	10-07-05	17-07-05	17	23	7	4
Vogel 2	21-06-08	30-06-08	09-07-08	9	6	9	15

Figuur 7. Individuele ruiscore van Fitissen (vanaf 1 punt tot en met 50 punten) per datum (0=28 mei, 1=29 mei, etc.).

Enkele voorbeelden:

A. Een Fitis die op 28 mei werd gevangen had een ruiscore van 15 punten. Met een gemiddelde snelheid van 1,23 punt per dag, is deze vogel waarschijnlijk rond 16 mei gestart met ruien.

B. Een Fitis die op 28 juni werd gevangen had een ruiscore van 50 punten, hetgeen betekent dat de vogel de volledige handpenrui heeft doorgemaakt. Met een gemiddelde snelheid van 1,23 punt per dag, is deze vogel minimaal (het is namelijk de vraag wanneer de vogel die 50 punten al bereikte, dat kan ook al vóór 28 juni zijn geweest) rond 17 mei gestart met ruien.

C. Een Fitis die op 27 juli werd gevangen had een ruiscore 20 punten. Met een gemiddelde snelheid van 1,23 punt per dag, is deze vogel waarschijnlijk rond 11 juli gestart met ruien.

De eerste twee voorbeelden zijn om verschillende redenen extra interessant. Namelijk de vroegste 1kj vogels die gedurende het CES ooit zijn gevangen dateren van 30 mei. Het is daarmee zeer onwaarschijnlijk dat dergelijke vroeg ruiende Fitissen een succesvol broedsel achter de rug hebben. Dat betekent dat ook adulte Fitissen, ongeacht het broedsucces, handpenrui doormaken. Dat is op zich niet heel verwonderlijk aangezien een nieuw verenpak van

belang is voor de lange trektocht naar Afrika die zij voor de boeg hebben. En daar doet een broedsucces of falen niets aan af. Meer intrigerend is de vraag of adulte Fitissen ook meteen starten met handpenrui nadat hun broedsel is mislukt. Helaas geeft daar het materiaal geen uitsluitsel over. De meeste eerste 1kj vogels worden in het CES in de periode 1-10 juni gevangen. Met een broed- en zorgduur van 23-29 dagen en een eilegperiode van 5-8 dagen (Cramp, 1992) betekent dat een start van de eileg tussen 25 april en 15 mei. Bij de snelle mislukkers zou dat betekenen dat er reeds in de eerste helft van mei vogels met handpenrui gevangen zouden kunnen worden. Of bij later gevangen vogels is de start van de handpenrui te bepalen door middel van terugrekenen. Tot op heden is dit echter niet het geval (zie bovenstaand voorbeelden A. en B.). Dat kan toeval zijn, maar aangezien er toch al bijna 500 Fitissen met actieve handpenrui zijn gevangen, kan het evenzeer zijn dat vogels wachten met starten van de handpenrui, wellicht om met een zo vers mogelijk verenpak uit de broedgebieden te vertrekken. Er staat dan immers een duizenden kilometers lange trektocht naar de overwinteringsgebieden op het programma. Als de rui al weken vóór vertrek klaar is dan levert dit extra sleet op waarmee vogels dan hun trektocht moeten beginnen.

Een mannetje Fitis op 25 juni 2015. De vogel heeft vijf handpennen in de rui met een ruiscore van 14 punten. De binnenste handpen is al volledig doorgeruid, de vier daaropvolgende zijn nog in de rui. Op de buitenste nog niet geruide handpennen is goed de sterk slijtage te zien (foto's van Seggelen).

Het patroon van de rui loopt bij elke Fitis anders. Telkens verloopt deze van binnen naar buiten, maar het aantal pennen dat tegelijkertijd in de rui is en de verschillende ruistadia zijn per individu anders. Soms ruien vogels veel pennen tegelijkertijd zoals dit mannetje Fitis op 25 juni 2015. De vogel heeft de twee binnenste handpennen reeds volledig doorgeruid. De vijf daaropvolgende pennen zijn in de rui. Daarnaast ruist de vogel, bij uitzondering, nog enkele armpennen en is de staart volledig in rui (zie volgende foto).

Dezelfde vogel als de vorige waar goed te zien is dat de staart volledig in rui is. Hierdoor is het vliegvermogen gedurende 1-2 weken uiterst beperkt en zijn vogels kwetsbaar.

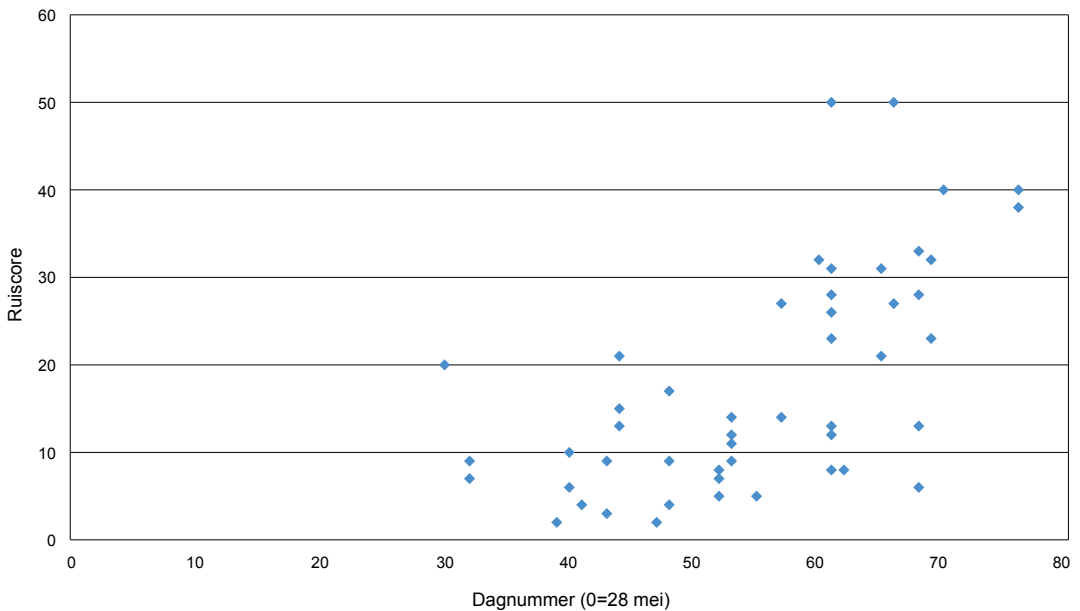
Dit vrouwtje Fitis, gevangen op 25 juni 2015, heeft maar liefst vijf handpennen tegelijkertijd uitgeworpen. Op de foto zijn de nieuwe handpennen goed zichtbaar en nog nauwelijks uit de bloedspeel. De ruiscore bedraagt 5 punten.

Dit mannetje Fitis is op 26 juli 2015 helemaal klaar met de handpenruï en heeft dus een ruiscore van 50 punten. Alle handpennen zien er fris, glanzend en zonder sleet uit waaraan men kan zien dat ze nieuw zijn. Deze vogel is daarmee klaar voor vertrek naar de Afrikaanse winterkwartieren.

Bij Grote Bonte Spechten maakt zowel een deel van de adulte als van de jonge vogels handpenruï door en sommige ruiën slechts een deel van de handpennen. Deze jonge vogel heeft op 26 juli 2015 reeds de twee binnenste handpennen geruid en is bezig met de twee daaropvolgende handpennen. De nog niet geruide zes buitenste handpennen zijn dof van kleur en gesleten.

Figuur 8. Individuele ruiscore van Blauwborsten (vanaf 1 punt tot en met 50 punten) per datum (0=28 mei, 1=29 mei, etc.).

De timing van de handpenrui bij de Blauwborst (figuur 8) ligt beduidend later dan bij de Fitis. De vroegste Blauwborst die ooit met actieve handpenrui is gevangen (26 juni) ligt slechts drie dagen vóór de vroegste datum waarop een Fitis is gevangen die al volledige handpenrui had doorgemaakt (29 juni). Dit heeft niets met de timing van het broeden te maken, maar houdt verband met het hebben van een tweede broedsel. Gezien de

late timing van de handpenrui mag verwacht worden dat een aanzienlijk deel van de Blauwborsten actief deelneemt aan deze tweede broedsels. De rui loopt daarmee ook veel verder door in het seizoen. Er zijn ruiende Blauwborsten gevangen in het ringonderzoek ná de CES-periode (eindigend op 13 augustus) tot in september. De laatste datum waarop een Blauwborst is gevangen met actieve handpenrui is 7 september.

Een deel van de adulte Blauwborsten maakt een volledige handpenrui door na afloop van het broedseizoen. Omdat een groot deel een tweede broedsel heeft, starten deze vogels pas laat met de rui. Dit vrouwtje is op 27 juli 2014 maximaal een week bezig met haar handpenrui. Pas in de eerste week van september is zij daarmee klaar.

*Blauwborst, Mariapeel,
26 mei 2012 (R. Schols)*

Conclusies

Ringonderzoek gedurende het broedseizoen biedt de mogelijkheid om informatie te verzamelen over rui-patronen bij zangvogels, waaronder de handpenrui. Hiermee ontstaat allereerst een inzicht in het verloop en de duur ervan. Aangezien deze vogels starten met de handpenrui direct nadat hun jongen zijn uitgevlogen, wordt ook informatie verzameld over de timing van broedsels. Verschuivingen in deze timing door de jaren heen kunnen door dergelijk ringonderzoek aan het licht worden gebracht.

Een tweede aspect waarover met dit ringonderzoek informatie wordt verzameld, is het terreingebruik door vogels. Vogels met een actieve handpenrui kunnen immers gedurende deze periode slecht(er) vliegen en bovendien kost het erg veel energie. Aangenomen mag worden dat deze vogels niet op trek zijn en dat het uitsluitend eigen broedvogels betreft. Het terreingebruik reikt daarmee veel verder dan enkel het groot brengen van een of twee broedsels. Zo beëindigen Fitissen pas in de loop van juli en begin augustus (figuur 7) hun handpenrui en bij een deel van de Blauwborsten ligt dat moment pas in augustus (figuur 8). Het waarborgen van voldoende rust is daarbij van belang. Dit aspect zou zwaar mee moeten meewegen bij een eventuele discussie over het al dan niet verkorten van de sluitingsperiode in een groot deel van de Groote Peel. Het is echter ook zaak dit mee te wegen bij de actuele discussie

over het opheffen van het toegangsverbod in delen van de Groote Peel welke momenteel nog wel ontoegankelijk zijn gedurende het broedseizoen (15 maart – 15 juli). Hopelijk wordt in de toekomst zorgvuldig omgegaan met deze waardevolle en al vele decennia lang functionerende recreatieve zoning van de Groote Peel.

Dankwoord

De jarenlange steun van de collega ringers Jan Biemans, Boena van Noorden en Piet van Tilburg gedurende het CES-onderzoek was onontbeerlijk om dit vele jaren vol te houden. Hopelijk mag de reeks nog lang voortduren. Ook dank aan Boena van Noorden en Jan-Erik Kikkert voor het geven van commentaar op eerdere versies van dit artikel.

Literatuur

- Cramp S., 1992. The Birds of the Western Palearctic, Volume VI. Oxford.
- Ginn H.B. & D.S. Melville, 1983. Moulting in birds. BTO guide 19. British Trust for Ornithology, Hertfordshire.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer, 1988. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band (11/2). Aula, Wiesbaden.
- van Spanje T. & F. Majoor, 2012. Constant Effort Site (CES). Hand-leiding. Vogeltrekstation, Ringersvereniging en SOVON.
- Speek, B.J., 1994. Handkenmerken voor het bepalen van soort, geslacht en leeftijd van in het wild levende vogels. NIOO, Heteren.

Carlo van Seggelen, Zwarte Weg 2, 2490 Balen (België)

Lepelaar: nieuwe broedvogel in Limburg

Arjan Ovaa & Henk Heijligers

Lepelaar met vier jongen, Arcen, 4 juli 2015 (G. Evenhuis)

Eind juni 2015 ontdekte Gerard Evenhuis een nest met vier jonge Lepelaars in Kasteeltuinen Arcen nabij de gelijknamige plaats in Noord-Limburg. De vogels broedden samen met een kleine kolonie Blauwe Reigers in het sparrenbos in de zogenaamde watertuin. Dit artikel plaatst de komst van deze (toch wel) verrassende nieuwkomer voor de Limburgse broedvogelbevolking in perspectief en geeft enige anekdotische informatie over het broedgeval zelf.

Een stukje geschiedenis

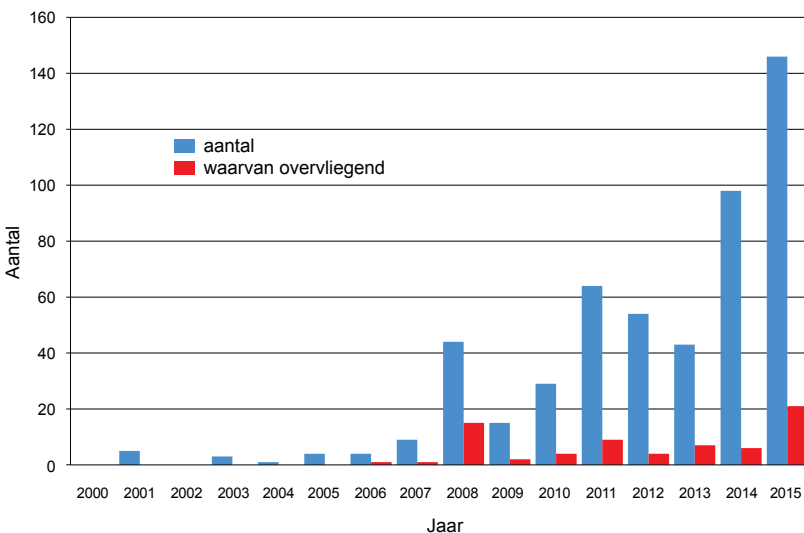
Lepelaars komen als broedvogel al lang in ons land voor. Er zijn vondsten van beenderen van de soort in Noord-Holland die aantonen dat ze meer dan duizend jaar geleden daar leefden (Teixeira, 1979). Hoe talrijk de soort toen was en of het broedvogels betrof, blijft natuurlijk onduidelijk. Wel is zeker dat Lepelaars al enkele eeuwen in met name het westen van ons land broeden. Pas vanaf het begin van de

20e eeuw zijn hiervan aantalsschattingen bekend. Halverwege de jaren '70 bestond de populatie uit circa 200 paar, broedend in minder dan tien kolonies. Deze lagen vooral in Noord-Holland (Naardermeer, Zwanenwater, Texel), Friesland (Terschelling) en Zuidelijk Flevoland (Teixeira, 1979).

Rond die tijd startte ook een markante stijging van de populatie. Deze zette zich geleidelijk gedurende meer dan 25 jaar voort, om rond 2010 te leiden tot een stabilisatie van rond de 2500 broedpaar: meer dan een vertienvoudiging ten opzichte van de populatie in de jaren '70 (sovon.nl/nl/soort/1440). In 2013 broedde de soort in negen provincies; alleen het oosten en zuidoosten van ons land waren niet bezet. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt nadrukkelijk in en rond het Waddengebied. De vossenvrije Waddeneilanden, met daardoor een lage predatiedruk, en de aanwezigheid van voldoende geschikt voedselgebied zijn daar belangrijke redenen voor (Overdijk, 2002). Deze explosie van de Nederlandse aantallen Lepelaars had ook effect in ons omringende landen. Vijftig jaar geleden kwam de soort buiten Nederland eigenlijk alleen als broedvogel voor in Zuid-Spanje en in Zuidoost-Europa (vanaf oostelijk Oostenrijk); tegenwoordig wordt ook gebroed in België (sinds 2003 met circa 18 paar in 2013), Duitsland, Denemarken (al 103 paar in 2012), Groot-Brittannië (tien paar in 2010, broedvogel sinds 1998 (Holling and the Breeding Birds Panel, 2014) en Frankrijk. Een broedgeval in Limburg moest dan toch ook mogelijk zijn?

Trend in Limburg

In de meest recente Limburgse avifauna (Hustings *et al.*, 2006) vult de tekst over de Lepelaar nog geen pagina. De soort wordt beschouwd als onregelmatige gast, met 25 waarnemingen tussen “vermoedelijk begin 20e eeuw, Maas Roermond, geschoten” en 16 oktober 2005, een juveniele vogel bij Asselt. Ook toen was er echter al een opwaartse trend zichtbaar: elf van de 25 gevallen werden vastgesteld in de jaren 2000 tot 2005. Afgeleid uit waarnemingen uit het Vogelarchief Limburg (limburg.waarneming.nl) is getracht na te gaan hoeveel meldingen van Lepelaars vanaf 2006 tot 1 september 2015 volgden. Het vaststellen van exacte aantallen blijkt echter steeds meer een illusie naarmate deze opvallende soort talrijker wordt. Sommige exemplaren hebben een vrij grote actieradius, waardoor dubbelstellingen zullen plaatsvinden. Tevens is het verloop in de aantallen niet altijd exact aan te geven, omdat individuele exemplaren (tenzij gekleurringd) niet eenvoudig te onderscheiden zijn. Wel is een groot voordeel dat Lepelaars aandacht trekken en dat de meldingsbereidheid groot is, zodat veel exemplaren en groepen nagenoeg dagelijks ‘gevolgd’ konden worden. Daarnaast is er een verschil tussen gebiedsgebonden en overvliegende vogels. Omdat een broedgeval mogelijk voorafgegaan wordt door ‘verkennend’ gedrag, zijn alle waarnemingen van overvliegende of overtrekkende vogels apart genoteerd. Figuur 1 geeft een inschatting gebaseerd

Figuur 1. Inschatting van het aantal Lepelaars van 1 januari 2000 tot 1 september 2015 in Limburg. De aantallen [blauw] zijn inclusief de overvliegende exemplaren [rood] (limburg.waarneming.nl).

Deze adulte en tweede kalenderjaar Lepelaars vlogen boven de Kasteeltuinen Arcen. De volwassen Lepelaar voerde daarna de jonge vogels op het nest. De onvolwassen vogels hebben in het gebied overnacht. Arcen, 17 juli 2015 (H. Heijligers)

op een maximaal aantal dat in een bepaalde periode in een gebied is vastgesteld.

Het is duidelijk dat de Lepelaar ook in Limburg bezig is aan een sterke opmars. Het aantal waarnemingen, de groeps grootte en de verspreiding van de soort nemen vanaf 2008 sterk toe. Grote groepen hebben natuurlijk effect op de loop van de grafiek. Vooralsnog zijn de hoogste vastgestelde aantallen 36 exemplaren op 13 augustus 2014 in de Gebrande Kamp bij Milsbeek, 27 op 18 augustus 2015 in de Mariapeel en 24 op De Hamert op 20 juli 2015. Daarmee zijn meteen ook de drie belangrijkste gebieden voor de soort in Limburg benoemd. Hoewel de aantallen hier van jaar tot jaar nogal kunnen wisselen worden Mariapeel, De Hamert en Gebrande Kamp tegenwoordig jaarlijks bezocht.

De Hamert en omgeving vormt een belangrijk kerngebied voor de soort. Door grootschalig herstel van vennen en plassen door Stichting het Limburgs Landschap is het leefgebied voor deze soort (en vele andere) sterk verbeterd. Niet alleen De Hamert wordt er als foerageer- en rustgebied benut maar met name ook het Straelensch Broek nabij Arcen, een terrein

dat vijf jaar geleden nog uit (maïs)akkers bestond. Daarnaast is vanaf 2014 ook de Broekhuizerweerd, gelegen langs de Maas ten zuiden van Broekhuizen, door Lepelaars ontdekt. Dit gebied is pas sinds de winter 2013/14 (weer) geschikt voor grote en kleine steltlopers. In die winter is wilgenstruweel in deze voormalige kleiput weggehaald waardoor ondiep open water en slik weer bereikbaar werden.

De Gebrande Kamp is onderdeel van een groter aantal foerageergebieden. Lepelaars in de Kop van Limburg foerageren niet alleen hier, maar zitten ook af en toe bij het Gennepershuis of op andere locaties langs de Niers. Daarnaast verblijven ze ook regelmatig in enkele kleiputten aan de Brabantse zijde van de Maas. Behalve in de drie 'kerngebieden' zijn kleinere aantallen Lepelaars te vinden in (de omgeving van) de Groote Peel, de Banen en omgeving bij Nederweert, het Meerlebroek bij Asenray en de Bouxweerd en Asseltse Plassen tussen Buggenum en Asselt. Zuid-Limburg komt er bekaaid vanaf, maar met dank aan het Grensmaasproject lijkt ook hier de soort wat frequenter te worden gezien met vrijwel jaarlijks waarnemingen bij Itteren.

Seizoensverloop

De eerste Lepelaars worden veelal in maart of april opgemerkt. Het vroegste exemplaar werd op 8 maart 2007 te Wanssum gezien. Een voorjaarspiek wordt in mei bereikt. Het gaat veelal om relatief kleine groepjes, tot nu toe niet groter dan tien exemplaren, die enkele dagen tot weken in dezelfde omgeving kunnen verblijven. Regelmatig zal het daarbij gaan om nog onvolwassen, en dus niet broedrijpe vogels. Omdat vele waarnemers zich echter niet bezighouden met de leeftijdsbepaling van Lepelaars (hoewel dit toch prima uitvoerbaar is) verdient deze stelling zeker nog een betere onderbouwing. In juni zakt het aantal lepelaarwaarnemingen iets in, om in juli en augustus een nadrukkelijke top te bereiken, natuurlijk mede beïnvloed door de grote groepen die dan (nog) incidenteel onze provincie passeren.

De laatste jaren lijkt er een trend zichtbaar dat de voorjaarspiek relatief stijgt ten opzichte van de najaarsaantallen. Sommige vogels blijven langer aanwezig. In 2014 verbleven er bijvoorbeeld tussen 7 mei en 22 september vrijwel permanent Lepelaars

op De Hamert en in de omgeving ervan; ook in 2015 was dat het geval. In de Mariapeel, waar dit jaar een mislukte broedpoging plaatsvond, waren ook vrijwel het gehele zomerhalfjaar Lepelaars te vinden. Na een losse melding op 4 april werden daar exemplaren gezien van 9 mei tot eind augustus. Het is interessant om deze mogelijke 'wijziging' in trekgedrag, die zeker kan samenhangen met broedpogingen, de komende jaren meer aandacht te geven en verder uit te werken.

Waarom een nest in Arcen?

Ondanks dat het aantal waarnemingen van de Lepelaar in de omgeving Arcen al enkele jaren toeneemt, kwam het broedgeval toch als een donderslag bij heldere hemel. Het nest met al jongen van enkele weken oud werd enigszins bij toeval ontdekt omdat Gerard Evenhuis al vaker Lepelaars in de blauwe reigerkolonie in Kasteeltuinen Arcen had zien zitten. Het ging daarbij om maximaal vier vogels. Na de ontdekking is verder weinig aandacht aan het broedsel gegeven. De jongen groeiden voorspoedig op, verlieten rond 22 juli het nest, en verdwenen uit het broedgebied op 6 augustus.

Juvenile Lepelaars, Arcen, 26 juli 2015 (G. Evenhuis)

De ouders waren blijkbaar prima in staat om hun jongen van voer te voorzien. Lepelaars leven van kleine visjes en andere waterorganismen. Foerageertochten tot 30 km van de kolonie zijn bekend (Sovon, 1987). Dat betekent dat de Arcense Lepelaars een breed scala aan minder of meer voedselrijke plassen op vliegafstand van het nest hadden. De Broekhuizerweerd was het dichtstbij (binnen een kilometer), maar ook het Straelens Broek (op circa 2,5 km), de plassen op de Walbeckerheide (op circa 3,5 km) en de vennen op De Hamert (op circa 7 km afstand) vallen moeiteloos binnen hun actieradius. Zeer theoretisch zouden zelfs de plassen bij Milsbeek nog binnen de straal van 30 km liggen (circa 28,5 km), hoewel het uitermate onwaarschijnlijk lijkt dat de vogels er daadwerkelijk gingen foerageren.

Een tweede stimulans voor de Lepelaars om juist in de Kasteeltuinen te Arcen met een broedsel te starten is de aanwezigheid van de kolonie Blauwe Reigers. Deze is hier, hoewel klein, al jaren aanwezig. Het is bekend dat in bomen broedende Lepelaars graag een oud nest als basis voor hun eigen nest gebruiken. Dat was hier voorradig, en blijkbaar van voldoende kwaliteit.

Een brokje gedrag

Er is geen uitvoerig onderzoek gedaan naar het gedrag van de Lepelaars in Arcen. Enkele fotografen maakten er hun opnamen en deden zo anekdotische waarnemingen. Die waren vooral interessant vanaf het moment dat de jonge Lepelaars het nest verlieten. Ze bleken namelijk verrassend tam! In Nederland bestaat geen nestlocatie die vergelijkbaar is met die in de kasteeltuinen. Dit park is (tegen betaling en alleen overdag) voor bezoekers toegankelijk. Het is vanaf begin april open voor publiek. Vele duizenden wandelaars passeerden dus (zonder het te weten) het nest. En de Lepelaars beschouwden dit blijkbaar niet als hinderpaal om er hun broedsel te starten en tot een goed einde te brengen. De jonge Lepelaars zagen mensen duidelijk niet als een grote bedreiging. Na het uitvliegen liepen ze circa twee weken lang op de gazons of stonden af en toe wat te suffen tussen de (geleewiekte) flamingo's. Ze waren daarbij tot op een meter of vijf te benaderen. 's Avonds vlogen ze de bomen in om in de omgeving van het nest de nacht door te brengen. De oude vogels konden nooit op dit tamme gedrag betrap worden, en ze voerden de jongen ook niet als deze op de grond verbleven. Begin augustus was op het Heerenven op De Hamert

een groep van 12 Lepelaars aanwezig waaronder een paartje met twee naar voedsel bedelende jonge vogels. Het is niet ondenkbaar dat het hier om een deel van de familie uit Arcen ging.

De toekomst?

2016 wordt een spannend jaar. Het slapen van minstens vier Lepelaars in de watertuin in 2015 van Kasteeltuinen Arcen en het succesvolle broedsel maken nieuwsgierig of zich hier een meer permanente (kleine) kolonie Lepelaars zou kunnen vestigen. Op heel wat plaatsen in Nederland (maar veelal wel in moeilijker toegankelijke natuurgebieden) was zo'n eerste broedsel de aanzet voor een langdurig bezette kolonie. Aan Stichting het Limburgs Landschap en Kasteeltuinen Arcen zal het niet liggen. De broedlocatie zal ook komende jaren weer beschikbaar zijn en blijven. De voedselsituatie voor de Lepelaars is echter een veel onzekerder factor. Juist natuurlijke vennen staan niet bekend om hun grote voedselrijkdom. Eigenlijk horen stekelbaarzen (bekend als stapelvoedsel voor Lepelaars) hier bijvoorbeeld niet in thuis. Ook de Broekhuizerweerd zou minder geschikt kunnen raken als voedselgebied; als het wilgenstruweel zijn kans grijpt groeit het gebied opnieuw dicht en wordt het ondiepe water voor Lepelaars onbereikbaar. Het is dus afwachten of de Lepelaar een permanente broedvogel van onze provincie zal worden. Dat de soort echter een regelmatig passant zal blijven staat buiten kijf.

Literatuur

- Holling and the Breeding Birds Panel, 2014. Rare breeding birds in the United Kingdom in 2012. *British Birds* 107: 504-560.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Sovon, 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. Sovon, Arnhem.
- Overdijk O., 2002. Lepelaar *Platalea leucorodia*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden: 88-89.
- Teixeira R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in samenwerking met Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland, 's-Graveland.

Arjan Ova & Henk Heijligers, Stichting het Limburgs Landschap, Postbus 4301, 5944 ZG Arcen

Oeverzwaluw telling Maasdal 2015

Jan Joost Bakhuizen

Oeverzwaluw, Meers, 5 juni 2015 (R. Schols)

Van oudsher zijn de oevers, weerden en uiterwaarden van de Maas van groot belang als broedgebied voor de Oeverzwaluw. Voordat vele oevertrajecten voor scheepvaart en veiligheid in steen werden gelegd en de kanalisatie/bocht-afsnijding op grote schaal werd uitgevoerd had de Oeverzwaluw de van nature steile, vrij eroderende oevers als geschikte broedlocaties gevonden (o.a. Leijs, 1987). De stand van de Oeverzwaluw langs vooral de Zandmaas in Noord-Limburg stortte in toen de waterhuishoudkundige 'verbeteringswerken' op grote schaal werden uitgevoerd.

Herinrichting oevers

Sinds het begin van deze eeuw echter is Rijkswaterstaat in het kader van het programma Ecologisch Herstel Maas en de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) de oevers natuurlijker aan het inrichten. Een belangrijke maatregel is het weer vrij laten eroderen

van oevertrajecten, daar waar er ruimte voor is qua grondgebruik, veiligheid en scheepvaart.

De uitvoering van KRW-maatregelen vindt plaats in tranches. Zo is een eerste pakket aan oevermaatregelen eind 2010 opgeleverd. In 2015-2016 zullen vele nieuwe oevertrajecten hier bij komen. Een groot deel zal bestaan uit zogenaamde 'Vrij Eroderende Oevers' waar natuurlijke processen als erosie en sedimentatie onder voorwaarden zijn toegestaan.

Telling 2015

Dit is dan ook een goed moment om de stand van de Oeverzwaluw langs de Maas beter in beeld te krijgen, om de te verwachten positieve effecten te toetsen. In dat kader is in het broedseizoen van 2015 gerichter naar Oeverzwaluwkolonies gezocht en vele waarnemers tevens gevraagd om hun telresultaten door te geven. Zo is op 11 juni de Grensmaas met een kano geteld door Gijs Kurstjens en onderge-

tekende. Tevens is door genoemde personen op 19 juni een groot deel van de reeds natuurlijke oevers van de Zandmaas (tussen Boxmeer en Ravenstein) onderzocht op het voorkomen van oeverzwaluwkolonies. Dit heeft geresulteerd in een vrij volledig

overzicht van bestaande kolonies in het Limburgse Maasdal. Tevens is voor een belangrijk deel van de Gelderse en Brabantse Maas de soort goed in beeld gebracht. Dit laatste traject is vermoedelijk nog niet 100% dekkend onderzocht.

Tabel 1. Oeverzwaluwkolonies langs de Limburgse Maas en deel van de Gelderse en Brabantse Maas in 2015.

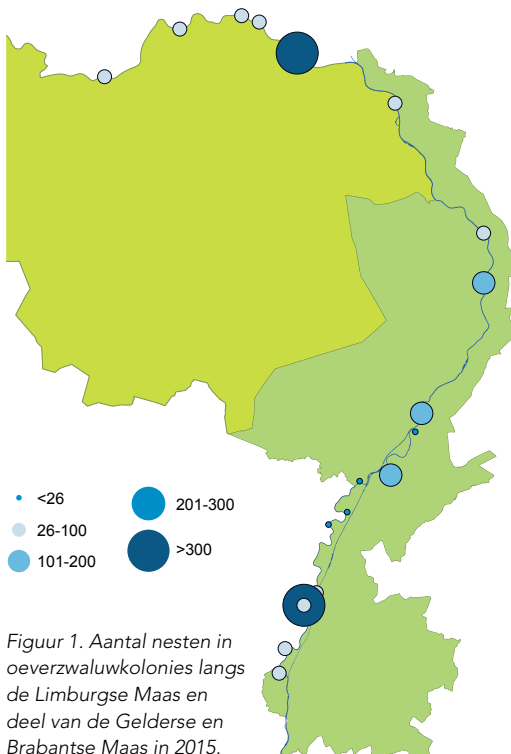
rivierkm	km-hok	koloniennaam	aantal	waarnemers
16.4	61-18-51	Overlaat Bosscherveld	88	J.J. Bakhuizen, G. Kurstjens
20.5	61-18-12	weerdverlaging Itteren	78	J.J. Bakhuizen, J. van der Eijk
33.7	59-48-45	Grensmaasoever eiland Meers-Maasband	396	J.J. Bakhuizen, G. Kurstjens
34.1	59-48-45	Grensmaasoever Maasband	36	J.J. Bakhuizen, G. Kurstjens
37.5	60-41-22	Grensmaasoever Urmond	88	J.J. Bakhuizen, G. Kurstjens
52.0	60-21-14	Grensmaasoever Kokkelert-brug Maaseik	15	R. Schols
56	60-12-42	Oude Maas, Aasterberg	8	D. Jeurissen
64	58-52-44	Maasoever thv visplas De Brandt	5	J. Vreken, T. Cuijpers
69-72	58-53-34	Lus van Linne	160	J. Rademakers, N. Hulsbosch
86	58-44-13	Maasoever thv Asseltse Plassen	2	monitoring RWS
88	58-34-34	ontgronding Hanssummerweerd	105	I. Meeuwissen
115-117	52-46-24	ontgronding hoogwatergeul Lomm	181	J. Hoogveld
125-126	52-26-44	Maasoever thv kasteel Ooijen	60	monitoring RWS
154.2	46-33-45	Maasoever noord van Paesplas, Gennepe	52	J.J. Bakhuizen, G. Kurstjens
176-177.5	45-18-54	Maasoever Lage wijth, Grave	468	J.J. Bakhuizen, G. Kurstjens, W. Gremmen, J. Houkes
185.3	39-57-53	Maasoever Batenburg	34	W. Gremmen
189	39-56-45	ontgronding Diedense Uiterdijk	63	W. Gremmen
200.5	45-14-15	ontgronding Over de Maas - oost	26	F. van Egmond
219.1	45-22-43	Maasoever Oude Schans, Empel	30	monitoring RWS

Oeverzwaluw, Thorn, 19 mei 2008 (R. Schols)

Oeverwaluw, Meers, 22 april 2013 (R. Schols)

Figuur 1. Aantal nesten in oeverwaluwkolonies langs de Limburgse Maas en deel van de Gelderse en Brabantse Maas in 2015.

Resultaat

In tabel 1 en figuur 1 zijn de voorlopige resultaten van 2015 getoond. Dit is op basis van de gegevens die ik begin augustus 2015 tot mijn beschikking had. Mochten er nog aanvullingen zijn, dan verneem ik die graag. Telgegevens mogen ook op de website van Sovon worden doorgegeven bij de invoer kolonievogels. Ook in 2016 wil ik deze telling voortzetten, en daarbij meer aandacht uit laten gaan naar de Bedijkte en Beneden Maas in Gelderland en Noord-Brabant. Ik wil alle mensen die een bijdrage hebben geleverd (tabel 1) hartelijk bedanken voor hun bijdrage.

Literatuur

Leijs, H. (1987). Historie, huidige status en broedbiotoop van de Oeverwaluw. *Het Vogeljaar* 35: 106-113.

Jan Joost Bakhuizen, Sint Servaasbolwerk 26, 6211NB Maastricht, jan.joost.bakhuizen@xs4all.nl

Zeldzame broedvogels in Limburg in 2014

Fred Hustings, Hans-Peter Uebelgünn & Jan Peeters

Het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van Sovon legt de aantalsontwikkeling en verspreiding van broedvogels in Nederland vast. Er zijn verschillende varianten, toegespitst op bepaalde soortgroepen. Bij zeldzame soorten (BMP-Z) is het streven gericht op jaarlijkse integrale telling van de landelijke stand, dan wel inventarisatie van (minimaal) de kerngebieden die een groot deel van de populatie herbergen.

Hieronder zetten we de bij Sovon bekende gegevens van 2014 op een rij en vergelijken die met gegevens vanaf de eeuwwisseling. Daarna volgen enkele soortbesprekingen. Dit is de dertiende aflevering van een jaarlijks terugkerende serie in *Limburgse Vogels* (meest recente: Bakhuizen *et al.*, 2013, Hustings *et al.*, 2014). Nog steeds is er geen districtscoördinator (DC) voor Zuid-Limburg gevonden. Fred Hustings neemt voor dit artikel de honneurs waar, in samenwerking met de beide DC's van Noord-Limburg en het Sovon-kantoor.

Methode en materiaal

Het Sovon broedvogelonderzoek bestaat uit verschillende onderdelen, ieder met een aparte insteek. Werkwijze en aanpak volgen de richtlijnen van de handleiding (van Dijk & Boele, 2011). Het onderzoek vindt bij voorkeur plaats in duidelijk omgrensde telgebieden, waardoor een goede vergelijking mogelijk is tussen resultaten uit verschillende jaren. Bij BMP-Z wordt gewerkt met een vaste set aan soorten; hierdoor worden ook 'nul-waarnemingen' (soort met zekerheid afwezig) opgeslagen. De resultaten komen tegenwoordig grotendeels digitaal binnen via sovon.nl. Losse meldingen (veelal via waarneming.nl) vormen een belangrijke aanvulling.

Systematische broedvogeltellingen in grote gebieden leveren een fors deel van de informatie. Speciale vermelding verdient het telwerk van Vogelwerkgroep Nederweert: men onderzocht in 2014 voor het 21e jaar op rij een gebied van 9759 ha op ca. 100 vogelsoorten en maakte er ook nog eens een dik en uitermate lezenswaardig verslag over (Loven, 2015); dat is van de buitencategorie! Ook het telwerk van Vogelwerkgroep De Haeselaar en IVN-VWG Maas en Niers mag er zijn. Gecoördineerde inventarisaties van

speciale soorten (Slechtvalk, Kerkuil, Oehoe, Middelste Bonte Specht) leveren onmisbare informatie. Provincie Limburg onderzocht als onderdeel van de derde ronde van de integrale provinciale broedvogelkartering in 2014 het Noordelijk Peelgebied. Het gaat om het gebied tussen de grens met Noord-Brabant, de Maas en de lijn Blerick-Griendtsveen. Het betreft ruim 300 km²; uiterst waardevolle informatie dus. De DC's coördineren en stimuleren de activiteiten op provinciale schaal en controleren de resultaten op volledigheid, betrouwbaarheid en dubbelmeldingen. Na de laatste controle worden de cijfers landelijk op een rij gezet in de jaarlijkse landelijke rapportage *Broedvogels in Nederland* (meest recente: Boele *et al.*, 2015).

Het onderzoek in 2014 was sterk wisselend wat volledigheid betreft. Het gemis aan een DC voor Zuid-Limburg liet zich nadrukkelijk gelden. Voor soorten waarvoor deze regio belangrijk is, zoals Grote Gele Kwikstaart, begint dit een serieus probleem te vormen. In dit overzicht zijn ook enkele exoten opgenomen. Exoten staan in de belangstelling om een veelvoud aan redenen, en harde cijfers zijn broodnodig in de soms verhitte discussies.

Resultaten

Tabel 1 geeft een overzicht van de bij Sovon bekende aantallen van enkele zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2014. Deze tabel vat ook de resultaten over 2005-2013 samen en geeft de provinciale populatieschatting betrekking hebbend op 2000-2004 (Hustings *et al.*, 2006).

Soortbesprekingen

Per soort volgt een korte bespreking. Bij de zeer zeldzame soorten, of soorten met een beperkt voorkomen, worden alle bekende opgaven vermeld. Daarbij is genoteerd: de gebiedsnaam, het aantal broedparen/territoria met - indien bekend - de broedcode tussen haakjes en tenslotte de waarnemer.

Zwarte Zwaan *Cygnus atratus* (n=11)

Net als in voorgaande jaren stamt het merendeel van de meldingen uit het Maasplassengebied bij

Grote Canadese Gans,
Romeinenweerd,
4 mei 2014 (J. Tomlow)

Roermond en Asselt (figuur 1). Ook buiten het Maasdal kunnen broedparen zich vele jaren handhaven, zoals op vijvers bij Siebengewald en in hartje Brunssum. Blijf attent op vogels met halsbanden, afkomstig uit een Limburgs ringproject (Vergoossen *et al.*, 2011).

Grote Canadese Gans *Branta canadensis* (n=89)

De grootschalige kartering door Provincie Limburg van de Noordelijke Peel bevestigde dat deze gans ook daar in opmars is (13 paren). Hetzelfde is het geval bij Nederweert (Loven, 2015) en elders op de westoever van de Maas. De verspreiding, tot voor een tiental jaren sterk geconcentreerd in de Kop van Limburg, het Maasdal en oostelijk Zuid-Limburg, wordt steeds ruimer. Op het eilandje in de Mookerplas werden ditmaal 23 legfels aangetroffen, deels met doorgeprikte eieren.

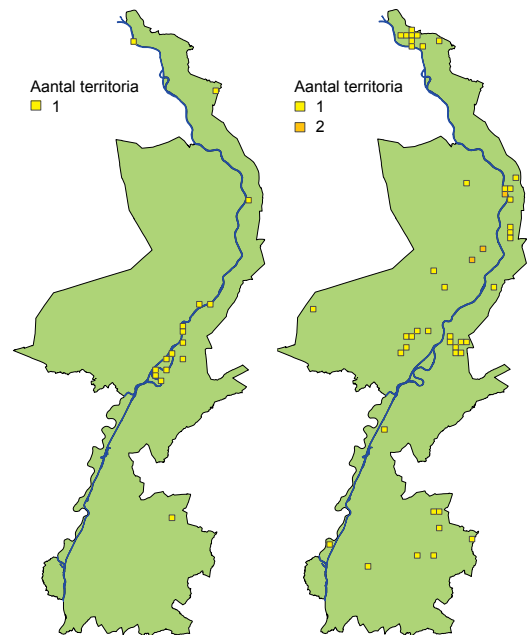
Brandgans *Branta leucopsis* (n=40)

De verspreiding blijft een zwaartepunt houden in het Maasdal. Min of meer veilige broedgelegenheid is ook daar schaars en wordt in kleine 'kolonies' bezet. Voorbeelden zijn het eilandje in de Mookerplas (11 paren), de stuw bij Afferden (12) en het eiland in het Leukermeer (niet geteld, wel bezet; in 2013 27 paren).

Casarca *Tadorna ferruginea* (n=4)

Zekere broedgevallen werden aangetroffen bij Siebengewald en Grubbenvorst, met twee resp. acht

jongen. Twee baltende paren verbleven langdurig op De Hamert. Van de in 2013 te Siebengewald van halsbanden voorziene jongen keerden er minstens vijf na omzwervingen door Nederland en Duitsland voor korte of langere tijd terug naar de geboorteregio (geese.org; Werkgroep Casarca).

Figuur 1. Verspreiding Zwarte Zwaan (links) en Mandarijneend (rechts) in Limburg. Maximale aantallen per kilometerhok in 2010-2014.

Mandarijneend *Aix galericulata* (n=9)

In 2000-2004 werd de stand begroot op 50-75 paren, diffuus verspreid maar met enige concentratie in de Oostelijke Mijnstreek en tussen Swalmen en Blerick. Van een duidelijke uitbreiding lijkt geen sprake, gezien het recente onderzoek (figuur 1). Dat hangt echter deels samen met inventarisatieproblemen. De Mandarijneend is een lastige klant voor broedvogeltellers: vaak stiekem (doodstille vogel bij nesthol), soms lui druchtig (baltsvlucht, echter tot in ruime omgeving van nest) en nestelend in een voor eenden ongewone omgeving (oud loofbos nabij vijvers of brede beken).

Krooneend *Netta rufina* (n=0)

Gaat de Krooneend een nieuwe Limburgse broedvogel worden? Je weet maar nooit, gezien bijvoorbeeld de mannelijke vogel die van 24 mei – 18 juni aanwezig was in de Schoorkuilen, Nederweert. Hij volgde aanvankelijk een vrouw Wilde Eend met pulli, maar

vormde geen mengpaar. Een broedgeval in onze provincie zou niet uit de lucht komen vallen. Landelijk gaat het de soort voor de wind na een dieptepunt rond 1990. In recente jaren schommelt de stand rond 400 paren, met in toenemende mate broedgevallen buiten de traditionele bolwerken in de Vinkeveense Plassen en de Randmeren (Boele *et al.*, 2015).

Brilduiker *Bucephala clangula* (n=1)

Op de Schoorkuilen te Nederweert vertoefde vanaf 26 maart een paartje. De vogels, volop baltsend en soms ook copulerend, verbleven tot 19 mei permanent op de vennen, daarna is tot 2 juni alleen het wijfje nog gezien. Hoewel er dus geen broedgeval is vastgesteld, is dit wel de Limburgse waarneming die er het dichtst bij komt. Broedbiotoop, in de vorm van oud loofbos met grote hopen, is aanwezig. Een jaar eerder werden hier ook al late voorjaarswaarnemingen gedaan (Loven, 2015).
Nederweert, Schoorkuilen 1 (6) Loven (2015)

Tabel 1. Overzicht van enkele zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2005-2014. De aantallen zoals doorgegeven aan Sovon zijn geplaatst naast de populatieschatting van 2000-2004 (Hustings *et al.*, 2006).

	2000-2004 schatting voor Limburg	2005 Sovon	2006 Sovon	2007 Sovon	2008 Sovon	2009 Sovon	2010 Sovon	2011 Sovon	2012 Sovon	2013 Sovon	2014 Sovon
Roerdomp	3-5	2	1	1	1	1	1	3	4	1	3
Woudaap	0	0	0	0	1	3	1	1	0	0	1
Ooievaar	incidenteel	0	0	0	1	1	1	1	1	2	2
Geoorde Fuut	15-30	32	18	24	15	9	12	9	14	8	7
Zwarte Wouw	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	2
Bruine Kiekendief	4-7	1	3	0	1	0	0	0	0	2	0
Slechtvalk	3-5	4	6	6	8	11	11	12	17	19	26
Porseleinhoen	0-15	1	0	0	2	0	1	0	0	1	2
Kwartelkoning	0-15	1	0	1	2	0	0	0	0	1	1
Kleine Plevier	160-200	65	67	54	68	84	94	115	96	84	93
Oeverloper	1-3	1	4	0	2	3	3	2	2	1	1
Kerkuil	130-200	188	142	196	197	68	130	102	161	38	124
Oehoe	2-5	4	4	3	3	4	5	5	8	12	16
Nachtzwaluw	100-130	105	83	156	84	92	78	97	155	179	145
IJsvogel	80-125	80	72	90	96	44	32	41	37	50	80
Draaihals	0-3	1	0	0	1	1	0	0	0	2	1
Middelste Bonte Specht	10-15	15	72	45	61	70	107	129	150	150	202
Grauwe Klauwier	10-15	19	18	20	38	28	52	33	45	18	24
Buidelmees	0-2	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0
Kuifleeuwerik	5-10	3	3	4	2	2	1	1	1	1	0
Orpheusspotvogel	incidenteel	0	2	0	6	4	3	4	3	2	2
Kramsvogel	40-80	23	27	16	19	13	13	6	4	1	3
Paapje	3-10	0	1	1	2	2	0	0	0	0	0
Tapuit	4-5	5	3	0	0	0	0	0	0	0	1
Grote Gele Kwikstaart	180-210	147	147	155	204	125	85	81	63	39	50
Kortsnavelboomkruiper	75-100	23	35	50	21	37	102	54	53	42	45
Europese Kanarie	150-250	60	54	46	44	43	36	20	25	20	14
Grauwe Gors	10-15	12	3	2	1	3	1	0	0	0	0

Brilduiker, Heel,
5 januari 2015 (P. Lemmens)

Roerdomp *Botaurus stellaris* (n=3)

Er waren territoria in de Mariapeel (tevens in de aangrenzende Deurnse Peel op Brabants gebied) en Groote Peel. In De Banen bij Nederweert hoorde men de roep op 15 april; een waarneming op 26 april in de Schoorkuilen betreft mogelijk dezelfde vogel.

Mariapeel	1 (4)	G. Lamers
Groote Peel	1 (2)	J. Verboom
Nederweert, De Banen	1 (1)	T. Loven

Woudaap *Ixobrychus minutus* (n=1)

Territoriale Woudapen worden tegenwoordig niet jaarlijks vastgesteld, voor het laatst in 2011. Maar in 2014 was het weer zover en wel op een bekende plek: de Doort bij Echt. De waarnemingen hier gaan minstens tot de jaren zestig van de 20e eeuw terug. Hier vond ook het meest recente zekere broedgeval voor Limburg plaats, in 2009. Ditmaal werd er een Woudaap waargenomen van 29 mei – 26 juni. Intrigerend is voorts de zingende vogel op 2 en 3 augustus in de Schoorkuilen bij Nederweert, ontdekt door Riet van de Wouw. Het is niet aannemelijk dat er een territorium gevestigd was in dit goed onderzochte gebied. De Schoorkuilen hebben echter zeker enige potentie voor dit reigertje.

Echt, De Doort	1 (4)	J. Roemen, W. Dingelstad, A. Kleibeuker e.a.
----------------	-------	---

Grote Zilverreiger *Casmerodius albus* (n=1)

Broedgevallen zijn nog niet bekend maar in de nabije toekomst niet geheel uit te sluiten. De soort

doet het goed in Nederland, met in recente jaren 150-200 broedparen, en lijkt zich eindelijk ook wat uit te breiden. In 2014 waren zes locaties bezet door 145 broedparen, met de Oostvaardersplassen (116) nog steeds als lijststaanvoerder (Boele, 2014). Elders werd nestbouw op tenminste vier plekken geconstateerd, waaronder in Noord-Limburg. In de kolonie Blauwe Reigers te Sevenum hield zich op 2 april een Grote Zilverreiger op die ook met takken sleepte. Naderhand werd niets meer gezien. Het is zinvol zulke kolonies in komende jaren scherp in de gaten te houden. Andere kansrijke locaties voor een eerste broedgeval lijken De Hamert en verschillende moerasgebieden in de Peel.

Sevenum	1 (9)	G. Lamers
---------	-------	-----------

Ooievaar *Ciconia ciconia* (n=2)

Het schilderachtige oude stadhuis van Gennep was voor het zevende jaar op rij bezet en net als een jaar eerder werden twee jongen op het nest waargenomen. Het broedgeval in de GaiaZOO te Kerkrade betrof een geringde vogel die vanaf 2011 in deze omgeving vertoefde en eerder al met een tamme Ooievaar een nest bouwde. In 2014 werd deze vogel vergezeld van een ongeringd exemplaar en brachten ze drie jongen groot. De geringde vogel bleek afkomstig van een nest in Wörth am Rhein (Duitsland) en was daar in 2006 geboren (van der Laak, 2014).

Gennep	1 (16)	G. Caspers, F. Hustings e.v.a.
Kerkrade	1 (16)	R. van der Laak e.a.

Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* (n=7)

De stand hobbelde weer wat achteruit. Op het Reindersmeer waren drie baltsende paren aanwezig; jongen werden niet gezien. Verbleven hier in recente jaren vele tientallen Geoorde Futen in de (na)zomer, ditmaal werd het tental nog niet gehaald. De Schoorkuilen bij Nederweert waren een jaar eerder goed voor een vijftal paren, maar nu bleef het bij twee en werd geen zeker broedgeval vastgesteld. Hetzelfde geldt voor baltsende paren op de WML-plas bij Heel (tweede jaar op rij bezet) en de Molenplas bij Stevensweert.

Zwarte Wouw *Milvus migrans* (n=2)

Nog steeds een zeldzame broedvogel, maar wel een die vaste grond onder de voeten krijgt. De Pietersplas ten zuiden van Maastricht was voor het zesde opeenvolgende jaar bezet. Op 5 juni werden drie jongen geringd. Uitgevlogen jongen zijn tot eind juli in de omgeving gezien. Verrassend was het broedgeval op een geheim gehouden plek in het Heuvelland. Na verdachte waarnemingen werd het nest op 6 mei gevonden. Twee jongen vlogen uit.

Maastricht, Pietersplas	1 (16)	P. Voskamp, B. vanNoorden, A. Bakker e.v.a.
'Zuid-Limburg'	1 (16)	C. van Turnhout, P. Visser, T. van Berkum e.a.

Rode Wouw *Milvus milvus* (n=1)

In 2014 waren er op twee locaties in het Zuid-Limburgse Heuvelland paren Rode Wouw aanwezig. Een daarvan broedde waarschijnlijk net over de Belgische grens. Het andere paar verdedigde een voor broeden geschikt ogende locatie tegen Zwarte Wouwen en andere Rode Wouwen. Ondanks goed zoeken, ook na het broedseizoen, is geen nest gevonden op de locatie waar de vogels veelvuldig invielen. Een jaar later vond hier een zeker broedgeval plaats (P. Voskamp e.a.).

'Zuid-Limburg'	1 (5)	P. Voskamp e.a.
----------------	-------	-----------------

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* (n=0)

Helaas, geen vervolg op het broedgeval in de Mariapeel in 2013, dat het eerste voor de provincie betekende sinds 2008. Waarnemingen van jagende vogels tussen half mei en juni op kansrijke plekken zorgen soms voor enige speculatie, maar doorgaans gaat het om niet geheel uitgekleurde zwervers.

Slechtvalk *Falco peregrinus* (n=26)

Wie had dat ooit kunnen denken, 26 territoriale paren Slechtvalk binnen onze provincie? Er waren (minstens)

12 succesvolle broedsels, allemaal in nestkasten. Vier andere broedgevallen in nestkasten leverden geen uitgevlogen jongen op. De soort bezet in toenemende mate ook (kraaiennesten in) hoogspanningsmasten of gebouwen zonder nestkast, en het is een hele klus om de stand bij te houden. De Werkgroep Slechtvalk Nederland, in Limburg vooral vertegenwoordigd door René Krekels en Thei Hermans, doet dat nog steeds met verve. Het overzicht is verzorgd door Peter van Geneijgen.

Gennep-Heijen	1 (16)	4 jongen
Venray-Vredepeel	1 (16)	tenm. 2 jongen
Wanssum-Haven	1 (3)	3 jongen
Oirloose Peel	1 (3)	
Venlo	1 (16)	3 jongen
Nederweert, Laarderheide	1 (6)	
Nederweert, Eindh. Baan	1 (11)	
Nederweert, de Zoom	1 (6)	
Ittervoort	1 (16)	4 jongen
Buggenum	1 (3)	
Maasbracht	1 (16)	3 jongen
Roermond, Rockwool	1 (3)	
Roermond, zendmast	1 (16)	3 jongen
Posterholt, Mariahoop	1 (3)	
Echt	1 (16)	4 jongen
Sittard	1 (3)	
Papenhoven	1 (15)	
Born	1 (16)	4 jongen
Geleen, DSM	1 (16)	2 jongen
Schimmert	1 (15)	
Brunssum	1 (3)	
Schinveld	1 (3)	
Maastricht, St Jan	1 (14)	4 jongen
Maastricht, ENCI	1 (3)	
Maastricht, Daalhuizen	1 (3)	
Heerlen	1 (16)	4 jongen

Porseleinhoen *Porzana porzana* (n=1)

Net als een jaar eerder een enkel territorium van deze in onze provincie onregelmatig optredende soort. De 'zweepslag' werd van 23 juni – 3 juli gehoord.

Mariapeel	1 (4)	J. van Rijswick e.a.
-----------	-------	----------------------

Kleinst Waterhoen *Porzana pusilla* (n=2)

Van deze ral, die onregelmatig in Limburg gesignaleerd wordt, is alleen een broedgeval uit 1972 bekend, in de Grootte Moost bij Heythuysen. In 2014 dook hij op twee locaties op. De vogel te Nederweert, uitstekend gedocumenteerd door geluidsopnames, hield zich op in een complex van retentiebekkens. Zijn vertrek werd wellicht ingeluid door zware re-

genval, waardoor de waterstand steeg (Loven, 2015). De vogel te Venray reageerde op geluidnabootsing met alarmroep (er zijn opnames gemaakt maar nog niet openbaar) op 18 en 19 juni evenals 'enkele dagen eerder'.

Venray, Loobeekdal 1 (7) Provincie Limburg
Nederweert, Laarderheide 1 (4) T. Loven e.a.

Kwartelkoning *Crex crex* (n=1)

Een territorium te Buggenum, gebaseerd op waarnemingen van 7-14 juni, vormt het enige wapenfeit van deze in Limburg altijd zeldzame soort. De vogel liet zich soms opmerkelijk goed bekijken.

Buggenum, Meiboomkensweg 1 (2) I. Meeuwissen e.a.

Steltkluit *Himantopus himantopus* (n=1)

Op Klein Vink bij Arcen vond in 2012 een geslaagd broedgeval plaats, het eerste voor Limburg sinds 1939. Net als in 2013 was er ook in 2014 een paar Steltkluten aanwezig, afwisselend in dit gebied en de omgeving (De Hamert, Straelens Broek). Wederom bleef een broedgeval uit, ondanks balts en copulatie. De vogels waren aanwezig van 14 april – 10 juni.

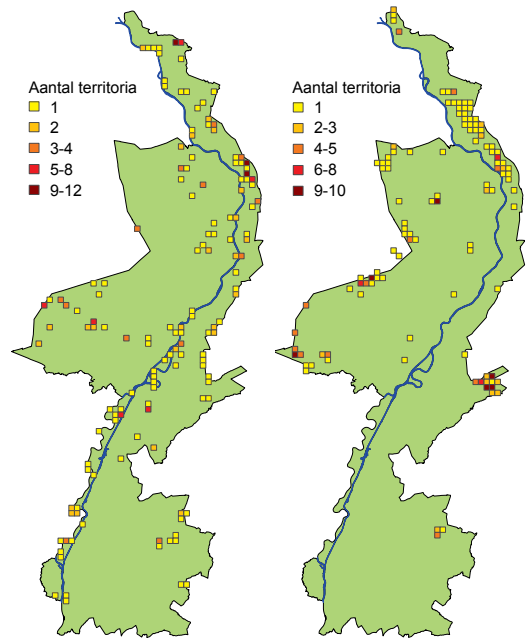
Arcen, Klein Vink 1 (7) H. Crommentuyn e.v.a.

Kleine Plevier *Charadrius dubius* (n=93)

De Kleine Plevier wordt niet integraal gekarteerd in de provincie. Door broedvogelinventarisaties in steekproefgebieden, het werk van Provincie Limburg en losse meldingen komen er jaarlijks toch vele broedparen aan het licht (figuur 2). Aantallen van meer dan vijf paren werden ditmaal vastgesteld op afgraving Teunesen, Milsbeek (12), het Nieuw-Heerenven op De Hamert (10) en het Maarhezerveld bij Nederweert (7).

In het zuidelijk Maasdal profiteerde de Kleine Plevier enige tijd van zand- en grindwinning en de erop volgende natuurontwikkeling. Door afbouw van de delfstofwinning en snelle vegetatiesuccessie van de aanvankelijk nogal kale natuurontwikkelings-terreinen, lopen de aantallen op veel plekken terug. Grootchalige werkzaamheden bij Borgharen-Itteren bieden wat dat betreft nog perspectief. De 5-10 paren die in het zuidelijk Maasdal nestelen op hogere grindbanken zijn kwetsbaar voor sterk wisselende waterstanden tijdens het broedseizoen (Kurstjens *et al.*, 2015).

Het opportunistische karakter blijkt ook elders. Zo namen de aantallen te Nederweert vlot toe na aanleg van retentiebekkens, baggerwerkzaamheden in vennen en herstel van natuurlijke beekoevers (Loven, 2015).

Figuur 2. Verspreiding Kleine Plevier (links) en Nachtzwaluw (rechts) in Limburg. Maximale aantallen per kilometerhok in 2010-2014.

Oeverloper *Actitis hypoleucos* (n=1)

Een herhaling van zetten, met net als een jaar eerder alleen een waarschijnlijk broedgeval aan de Stevolplas. Bij het proefproject Grensmaas te Meers werd weliswaar een wat verdachte ('half zingende') vogel gezien op 9 juni, maar duidelijke aanwijzingen voor broeden ontbraken. Waarnemingen in de eerste decade van juni in het Maasdal bij Maastricht (Kleine Weerd), Roosteren (Kokkelert) en Neer (Bouxweerd) kunnen op broedvogels betrekking hebben gehad, maar ook op trekkers. Het vaststellen van een broedgeval vereist het nodige geduld en wat geluk.

Stevensweert, Stevol-plas 1 (5) T. Vossen

Kerkuil *Tyto alba* (n=124)

Kerkuilenwerkgroep Limburg meldde 124 eerste legfels, die 618 uitgevlogen jongen opleverden. Daarnaast waren er 23 tweede legfels (85 uitgevlogen jongen) en zelfs een derde legsel (7 jongen). Een heel ander verhaal dus dan een jaar eerder, toen Limburg met 38 gemelde broedparen de laagste stand in de reeks vanaf 2002 beleefde. In de beste jaren worden tegenwoordig 150-200 paren geregistreerd. Het opmerkelijk vlotte herstel werd mogelijk gemaakt door

een sterk aangetrokken muizenstand. De informatie is verstrekt door Kerkuilenwerkgroep Nederland (J. de Jong e.a.).

Oehoe *Bubo bubo* (n=16)

Oehoewerkgroep Nederland (G.J. Wassink e.a.) verzorgde wederom een gedetailleerd overzicht. De Oehoe is in Limburg met een opmars bezig, al is dat wat geflatteerd door intensiever systematisch onderzoek. Dat leverde in 2014 16 territoria op, een verdubbeling in drie jaar tijd! Op vijf na lagen ze allemaal in Zuid-Limburg. In een deel van de gevallen ging het om territoriale vogels maar werd geen broedpoging geconstateerd. De negen nesten waren succesvol (6), mislukten (2) of werden niet in een laat stadium gecontroleerd (1). Twee atlasblokken (5x5 km) waren ieder bezet door drie paren. Net als andere jaren waren er ook weer losse, niet altijd gemakkelijk plaatsbare waarnemingen. Een in Nederweert en omgeving opgedoken vogel was hoogstwaarschijnlijk ontsnapt (Loven, 2015).

Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* (n=145)
De soort wordt niet vlakdekkend onderzocht, maar er komen jaarlijks wel vele inventarisatiegegevens binnen (figuur 2). Provincie Limburg onderzocht in 2014 gebieden tussen Horst-Venray en de grens met Noord-Brabant. Het gaat deels om bos- en heidegebieden die niet jaarlijks onderzocht worden, op BMP-plots na. Hier bleken o.a. concentraties voor te komen rond Vredepeel/Ballonzuil (10 territoria) en Schaakse Heide (14). Elders werden de bekende kernen in de Maasduinen niet volledig onderzocht (93 territoria in 2013), maar leverde de Meinweg weer een fraai aantal op (34; E. van Asseldonk) evenals de Laurabossen bij Weert (13; C. Caris).

IJsvogel *Alcedo atthis* (n=80)

Na een superzachte winter werd wel een herstellende stand verwacht, maar de sprong van 50 (2013) naar 80 (2014) gemelde paren was groter dan gedacht. Met de aantekening dat dit geen volledig beeld zal geven, afgezien van enkele jarenlang onderzochte gebieden en de door de Provincie gekarteerde Noordelijke Peel. Hoe dan ook is het verschil opmerkelijk met de deels dezelfde biotopen bewonende Grote Gele Kwikstaart, die in delen van het zuiden steeds verder weg lijkt te zakken. Net als bij die soort zou het fijn zijn als zich iemand zou opwerpen om in Zuid-Limburg, bij ontstentenis van een nieuwe DC, de coördinatie van de tellingen van beekvogels op zich te nemen.

Hop *Upupa epops* (n=3)

Opnieuw waren er hoopvolle tekenen op De Hamert, dat in 2012 het toneel was van het eerste geslaagde Limburgse broedgeval sinds 1987. Hier werden tussen 15 april en 1 juli regelmatig Hoppen gezien en gehoord, soms (26 april) zelfs twee achter elkaar aanvliegende vogels. Ze bestreken een gebied van tenminste 500 ha maar aanwijzingen voor een broedgeval bleven uit. Waarnemingen van zingende vogels bij Ooijen (28 april) en Roobeek, Arcen (20 mei - 1 juni) kunnen op deze vogels betrekking hebben. Alles wijst erop dat het twee solitaire mannen betreft. Op de Bergerheide werd net als voorgaande jaren verschillende malen een Hop gehoord en gezien (10-22 juni). Aanwijzingen voor een broedgeval bleven ook hier uit. Het optreden van solitaire, baltzende Hoppen in Limburg houdt de hoop levend op een nieuw broedgeval van deze aansprekende soort. Als aanvulling op het verslag van 2013 kan nog worden gemeld dat in dat jaar tussen 5 mei - 4 juli viermaal een Hop is gezien en gehoord (25 juni) in de omgeving van Weert. Een broedpoging is niet uitgesloten (Vogelwerkgroep Weerter Kempen, J. Leurs e.a.).

De Hamert, Bergen	2 (4)	J.E. Kikkert e.a.
Bergerheide	1 (4)	M. van den IJssel e.a.

Draaihals *Jynx torquilla* (n=1)

Net als een jaar eerder was er een territorium gevestigd op De Hamert. De blijkbaar solitaire man had verschillende zangposten, bestreek een vrij grote actieradius en was vaak te vinden bij een berk met spechtenholen, die hij ook bezocht. De waarneming- en werden gedaan van 13 april - 20 mei.

De Hamert, Bergen 1 (4) J.E. Kikkert e.a.

Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius* (n=202)

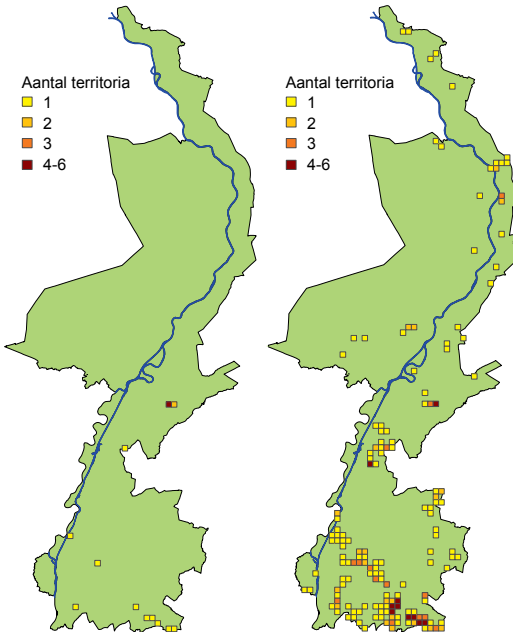
De tellers deden weer erg hun best, opgezweept door een nimmer aflatende Jan Joost Bakhuizen. Na een jaar van stilstand maakte deze specht opnieuw een forse sprong vooruit (plus 35%). De toename bleef voornamelijk beperkt tot de bekende bolwerken: de hellingbossen van Zuid-Limburg en de rijke loofbossen in de streek tussen Sittard-Roermond (figuur 3). De aantallen op de oostoever van de Maas tussen Venlo-Mook lijken wat te stagneren. Op de westoever komt de vestiging aarzelend op gang. Los van het volhardende paar ten oosten van Venray (Geijsteren) waren er dit jaar meldingen bij Lottum (Schuitwater), Boekend (Koelbroek) en ten oosten van Weert (Ellburg,

Middelste Bonte Specht,
Susteren, 21 februari 2014
(R. Schols)

Keversbroek, Ellerhei). Het kan niet lang meer duren voordat Vogelwerkgroep Nederweert ook deze soort mag toevoegen aan haar inventarisatielijst. Uit het Leudal (2012: 5 paren) ontbraken meldingen.

Grauwe Klauwier *Lanius collurio* (n=24)
Wederom geen gebiedsdekkend onderzoek in het Heuvelland, zodat het doorgegeven aantal een onderschatting is. Buiten Zuid-Limburg werden paren gevonden in de gemeente Nederweert inclusief Groote Peel (6), op de Meinweg (nest), de Bergerheide en De Hamert.

Figuur 3. Verspreiding Middelste Bonte Specht in Limburg in 2002-2004 (links) en 2012-2014 (rechts). Maximale aantallen per kilometerhok.

Raaf *Corvus corax* (n=4)

Het broedgeval op De Hamert, het eerste zekere geval voor Limburg sinds 1870, is beschreven door Kikkert (2014). Het paar bracht één jong groot. Ook de grote bossen bij Venray blijken rijp voor een eerste broedgeval. Hier hielden zich 2-3 paren op die regelmatig baltsten of conflicten uitvochten. In 2015 vond hier een geslaagd broedgeval plaats met drie uitvliegende jongen (B. van Noorden). Van een baltzend paar op de Meinweg lag het nest waarschijnlijk net over de grens in Duitsland. Rondzwervende, vermoedelijk niet-geslachtrijpe Raven zijn in grote delen van de provincie niet zeldzaam meer.

Bergen, De Hamert	1 (16)	Kikkert (2014)
Venray, Boschuizerbergen	1 (4)	Provincie Limburg
Venray, Vredepeel	1 (4)	Provincie Limburg
Herkenbosch, Meinweg	1 (4)	P. Heuts e.a.

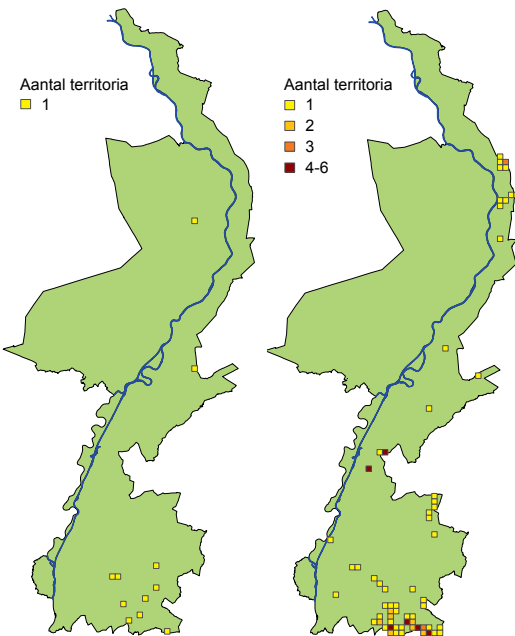
Kuifleeuwerik *Galerida cristata* (n=0)

Geen enkele waarneming meer! Sinds midden juni 2013 is deze leeuwerik niet meer gezien op Tradeport-west bij Venlo. Daarmee lijkt het uitsterven in Limburg een feit. Het is onbekend wanneer de

Kuifleeuwerik zich in onze provincie vestigde, maar in ieder geval was hij hier begin 20e eeuw een lokaal talrijke broedvogel. Midden jaren zeventig, toen misschien al enige afname plaatsvond, nestelden er naar schatting nog zeker 600-900 paartjes. De verdwijning uit Limburg (en Nederland: in 2015 slechts 1 territorium) is onderdeel van een proces dat heel Noordwest-Europa beslaat.

Orpheusspotvogel *Hippolais polyglotta* (n=2)
De zuidelijke tegenhanger van de Spotvogel wil maar niet doorbreken (figuur 4). Ook nu voldeden slechts twee gevallen aan de criteria. De vogel te Simpelveld zong van 25 mei – 11 juni. Bij Mechelen ging het om een zeker broedgeval van een zuiver paar. Op 5 juli werden de jongen gevoerd. Zingende vogels bij de Mussenbaan, Groote Peel (26-30 mei), de Kunderberg, Voerendaal (22-24 juni) en de Sint-Pietersberg, Maastricht (26 juni) waren maar kort aanwezig.

Simpelveld-west	1 (4)	A. Ovaa e.a.
Mechelen, Geuldal	1 (16)	R. van Dongen

Figuur 4. Verspreiding Orpheusspotvogel (links) en Kortsnavelboomkruiper (rechts) in Limburg. Maximale aantallen per kilometerhok in 2012-2014.

Waterspreeuw *Cinclus cinclus* (n=1)
Sommige zeldzame broedgevallen komen bijna uit de lucht gevallen. Zo kreeg Sovon uitstekende foto's onder ogen van Waterspreeuwen: adulte vogels met voer, een jong met pluus op de kop en dus net uitgevlogen. Volgens de fotograaf, die de locatie per se geheim wil houden, broeden de vogels hier al enkele jaren. Voordat nu iedereen aan het zuidelijke Geuldal denkt: dat is niet de locatie. Wel dook hier, bezuiden Epen, een Waterspreeuw op van 24-27 maart. Vervolgens verscheen een juveniel vanaf 5 juni en vanaf 22 juni ook een volwassen vogel; tot het eind van het jaar werden hier Waterspreeuwen gemeld (waarneming.nl). De jonge vogel was echter op de eerste waarnemingsdatum al vliegvlug, en net over de Belgische grens broeden onregelmatig Waterspreeuwen. Het is in dit tweede geval dus niet zeker dat een broedgeval op Limburgs grondgebied plaatsvond. Wel was deze omgeving het toneel van het laatste gedocumenteerde broedgeval, in 1994 (Hustings *et al.*, 2006). Alle Limburgse gevallen betreffen overigens de Roodbuikwaterspreeuw.

'Limburg'	1 (12)	Anoniem
-----------	--------	---------

Kramsvogel *Turdus pilaris* (n=3)
De Kramsvogel stelt zijn uitsterven nog even uit. Na het 'rampjaar 2013' met slechts één melding nu weer drie. Ook eenmalige meldingen op waarneming.nl op 25 mei (zingend Linnerweerd), 3 juni (Wittem) en 8 juni (rand Elzetterbos, Epen) zijn broedverdacht. Misschien geldt dat ook voor een vogel bij Ysselsteyn (Provincie Limburg).

Montfort, Rozendaal	1 (7)	W. Vergoossen
Epen, Geuldal	1 (16)	M. Berlijn
Eijsden, Oost-Maarland	1 (15)	K. Lemmens

Tapuit *Oenanthe oenanthe* (n=1)
Voor het eerst sinds 2006 weer een interessante melding: een man op een zandig industrieterrein bij Blakt-Venray op 24 juni (F. Meeuwissen). Het bleef onduidelijk of het om een broedgeval ging. Meldingen in juni (waarneming.nl) op de Mookerheide en De Hamert zullen in deze goed onderzochte gebieden geen broedvogels betreffen.

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* (n=50)
Wat is er toch aan de hand met de Grote Gele Kwikstaart? Het herstel na een aantal wat koudere (let wel: niet echt strenge) winters wil maar niet vloten. Dat geldt niet zozeer voor de noordhelft van de provincie, die we tot voor kort als marginaal broedgebied be-

Grote Kruisbek, Molenhoek,
31 januari 2014 (T. Hak)

schouwden. De 10 in 2014 doorgegeven paren hier vormen inmiddels echter een substantieel deel van de meldingen. Bij Venray, Venlo, Griendtsveen, Nederweert en enkele andere plekken handhaven Grote Gele Kwikstaarten zich heel behoorlijk. In het zuiden, daarentegen, lijkt de situatie lokaal sterk variabel te zijn. Langs sommige beken worden amper paren gemeld, ook niet bij het atlasonderzoek. Op andere trajecten, zoals langs de Geleenbeek bij Schinnen en in de gemeente Vaals, zijn de aantallen redelijk. Wijzigt de Grote Gele Kwikstaart, om onbekende redenen, zijn broedbiotoop? Dat zou een parallel vinden in Noord-Brabant. Een provincie die in het verleden nooit van grote betekenis voor deze soort was. Maar ondertussen zijn de aantallen hier substantieel en is de verspreiding en biotoopkeus ingrijpend gewijzigd. Kwam de kwikstaart aanvankelijk uitsluitend tot broeden langs de beken in de Kempen, inmiddels nestelt hij door de hele provincie, bij voorkeur in de omgeving van waterzuiveringsinstallaties. In de traditionele Kempische broedgebieden lijkt hij het juist slecht te doen (Rahder & Teerink, 2015). Of een en ander te maken heeft met veranderingen in het aquatisch milieu, zou nader onderzoek verdienen. Het grote probleem in Limburg is natuurlijk het wegvallen van systematische bekendtellingen in de zuidhelft. Doordat er nog steeds geen DC Zuid-Limburg gevonden is, zijn we afhankelijk van ingestuurde resultaten die vaak niet op volledigheid beoordeeld kunnen worden. Het is hard nodig om weer een aantal monitoringtrajecten te gaan tellen. Als er ie-

mand is die specifiek deze tellingen van Grote Gele Kwikstaart (liefst samen met IJsvogel) opnieuw wil coördineren, dan zou dat bijzonder welkom zijn. Laten we deze karakteristieke Limburgse soort uit onze handen glippen?

Kortsnavelboomkruiper *Certhia familiaris* (n=45)
Een gebruikelijk aantal meldingen van deze soort die maar moeizaam volledig in kaart te brengen is. Door de gegevens van verschillende jaren samen te brengen, ontstaat toch een redelijk beeld (figuur 4). Vermeldenswaard zijn de 10 territoria in IJzerbos en Limbrichterbos, tussen Sittard-Susteren, die bij gerichte inventarisatie boven water kwamen; een wat hoger aantal dan verwacht. Een 'mengzanger' bij Berg vlocht strofen van Boomkruiper en Kortsnavelboomkruiper dooreen, wat bij de Kortsnavelboomkruiper overigens niet extreem zeldzaam is.

Europese Kanarie *Serinus serinus* (n=14)
Een laagterecord! Territoria werden gevonden in Baarlo-Venlo (3), Susteren, Maastricht (wel een vogel met 'enigszins afwijkende zang'), Oost-Maarland, Vilt, Kerkrade en Vaals (6). Kort na de eeuwwisseling bedroeg de stand nog 150-250 paren, al was dat misschien wat optimistisch ingeschat. Als de Europese Kanarie niet snel een van zijn bijna spreekwoordelijke opelevingen krijgt, gaat het lampje binnenkort uit. Hij sluit zich dan aan in een rijtje soorten die zich na een voortvarende vestiging toch weer terugtrekken, waaronder Buidelmee, Kramsvogel en Kleine Barmsijs.

Grote Kruisbek *Loxia pytyopsittacus* (n=1)

In de winter van 2013/14 vond een kleine influx van Grote Kruisbekken plaats in Nederland, in het kielzog van een grote instroom van Kruisbekken. De soort werd op enkele locaties in Limburg gemeld, met de interessantste waarnemingen op de Mulderskop bij Molenhoek, de uiterste noordpunt van de provincie. Hier werden Grote Kruisbekken op 20 december ontdekt door Peter Hoppenbrouwers. De groep, die maximaal zo'n 25 exemplaren telde, werd druk bezocht door vogelaars uit het hele land, niet zelden gewapend met fotokanonnen. Dat leverde heel veel plaatjes op van drinkende vogels (als er geen regenplaspjes waren, dan sjouwde men zelf wel met jerrycans), maar op 17 februari ook een foto van een vrouwtje met nestmateriaal (L. Verheuvél). Mogelijk was ze daarmee ook op 22 februari nog bezig (P. Spierenburg). Dat was echter tevens de laatste datum waarop de Grote Kruisbekken in het gebied gezien werden. Uitgebreid onderzoek door lokale vogelaars in de weken daarna toonde aan dat de vogels inderdaad verdwenen waren. Een eventuele broedpoging was daarmee van de baan. Het is de eerste keer dat nestbouw in Limburg is vastgesteld.

Molenhoek, Mulderskop 1 (9) L.Verheuvél,P.Spienburg
(waarneming.nl)

Roodmus *Carpodacus erythrinus* (n=1)

In het Reigersbroek bij Montfort zong een volwassen man Roodmus van 31 mei – 18 juni. Op dezelfde locatie verbleef een jaar eerder een eveneens adulte man (toen van 28 mei – 19 juni)! Een tweedejaars Roodmus op 29 mei bij Laarderheide-Nederweert bleef niet hangen.

Montfort, Reigersbroek 1 (4) N.Hulsbosch,A.Kleibeuker,
W. Vergoossen e.a

Grauwe Gors *Miliaria calandra* (n=0)

In de hamstergebieden bij Sibbe en Puth hielden zich tot 16 resp. 21 april nog Grauwe Gorzen op die soms ook balsten. Daarna waren ze echter weg. Mei-waarnemingen bij de Sneppen, Roermond (5 mei) en de Groote Peel (25 mei, zingend) betroffen late trekkers. Daarmee vormde 2014 het vierde jaar op rij zonder aanwijzingen voor een territorium of broedgeval. Ter herinnering: midden jaren zeventig zaten er naar schatting bijna 600 territoria in de provincie.

Fred Hustings, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen, fred.hustings@sovon.nl

Hans-Peter Uebelgünn, Dorperweiden 27, 5975 BA Sevenum

Jan Peeters, Wilhelminalaan 17, 5993 AB Maasbree

Gegevens insturen

Hierbij weer een dringende oproep aan iedereen die nog gegevens heeft liggen van 2014, of eerder, om die alsnog in te sturen naar Sovon of (voorzien van goede statusindicatie) door te geven aan waarneming.nl (Vogelarchief Limburg).

Dankwoord

Het bovenstaande overzicht kwam alleen tot stand door de inbreng van vele tientallen vrijwilligers die hun waarnemingen kenbaar maakten aan Sovon. Ze worden daarvoor hartelijk bedankt. Het zijn er te veel om iedereen met naam te noemen. Provincie Limburg leverde ook in 2014 weer een belangrijke bijdrage, net als de soortspecialisten en vogelwerkgroepen die grote gebieden voor hun rekening namen. Lara Marx (Sovon) maakte de kaartjes. Dank ook aan Jan Joost Bakhuizen, Arjan Boele, Boena van Noorden en Carlo van Seggelen, die een eerdere versie van dit artikel van waardevol commentaar voorzagen.

Literatuur

- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & G. Lamers, 2013. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2012. *Limburgse Vogels* 23: 59-68.
- Boele A., 2014. Zeldzame broedvogels 2014: vrouwen, Pontische Meeuwen, Veldduilen, Witvleugelsterns, Grote Kruisbekken, Roodbuikwaterspreeuw en veel meer. *Sovon-Nieuws* 27(4): 8-10.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & T. van der Meij, 2015. Broedvogels in Nederland in 2013. Sovon-rapport 2015/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Dijk A.J. & A. Boele, 2011. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hustings F., H.P. Uebelgünn, G. Lamers & J. Peeters, 2014. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2013. *Limburgse Vogels* 24: 59-70.
- Kikkert J.E. 2014. Eerste broedgeval van de Raaf in Limburg sinds 144 jaar. *Limburgse Vogels* 24: 38-44.
- Kurstjens G., A. van Kleunen, J.J. Bakhuizen & J.W. Vergeer, 2014. 20 jaar natuurontwikkeling en broedvogelmonitoring in het Zuidelijk Maasdal. *Limburgse Vogels* 24: 1-15.
- van der Laak R., 2014. Broedgeval Ooievaar in Zuid-Limburg. *Limburgse Vogels* 24: 76-77.
- Loven T., 2015. Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 2014. Vogelwerkgroep Nederweert, Nederweert.
- Rahder J. & S. Teerink, 2015. De grote gele kwikstaart als broedvogel in Noord-Brabant in 2014. www.grotegelekwik.nl.
- Vergoossen W., R. Voesten & J. Nagtegaal, 2011. De Zwarte Zwaan in Limburg: aantallen, trend en een oproep. Een gestage uitbreiding na een kleine dip. *Limburgse Vogels* 21: 27-31.

Ter nagedachtenis aan Jo van der Coelen

Op 24 maart 2015 overleed Jo van der Coelen, slechts 50 jaar oud. Zijn liefde voor de natuur strekte zich uit tot verschillende terreinen, waaronder herpetofauna en zoogdieren, met name vleermuizen. Hij was een drijvende kracht achter verschillende ontwikkelingen binnen een zich vernieuwend Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Over deze aspecten heeft Ludy Verheggen geschreven in het Natuurhistorisch Maandblad (2015, septembernummer, pag. 174). Hieronder gaan we vooral in op Jo en de vogels.

Jo was een richtinggevende figuur binnen het clubje jeugdige vogelaars dat begin jaren tachtig Meerssen en omgeving exploreerde. Ze hielden trekellingen op de Kruisberg, sjouwden de Geul af op Grote Gele Kwikstaart en IJsvogel, controleerden nestkasten en zagen – zoals dat hoort – vele bijzondere dingen. Na zijn middelbare schooltijd vertrok Jo naar Nijmegen om daargehiedenis te studeren. Dat het diepe zuiden bleef trekken, blijkt wel uit zijn doctoraalscriptie: over een Maastrichts onderwerp. Ook wat natuurstudie betreft behoorde zijn hart eerder Zuid-Limburg toe dan het Rijk van Nijmegen.

Of hij ambities had wat zijn studierichting betreft, weten we niet, maar het is duidelijk dat zijn leven al spoedig een andere kant uit ging. In 1987 karteerde hij in het kader van de Landinrichting Centraal Plateau het gebied tussen Schimmert-Voerendaal-Meerssen op broedvogels en zoogdieren. Een fikse klus, en dat in een bijzonder koud voorjaar. Vervangende dienst deed hij op het Vogeltrekstation te Heteren om vervolgens op verschillende plekken te solliciteren. Hij is vast een blij mens geweest toen hij in 1992 een baan kreeg bij Provincie Limburg, met beleidstaken in zijn portefeuille. Standplaats Maastricht, met de mogelijkheid concreet iets voor de Limburgse natuur te kunnen betekenen! Tot zijn takenpakket behoorden onder andere realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur. Voorts onderhield hij de contacten met Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (hij memoreerde graag het herstel van hoogstamboomgaarden) en Stichting Limburgs Landschap, en was betrokken bij gebiedsgerichte projecten. In zijn vrije tijd was Jo een gepassioneerd vogelaar met een voorkeur voor lastige grote meeuwen, kleine zangvogels en ook Pestvogels. Hoewel hij zichzelf omschreef als een luie vogelaar, was hij graag buiten. Hij bezocht bijna bizar vaak de Pietersplas in Maastricht (“mooi door haar gruwelijkheid”); zijn eigen woorden) en werd door partner Manon naar de ‘goede soorten’ gereden. Een mooi huzarenstukje was het oppikken

van een Audouins Meeuw op zijn vaste stek op 13 april 2008. Deze vogel was in de ochtenduren ontdekt bij Stokkem in Belgisch Limburg, passeerde Maastricht om 13.40 uur en zat aan het eind van de middag bezuiden Luik. Dat was typisch Jo: zijn kansen correct inschattend nauwgezet gaan speuren op de goede plek. En natuurlijk door een prima beschrijving de CDNA overtuigen van dit tweede geval voor Nederland.

Maar hij kon zich ook helemaal uitleven in zijn werk-kamer. Nauwgezet controleren van cijfers en teksten was zijn tweede natuur. Hij was een geboren redacteur en heeft jarenlang bergen werk verzet voor het Natuurhistorisch Maandblad (1990-2000), de eerste Herpetofauna atlas van Limburg (1992) en het tijdschrift Limburgse Vogels. Hiervoor verzorgde hij met Ran de waarnemingenrubriek. Voor het Vogelarchief voerde hij liefst 400.000 waarnemingen in.

Zijn vaardigheden kwamen uitstekend van pas bij waar hij misschien wel het meest trots op was: de nieuwe Avifauna van Limburg (2006). Het boek kende een aanloop van liefst acht jaar, een ware uitputtingslag. De constante inbreng van de bescheiden harde werker Jo was hierbij van vitaal belang. Hoewel zich toen al gezondheidsproblemen aankondigden, bleef hij van begin tot eind betrokken bij dit werkstuk. Hij behoorde tot de zeldzame mensen die zelfs plezier scheppen in het uitputtend controleren van dikke pakketten drukproeven.

Gezondheidsproblemen speelden in zijn laatste levensjaren helaas een overheersende rol. Ze verhinderden hem in toenemende mate om naar buiten te gaan. Hij bleef echter contacten onderhouden en kon echt enthousiast blijven over allerlei observaties, tot de Braamsluiper aan toe vanuit huis. Een groep van 125 Kraanvogels over Heugem-Maastricht op 13 maart vormt de laatste door hem op waarneming.nl ingevoerde melding.

Fred Hustings, Boena van Noorden, Ran Schols & Paul Voskamp

Grauwe Vliegenvanger, Nederweert, 3 juni 2015 (Otto Plantema)

Dodaars, Linne, 4 januari 2015 (Karel Lemmens)

Grote Zilverreiger, Turfskoelen Meinweg, 16 februari 2015 (Patrick Lemmens)

Hop, Gennep, 26 april 2015 (Geert Lamers)

Klapekster, Hamert, 8 februari 2015 (Patrick Palmen)

Nachtzwaluw, Oirsbeek, 30 april 2015 (Ger de Hoog)

Graspieper, Roosteren, 13 maart 2015 (Ran Schols)

Parende IJsvogels, Herkenbosch, 18 mei 2015 (Luuk Belgers)

Bijzondere waarnemingen

Hugo Vallen als vogeljager zonder geweer

Addendum bij een Limburgse familiechroniek

Ruud Vlek & Justin Jansen

In ons artikel over vier generaties van de Limburgse familie Vallen (Jansen & Vlek, 2013) hebben we ons vooral geconcentreerd op de vogelverzamelingen die de verschillende leden van deze Limburgse vogelaarsdynastie hebben bijeengebracht. In onze bespreking van hun familiecollecties hebben we de rol die Hugo Vallen (1887-1971) speelde bij de vaststelling van eerste gevallen voor Limburg aangestipt. Omdat het daarbij vooral ging om verzamelde vogels (o.a. eerste provinciale gevallen van Vuurgoudhaantje en Bonte Vliegenvanger) is minder aandacht besteed aan de betekenis van Hugo Vallen, nadat hij zijn periode als vogelaar met het geweer was ontgroeid, in zijn rol als Limburgse vogelwaarnemer enkel gewapend met verrekijker.

Een van zijn belangrijkste wapenfeiten in die hoedanigheid mag in de ornithologische biografie van Hugo Vallen niet onvermeld blijven. Na zijn verhuizing in 1927 vanuit Asselt bij Swalmen naar Heel, aan de overkant van de Maas, exploreerde hij daar voor hem nieuwe gebieden aan de zuidrand van de Peel. Hij registreerde hier broedgevallen van Hoppen, Roodkopklauwieren en Draaihalzen. Maar zijn

finest hour kwam begin juni 1931 toen hij geheel alleen een broedpaartje Steltkluten ontdekte op de Beegderheide, noordwestelijk van Heel. Dit was op dat moment het eerste broedgeval voor Nederland, en daarmee ook een absolute noviteit als broedvogel voor de provincie Limburg, waar Hens nog enkel van kon dromen (Hens, 1925: 118-119).

Opmerkelijk strategisch wist Hugo Vallen dit zeldzame broedgeval zowel geheim te houden als goed te documenteren. Vermoedelijk was hij goed op de hoogte hoe Belgische jagers waren omgesprongen met de broedgevallen van Steltkluten in de provincie Antwerpen. Het eerste broedgeval in België in 1907 op de Kalmthoutse Heide mislukte doordat de adulte vogels werden afgeschoten. Van een broedpoging in 1927 werd het wijfje gedood. In mei-juli 1929 werden op diverse potentiële broedplaatsen in België acht exemplaren gedood, waaronder twee net over de grens bij Ossendrecht, Noord-Brabant (in collectie J. Cogels?). Van een geslaagd broedgeval in dat jaar bij Kalmthout werden de twee adulte en twee juveniele vogels bij de opening van het jachtseizoen geschoten. Totaal werden in 1929 dus alleen al in België tien mogelijke en geslaagde broedvogels geschoten (Lippen *et al.*, 1966). Ook legsels waren weggenomen.

Om dergelijke wantoestanden in Limburg te voorkomen was strikte geheimhouding geboden. Mogelijk wist zelfs Hens van niets. Begin juni 1931 had

Jonge Steltklut, Beegderheide, 20 juli 1931
(foto Fr. Haverschmidt; *Ardea* 20 pl. IV)

Jonge Steltklut zich drukkend, Beegderheide,
20 juli 1931 (foto Fr. Haverschmidt; *Ardea* 20 pl. IV)

Hugo Vallen op zijn trouwdag, 17 oktober 1916

Vallen de aanwezigheid van twee Steltkluten aan een kleine heideplas vastgesteld, die rond 5 juni tot broeden overgingen, naar later bleek op een voltalig legsel van vier eieren. Om het broedsel niet te verstoren had Hugo Vallen echter niet naar de eieren gezocht. Begin juli zag hij dat er vier jongen waren, die vermoedelijk rond 29 juni uitgekomen waren. Pas na het succesvol uitkomen en opgroeien van de jongen nodigde hij enkele vogelaars van buiten de provincie uit om te komen kijken. Slechts drie personen werd de eer gegund getuige te zijn van dit eerste Nederlandse broedgeval van Steltkluten. Allereerst de Utrechtse hoogleraar in de dijkunde G.J. van Oordt die met Vallen op 5 en 16 juli de broedplaats bezocht. Daarna mochten op 20 juli de jonge veldornithologen François Haverschmidt (25) en Willem Bierman (27) komen kijken. Zij zagen twee bijna-vliegvlugge jongen en een niet-vliegvlug jong. Vallen zelf had op 19 juli nog alle vier jongen gezien (van Oordt, 1931). Haverschmidt wist op 20 juli twee daarvan op de foto te zetten, waarmee het bewijs van een succesvol broedgeval geleverd was (van Oordt, 1931). Ook ringde hij een der jongen, dat al eind augustus 1931 als geschoten in Frankrijk werd teruggemeld (Hens, 1948: 114). In de tweede

EEN NIEUWE VOGEL IN LIMBURG.

Voor het eerst is het broeden van den Steltkluit (*Himantopus himantopus*) in Nederland vastgesteld en wel in de Zuidelijke provincies. Voor vogelbescherming en wetenschap is het van groot belang, dat deze vogels met rust gelaten worden en wij doen daartoe gaarne een beroep op de medewerking onze lezers. De **Steltkluit** is een vogel, welke de bescherming der Vogelwet geniet; het achielen van deze dieren kan derhalve groote onaangenaamheden met zich brengen. De bedoelde vogel is wit met zwart op de vleugels en is te herkennen aan de zeer lange roode pooten.

De Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van vogels te Amsterdam heeft reeds een beroep gedaan op de medewerking van de politie en van de Kon. Marechaussee ter bevordering van de bescherming van den nieuwen Nederlandschen broedvogel.

Krantenbericht uit *De Limburgsche Koerier* van 10 juli 1931

week van juli achtte Vallen het safe om de Limburgse pers van het heuglijke feit op de hoogte te stellen, onder voorwaarde dat de broedplaats geheim bleef. Op 10 en 11 juli 1931 publiceerden de Limburgsche Koerier en het Limburgsch Dagblad berichten over de Steltkluit als nieuwe Nederlandse broedvogel, met een oproep de vogels met rust te laten (Anonymus 1931a en b). Diverse Nederlandse kranten namen het bericht over.

Hugo Vallen had er dus heel goed voor gezorgd dat dit eerste Nederlandse broedgeval van Steltkluten op Limburgse bodem volledig kon slagen, en ook nog goed gedocumenteerd kon worden.

Literatuur

- Anonymus, 1931a. Een nieuwe vogel in Limburg. *Limburgsche Koerier* 10 juli 1931.
- Anonymus, 1931b. De Steltkluit broedvogel in Nederland. *Limburgsch Dagblad* 11 juli 1931.
- Hens P.A., 1925. Avifauna der Nederlandsche Provincie Limburg, benevens eene vergelijking met die der aangrenzende gebieden. *Fam. Charadriidae. Natuurhistorisch Maandblad (NHGL)* 14, 8: 111-120 en idem in Hens 1926: 144-145.
- Hens P.A., 1948. Avifauna der Nederlandse Provincie Limburg. 3de aanvulling. Drukkerij v.h. Cl. Goffin, Maastricht.
- Jansen J. & R. Vlek, 2013. De familie Vallen, vier generaties vogelverzamelaars in Limburg (1849-2013). *Limburgse Vogels* 23: 38-45.
- Lippens L., P. Maes & H. Voet, 1966. De Steltkluteninvasie *Himantopus himantopus* 1965 in België en Nederland. *Le Gerfaut / De Giervalk* 56 (2): 135-161.
- van Oordt G.J., 1931. Drie nieuwe Nederlandsche broedvogelsoorten. *Ardea* 20: 150-152.

Ruud Vlek, Spuistraat 302, 1012 VX Amsterdam
Justin Jansen, Ravelijn 6, 5361 EJ Grave

Waar komen die 'gasten' toch vandaan? (deel 2)

Herman Rothoff en Huub Crommentuyn

In 2013 hebben we voor het eerst in Limburg Vogels verslag uitgebracht van leuke terugmeldingen van door ons gespotte ge(kleur)ringde vogels in de gebieden De Hamert, Klein Vink en Straelensche Broek (Noord-Limburg). Helaas hebben we dit in het daarop volgende seizoen niet voort kunnen zetten, door het feit dat we géén enkele gekleurringde vogel hebben kunnen waarnemen. Ook het seizoen 2014-15 was, wat dat betreft 'mager' te noemen. Toch willen we een aantal leuke terugmeldingen vernoemen.

Chileense x Europese Flamingo

In het natuurgebied de Vilt (gemeente Boxmeer) werden op 3 oktober 2014 een tweetal flamingo's waargenomen. Op 26 november 2014 werd (waarschijnlijk) één van deze vogels opgemerkt in Broekhuizen (Mariet Verbeek). Daags erna zag Huub deze flamingo op Klein Vink staan (gemeente Bergen). De vogel was voorzien van een rode kleurring. Het lukte Huub deze ring af te lezen: ZV71. Deze code leidde naar het Zwilbrocker Venn in Duitsland. De waargenomen flamingo was op 21 juli 2014 aldaar geringd. Het bleek een nakomeling te zijn van een gemengd paar Europese x Chileense Flamingo. Het Zwilbrocker Venn is een Natura-2000 gebied, gelegen

Chileense x Europese Flamingo, Klein Vink Arcen, 14 augustus 2015 (H. Crommentuyn)

net over de grens bij Groenlo en Eibergen (Münsterland, Nordrhein-Westfalen). Het ven is ontstaan als gevolg van turfsteekten. Sinds 1982 heeft zich hier een groep flamingo's gevestigd (voortgekomen uit waarschijnlijk ontsnapte vogels). Het is, wereldwijd gezien, het meest noordelijke broedgebied van deze vogels. Er broeden hier Europese, Chileense en Rode Flamingo's door elkaar in een kolonie. Een aantal van deze vogels overwintert in de zuidwestelijke Delta in Nederland, om in het voorjaar weer terug te keren naar hun broedgebied in Duitsland.

De vogel is op moment van schrijven nog steeds aanwezig in het Noord-Limburgse land. Naast Klein Vink heeft hij of zij zich ook geruime tijd opgehouden op het Heerenven-Zuid, De Hamert. Als gevolg van het droogvallen van dit ven is de flamingo verkast naar het Straelensche Broek te Lomm. Wij (en met ons vele andere vogelaars) hebben mooi kunnen zien hoe het onvolwassen verenkleed van deze flamingo langzaam verkleurde van vuilwit naar het roze kleed van een adulte vogel.

Grauwe Klauwier

Ten zuidwesten van het Heerenven-zuid, op De Hamert (gemeente Bergen), ligt het zogenaamde 'bramenveld'. Nadat Huub op 19 mei 2014 in deze omgeving een (ongeringd) mannetje Grauwe Klauwier zag, ontdekte Herman hier op 3 juni 2014 eveneens een mannelijke Grauwe Klauwier. In juni hebben we de vogel hier nog een aantal malen gezien. Vervolgens bleven waarnemingen uit. Op 2 augustus 2014 zagen we, vanaf het uitkijkplatform aan het Heerenven-zuid een tweetal Grauwe Klauwieren op het 'bramenveld'. Nader onderzoek van de locatie bracht aan het licht dat er twee adulte en twee juveniele Grauwe Klauwieren aanwezig waren. Het mannetje bleek ook nog eens geringd te zijn; rechts een metalen ring en links een rode ring met de witte inscriptie CC. Via Stef Waasdorp (coördinator ringprojecten Grauwe Klauwieren) hoorden we dat deze vogel waarschijnlijk in Limburg geringd zou zijn. Op 11 augustus 2014 ontvingen we een e-mailbericht van Boena van Noorden met de melding dat Ruud van Dongen en hij deze vogel op 12 juli 2013 in de omgeving van Ysselsteijn (gemeente Venray) geringd hadden als nestjong, uit een broedsel van vier jongen. Het betrof hier de eerste terugmelding van een door Ruud en Boena in Noord-Limburg geringde Grauwe Klauwier. De afstand tussen de ringplaats bij Ysselsteijn en het 'bramenveld' is ongeveer 22 km.

*Grauwe Klauwier,
De Hamert, 2 augustus 2014
(H. Crommentuyn)*

Ooievaar

Tijdens de bijna dagelijkse omzwervingen in het 'Veldense en Lommse' ontdekte Huub op 25 augustus 2014 een vijftigtal rustende Ooievaars op een akker in het buurtschap Hanik bij Lomm. Een aantal van deze vogels was voorzien van een metalen ring met inscriptie. Van vier vogels konden de ringen worden afgelezen. Via de site vogeltrekstation.nl werden de bijbehorende ringgegevens aangeleverd uit de database GRIEL. Alle vier de vogels waren afkomstig uit Duitsland. Twee vogels, DEW 1T-790 en DEW 3T-844, waren geringd op 11 juni 2014 als niet-vliegvlug nestjong in Rheine-Münster, Nordrhein-Westfalen (op 127 km afstand van Lomm). De vogel DEW 3T-830 was geringd op 5 juni 2014 als niet-vliegvlug nestjong te Hamminkeln-Düsseldorf, Nordrhein-Westfalen (49 km van Lomm). De vierde vogel met ringinscriptie DEW 1T-790 had al meer kilometers in de vleugels.

Wintertaling, Lomm, 4 januari 2015 (H. Crommentuyn)

Deze was als niet-vliegvlug nestjong op 8 juli 2013 geringd bij Hitzacker, Nedersaksen op een afstand van 381 km van Lomm. Al deze Ooievaars zijn geringd door het Institut für Vogelforschung/DEW Vogelwarte Helgoland.

Wintertaling

Aan de Maas, in de omgeving van Lomm (gemeente Venlo) wordt in opdracht van Rijkswaterstaat al jaren gewerkt aan de realisatie van een hoogwatergeul. Huub bezoekt deze locatie regelmatig. Zo ontdekte hij hier op 4 januari 2015 een mannetje Wintertaling met een geel snavelschildje. Na het maken van enkele foto's die hij thuis uitvergrootte, bleek dit schildje de letters VBH te bevatten. Jeroen Nagtegaal zette ons op het spoor van de mogelijke ringer in Frankrijk. Op 19 januari 2015 kregen we een reactie op een e-mailbericht aan Dr. Matthieu Guillemain (CNERA Avifaune Migratrice-Office National de la Chasse et de la Faune Sauvage). De Wintertaling was op 21 februari 2011 in de Camargue (Vigueirat-Rizière Etourmeau, Arles) gevangen en voorzien van de genoemde markering. Afstand Arles-Lomm: 1075 km.

Tureluur

Op 11 mei 2015 ontdekten Huub en ik een gekleurde Tureluur op het Heerenven-Zuid in een groepje van vier exemplaren. De vogel was voorzien van de volgende kleureringen: rechts een oranje vlag met zwarte code en links een metalen en gele kleurring. Helaas lukte het ons die avond niet deze code af te lezen. De combinatie van de vlagkleur en kleurring

Tureluur, De Hamert, 12 mei 2015 (H. Crommentuyn)

leidde mij wel, via de informatie op de site CR-Birding.org, naar Noorwegen. Ik kwam hier weer terecht bij de ringer Kjell Mork Soot. In 2012 maakten we melding van een drietal gekleurringde Kleine Strandlopers in een groepje van vier op het Straelensche Broek. Kjell Mork Soot had deze vogels geringd (Rothoff & Crommentuyn, 2013). Op 12 mei 2015 zagen we een groep van 16 tureluurs op het Oude Heerenven. Onze hoop was er op gevestigd dat de we het gekleurringde exemplaar van daags ervoor weer terug zouden zien. En dat het ons nu wel zou lukken de code af te lezen. En inderdaad, de geringde vogel bevond zich in deze groep! We hebben, door middel van digi-scoping, een aantal foto's kunnen maken van de vogel. Na uitvergroting van deze foto's, thuis op de PC, kwam Huub 's avonds al met het bericht dat het hier de code AMX betrof. Dit heb ik gemeld aan de eerder genoemde ringer uit Noorwegen. Al snel kwam de bevestiging dat het een door hem geringde Tureluur betrof. De vogel was op 25 augustus 2013 (21.00 uur) als 1ste kalenderjaarvogel, gevangen in een mistnet, op het steltloper-ringstation te Makkevika Giske, Møre & Romsdal, Noorwegen. Afstand Noorwegen-Heerenven: 1061 km. Leuk om weer in contact te komen met deze ringer!

Meer meldingen hebben we dit seizoen helaas niet, maar we blijven er naar uitkijken en hopen dat we in de volgende editie van Limburgse Vogels weer verslag uit kunnen brengen!

Literatuur

Rothoff H., & H. Crommentuyn, 2013. Waar komen die 'gasten' toch allemaal vandaan? Limburgse Vogels 23:86-88.

Huub Crommentuyn, Schandelo 18a, 5941 NH, Velden, h.crommentuyn@hetnet.nl

Herman Rothoff, Sterrenbos 7, 5855 BR, Well, hgtrouthoff@home.nl

Opnieuw een hybride Zwarte x Gekraagde Roodstaart, ditmaal vlak over de grens

Ger de Hoog

Door de aard van mijn werkzaamheden bij de AWACS-basis in Teveren (Duitsland) kom ik met regelmaat, en op verschillende tijden, op veel plaatsen in het terrein. Hierdoor ben ik vaak in de gelegenheid leuke vogelsoorten waar te nemen.

Zo hoorde ik vanaf half april 2014 bij de hoofdingang een zingende Zwarte Roodstaart, waar ik verder geen extra aandacht aan besteedde. Ik neem echter regelmatig vogelzang op met mijn gsm. Zo legde ik op 6 mei ook van deze vogel de zang vast en plaatste deze later op de dag op waarneming.nl als Zwarte Roodstaart. Op 13 mei hoorde ik de vogel weer, maar zag toen een vogel met kenmerken van mannetje Gekraagde Roodstaart, zingend als een Zwarte Roodstaart. Ik luisterde nu ook beter naar de vogel. Deze zong inderdaad als Zwarte Roodstaart, waarna echter af en toe nog een geluidje volgde dat niet bij deze laatste hoort. Toen ik de vogel beter bekeek, zag ik toch wat afwijkingen ten opzichte van een gewone Gekraagde Roodstaart. Deze vogel had duidelijk minder wit/grijs op zijn voorhoofd. Daarnaast vertoonde hij een zwarte keelvlak tot op de borst en goed zichtbare witte vleugelvlekken.

Stomverbaasd besepte ik dat hier sprake moest zijn van een hybride. Omdat ikzelf totaal geen ervaring hiermee had, zette ik dezelfde dag nog een bericht op vogelinfolimburg, de mailcirkel voor Limburgse vogelaars. Hierop werd direct gereageerd door Ran Schols, die mij verwees naar de bijbel van Limburg, de Avifauna. Hier vond ik waarnaar ik op zoek was, de hybride Zwarte x Gekraagde Roodstaart in al zijn facetten en met een goede uitleg (Hustings *et al.*, 2006).

Hybriden Zwarte x Gekraagde Roodstaart worden in West-Europa slechts sporadisch waargenomen en kunnen bij oppervlakkige waarneming verward worden met de Oostelijke Zwarte Roodstaart *Phoenicurus ochruros phoenicuroides*. In Limburg is deze hybride slechts een paar maal waargenomen.

In Nederweert werd in 2004 een vogel gezien die met een vrouwtje Zwarte Roodstaart gepaard was en succesvol jongen had grootgebracht. Deze vogel keerde het jaar erna terug om weer met succes te broeden (Meeuwissen, 2006).

*Hybride Gekraagde x
Zwarte Roodstaart,
Nederweert, 17 april 2004
(O. Plantema)*

Eerder werd in Belfeld in 1987 een 'Gekraagde Roodstaart' aangetroffen, die een afwijkende zang had en samen met een vrouwtje Zwarte Roodstaart met goed resultaat jongen grootbracht. Ook hier was mogelijk sprake van een hybride vogel (van Noorden, 1990). Verder wordt op waarneming.nl door Meinse van de Velde melding gemaakt van een hybride vogel op 6 april 2011 in de Groote Peel, Ospeldijk (medewaarnemer Carl Hodzelmans).

Tot slot werd op 1 september 2014 door Huub Crommentuyn een Zwarte Roodstaart gefotografeerd in Schandelo met kenmerken van een Gekraagde Roodstaart. Deze vogel was overwegend zwart, maar de borst en buik hadden een oranje gloed, de onderstaartdekveren waren helder oranje. Ook de bovendelen hadden plaatselijk een oranje gloed (waarneming.nl).

De beschrijving van de vogels uit 2004 en 2005 (Meeuwissen, 2006) komt sterk overeen met mijn eigen bevindingen, waardoor het zeer aannemelijk is dat mijn 'eigen vogel' eveneens een hybride betrof.

Hoewel mijn waarneming plaatsvond in Duitsland, vond ik het toch interessant genoeg om deze te melden, mede gezien de geringe afstand tot de Limburgse grens.

Literatuur

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Meeuwissen F., 2006. Hybride Roodstaart te Nederweert in 2004 en 2005. *Limburgse Vogels* 16: 62-64.
van Noorden B., 1989. Gekraagde Roodstaart met zangafwijking te Belfeld. *Limburgse Vogels* 1: 19-21.

Ger de Hoog, Weverstraat 2, 6151 DJ Munstergeleen

Gekleurde Kokmeeuwen in Maastricht nader bekeken

Een tussenstand na 4 winters intensief aflezen

Jan Joost Bakhuizen

Op 7 oktober 2008 merkte ik een gekleurde Kokmeeuw op langs de Jeker in het Stadspark van Maastricht, ter hoogte van het hertenkamp. De locatie ligt op mijn woon-werkfietsroute, zodat ik de volgende dag met mijn verrekijker de kleurcode kon aflezen: T96A. De vogel bleek op 7 juli 2007 te zijn geringd in een broedkolonie langs de Vistula in Polen. Sinds dat moment hield ik de Kokmeeuwen beter in de gaten en vond ik verschillende andere gekleurde vogels. Vanaf 2010 heb ik zeer regelmatig aflezingen gedaan. Inmiddels is een omvangrijk databestand opgebouwd, waar de nodige vragen mee beantwoord kunnen worden. In dit artikel zal ik een aantal zaken kort aanstippen, in de hoop dat meer mensen geïnteresseerd raken en op zoek willen gaan naar gekleurde Kokmeeuwen.

*Kokmeeuw met kleurring,
Roosteren, 7 juni 2015
(R. Schols)*

Kokmeeuwen in Maastricht

De stad Maastricht is voornamelijk overwinteringsgebied voor Kokmeeuwen. Na de broedtijd verschijnen in het Stadspark en langs de Maas de eerste vogels reeds in juli. Eind maart of begin april zijn vrijwel alle Kokmeeuwen uit de stad vertrokken, op weg naar de veelal noordoostelijk van Nederland gelegen broedgebieden. In de periode begin/half april tot begin juli is de Kokmeeuw afwezig in het Stadspark. Langs de Maas kunnen in deze periode nog wel trekkers of zwervers worden aangetroffen.

De Kokmeeuw komt in de winter verspreid over de hele stad voor, maar met meerdere vaste concentratiegebieden. Systematische tellingen van aantallen Kokmeeuwen in heel Maastricht zijn niet verricht. In het Stadspark gaat het in de wintermaanden veelal om 100-250 exemplaren, langs de Maas ter hoogte van de Servaasbruggen en Wijck om dezelfde orde grootte of iets meer (150-400).

Kleurringprogramma in Maastricht

In Nederland vindt vanaf 1996 op verschillende locaties verspreid over het land een kleurringprogramma aan Kokmeeuwen plaats. Het belangrijkste doel van het kleurringprogramma is inzicht te verkrijgen in overleving en plaatstrouw van in Nederland overwinterende Kokmeeuwen. Het programma wordt gecoördineerd door Frank Majoor. Voor meer achtergronden over het kleurringprogramma zie frankmajoor.nl. Vanaf 2010 is ook in Maastricht gestart met het kleurringen van Kokmeeuwen. Meerdere ringers hebben hierbij geholpen: Frank Majoor, Rob Voesten en Jeroen Nagtegaal. In de periode 2010-2015 zijn in totaal 156 Kokmeeuwen

van een witte kleurring voorzien. De vogels werden gevangen door ze eerst dichterbij te lokken door het strooien van kaasresten en vervolgens te vangen door middel van een strik om de poten.

Op welke onderzoeksvragen kan dit ringprogramma een antwoord geven? Allereerst kan na verloop van tijd inzicht verkregen worden in de ouderdom van afzonderlijke vogels. Zijn de vogels in de winter plaatstrouw, of juist niet? Wat is de verblijfsduur en de timing van de overwintering? Is er tussen jaren variatie in aankomst- of vertrekdata te onderscheiden? Bestaan er verschillen in zachte en koude winters? Is er iets te zeggen over de broedlocaties van de in Maastricht overwinterende vogels? Het kleurringen van Kokmeeuwen is tenslotte ook een goede manier om vogels individueel te kunnen volgen; het verschaft inzicht in gedrag van individuen.

Ik heb mijn waarnemingen voornamelijk verricht in het Stadspark Maastricht. Bij het noteren heb ik steeds onderscheid gemaakt tussen het Stadspark ter hoogte van het hertenkamp en het Stadspark ter hoogte van de eendenvijver (nabij het Dr. Nolenspark). Daarnaast is geregeld gezocht naar Kokmeeuwen langs de Maasboulevard ter hoogte van de kerk van Wijck/Maastricht. Op alle drie de genoemde locaties zijn ook Kokmeeuwen gekleurringd.

Resultaten en bespreking

In Maastricht zijn in de periode 2010-2015 in totaal 156 Kokmeeuwen voorzien van een witte kleurring; waarvan 120 mannetjes, 33 vrouwtjes en 3 met onbekend geslacht. Het lijkt waarschijnlijk dat geografisch gescheiden overwinteringsgebieden, ver-

Tabel 1. Afgelezen kleurringen in Maastricht met 'n' het aantal aflezingen per seizoen en de terugmelding in mogelijke broedgebieden.

ring- code	ring- datum	geïnged als:	seizoen 2011-2012		seizoen 2012-2013		seizoen 2014-2014		seizoen 2014-2015		afgelezen in broed- periode in buitenland
E7AF	07-11-10	adult man	23 sep - 8 mrt	11	15 - 22 jan	2	19 nov - 28 jan	5	13 nov - 12 feb	5	05-04-2014 Moravia, Tsjechië
E7AH	07-11-10	adult man	23 sep - 8 mrt	11	12 sep - 29 mrt	16	21 nov - 20 feb	9	29 aug - 27 feb	19	14-04-2013 Saksen, Dld
E7AR	20-11-10	1ste winter man	15 nov - 15 jan	5	30 nov - 22 mrt	11	3 dec - 7 feb	7	11 aug - 6 mrt	19	17-03-2014 Polen
E7CK	28-11-10	adult man	17 aug - 8 mrt	7	14 sep - 7 feb	13	20 sep - 24 jan	12	17 sep - 4 mrt	10	09-06-2014 Polen
E7CN	28-11-10	adult man	2 dec - 8 mrt	3	28 nov - 15 mrt	8	15 nov - 28 feb	13	28 nov - 16 mrt	11	11-04-2013 Polen
E7EU	03-12-11	1ste winter man	9 dec - 9 mrt	9	15 mrt	1	8 aug - 28 feb	18	25 sep - 4 mrt	15	06-04-2013 Saksen, Dld
E7FC	20-11-11	adult man	9 dec	1	11 jan - 8 feb	4	3 dec - 22 jan	6	14 dec - 4 mrt	4	31-03-2013 Elbe, Dld
E7HJ	10-11-12	1ste winter vr.			21 dec - 22 jan	3	19 nov - 28 jan	3	26 sep - 12 feb	5	14-03-2013 Hessen, Dld
E7HN	12-01-13	1ste winter man			15 jan, 22 mrt	2	6 nov - 23 dec	4			25-05-2013 Polen
E7MZ	03-12-13	1ste winter man					6 dec, 8 jan	2			29-07-2014 Duitsland
E0A3	03-12-13	adult man					10-29 jan	2	31 okt - 25 feb	10	01-05-2014 Polen
E0E2	12-12-13	1ste winter man					10-22 jan	2			01-04-2014 Gdansk, Polen

schillen in biotoopkeuze of een combinatie hiervan verantwoordelijk zijn voor het grote overschot aan mannetjes dat in Maastricht en andere Nederlandse steden wordt gevangen. Daarnaast kan ook een verschil in vangbaarheid een rol spelen, doordat dominante, assertieve vogels, veelal mannetjes, een grotere kans lopen gevangen te worden (med. Frank Majoor). In de afgelopen vier winterhalvjaren heb ik van de bovengenoemde 156 Kokmeeuwen 78 exemplaren tenminste één keer kunnen aflezen, met als recordhouder Kokmeeuw E7EY, die maar liefst 82 keer werd afgelezen. Een aantal Kokmeeuwen wordt intussen al meer dan vijf winters gevolgd en komt steeds terug naar vaste overwinteringsplaatsen in Maastricht. Sommigen individuen zijn zeer plaats-trouw en (vrijwel) dagelijks op dezelfde rand van dezelfde vijver in het Stadspark te vinden. Andere Kokmeeuwen zijn minder voorspelbaar en laten zich zo nu en dan op verschillende locaties binnen Maastricht aflezen. Daarbij zijn exemplaren die over de jaren heen slechts één of hooguit enkele keren zijn afgelezen. Waarschijnlijk hebben deze vogels een andere vaste overwinteringsplaats in of rond Maastricht. Aan de hand van de eerste waarneemdata van de verschillende Kokmeeuwen valt iets te zeggen over het moment van aankomst in het Maastrichtse overwinteringsgebied. De eerste vogels arriveren reeds in juli/augustus, overigens een periode met geen tot weinig aflezingen, vanwege de vakantieperiode en deels ook vanwege slechtere afleesomstandigheden door hoger gras. Vervolgens is in oktober en november een aankomstpiek te onderscheiden. In Maastricht kunnen echter tot begin december nieuwe vogels worden afgelezen. In de lange en koude winter van 2012/13

werden tot begin april gekleurde Kokmeeuwen waargenomen. In de overige drie zachtere winters zijn de laatste waarnemingen reeds half maart verricht, en waren alle Kokmeeuwen in het Stadspark rond eind maart verdwenen, op weg naar hun broedgebieden.

Naast vele aflezingen van de in Maastricht geringde Kokmeeuwen op hun overwinteringslocaties in Maastricht, zijn er van 12 Kokmeeuwen ook aflezingen verricht in het voorjaar in de mogelijke broedgebieden (tabel 1). Het betreft zes meldingen uit Polen, vijf uit Duitsland en één uit Tsjechië. Bij het aflezen van kleurringen in Maastricht is ook een flink aantal in het buitenland geringde vogels. Het betreft vogels die als jong in broedkolonies van een kleurring zijn voorzien uit onder meer Duitsland, Polen, Zweden, Finland en Litouwen. Tevens is op 11 en 12 november 2014 in het Stadspark een Kokmeeuw aangetroffen die op 28 juni van datzelfde jaar als jong in de broedkolonie van de STEVOL-plas bij Stevensweert is gekleurde (Jeroen Nagtegaal). Deze vogel is vervolgens op 20 december 2014 langs de Loire in Frankrijk (departement Indre et Loire) waargenomen.

Oproep

Mocht je zelf een Kokmeeuw met kleurring tegenkomen, dan kan deze waarneming worden doorgegeven aan Frank Majoor (frank.majoor@sovon.nl), met vermelding van datum, locatie, kleur en code van de ring. Op de website frankmajoor.nl kan veel meer informatie over de ringprojecten worden verkregen.

Jan Joost Bakhuizen, Sint Servaasbolwerk 26, 6211NB Maastricht, jan.joost.bakhuizen@xs4all.nl

Een Kleinste Jager in Heel

Jo Vreken

Op 21 september 2014 gokte ik op een leuke watervogelsoort via de route Stevolplas, Stevensweert, de Grote Hegge in Thorn en de haven van Wessem. Daarna ben ik doorgereden naar de WML-plas in Heel ook wel Lange Vlieter genoemd. Ik stond al een poosje aan de westkant van de plas te kijken. Opeens kwam een vogel aanvliegen waarbij ik heel kort aan een Zwarte Kraai dacht. Maar bij het naderbij komen viel direct een andere vleugelslag op en ook een andere vorm.

Opvallend waren de spitse vleugels en de snavel. Bij het bekijken van de vogel bleek al gauw dat het een jager betrof; vooral lettend op de snavelvorm. Grote Jager *Stercorarius skua* en Middelste Jager *S. pomarinus* vielen voor mij direct af. Deze twee soorten had ik reeds enkele malen gezien tijdens de najaarstrek in Frankrijk bij Cap Gris Nez. Het moest om een Kleine *S. parasiticus* of een Kleinste Jager *S. longicaudus* gaan.

Voor determinatiehulp belde ik Ton Cuijpers, maar ook samen kwamen we er niet met zekerheid uit. Na enkele telefoontjes en wat toegesnelde andere vogelaars werd de jager uiteindelijk gedetermineerd als Kleinste Jager. De vogel is diezelfde dag nog door tientallen vogelaars gezien. Al gauw werd er getwijfeld aan de fitheid van de vogel. Op de 23de werd de verzwakte vogel in de ochtenduren al geraapt en naar de dierenopvang gebracht alwaar hij overleed.

Beschrijving

Een typische jager ter grootte van een Kokmeeuw, maar door de grotere spanwijdte (105-112 cm) en lange en slanke vleugels leek hij groter (Svensson *et al.*, 2005). Zijn vlucht was sternachtig. De middelste staartpennen waren iets langer dan de overige staartpennen. Van boven was hij koud bruin, alsof er een grijzige waas over hing. De bovenstaartdekveren waren sterk gebandeerd en vertoonden een zebrapatroon. De ondervleugel liet een zeer contrasterende tekening zien. Op de ondervleugel was een vrij grote witte vlek zichtbaar aan de basis van de handpennen. Op de bovenzijde was het wit beperkt tot de twee buitenste handpennen waar een smalle witte tekening langs de schacht zichtbaar was. De vogel had een donkere kop met lichte nek. De snavel was grijs, vrij kort met een grote zwarte punt. Door de kleine ronde kop en fijne snavel had de vogel een 'vriendelijke' stormmeeuwachtige uitstraling. Donkerbruine ogen en blauwgrijze poten. De leeftijd werd op juveniel dan wel eerste kalenderjaar bepaald. De Kleinste Jager broedt onder andere boven de poolcirkel tussen de kolonies lemmingen waardoor hij verzekerd is van voedsel voor de jongen. De soort is niet alleen afhankelijk van lemmingen en kan ook goed overleven op nestjongen van kleine vogels en insecten. Er wordt overwinterd tussen Antarctica en de zuidkust van Afrika en Zuid-Amerika (Hagemeyer & Blair, 1997).

Kleinste Jager in Limburg

De eerste Limburgse waarneming betreft een vogel die is verkregen te Sevenum op 8 oktober 1938. Een

Kleinste Jager, Heel,
22 september 2014
(P. Palmén)

*Kleinste Jager, Heel,
22 september 2014
(P. Palmen)*

bijna Limburgs exemplaar verbleef van 21 tot 27 augustus 2004 te Budel-Dorplein, net over de grens in Noord-Brabant (Hustings *et al.*, 2006). De tweede echte Limburgse melding kwam van de trektelepost Loozerheide. Op 30 augustus 2006 werd een onvolwassen overvliegende vogel ontdekt op de Zinkplas te Budel-Dorplein (NB) en na zijn vertrek opgepikt boven de trektelepost Loozerheide (L) (Neijts, 2007).

Literatuur

- Hagemeijer A.J.M. & M.J. Blair (editors), 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T&AD Poyser, London.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hustings F., R. Schols, J.J. Bakhuizen, M. Berlijn, J. Jansen, J.E. Kikkert, B. van Noorden, A. Ovaa & N. Reneerkens, 2010. Avifauna van Limburg, update 2010. limburgsevogels.nl.
- Neijts F., 2007. Zeldzame vogels in de Kempen 2006. Commissie Vogels in de Kempen (VINK), rapport no.2. vogelsindekempen.nl.
- Svensson L., Mullarney K. & Zetterström D., 2005. ANWB Vogelgids van Europa. De Fontein/Tirion Uitgevers BV, Baarn.

Jo Vrehan, Tuinstraat 2, 6101 CJ Echt, j.vrehan@ziggo.nl

Rosse Franjepoot op de WML-plas

Jo Vrehan

Op 19 oktober 2014, een mooie nazomerdag, ging ik naar de WML-plas in Heel op zoek naar Geoorde Futen. In de noordhoek van de plas viel me een vogel op die rondjes aan het draaien was op het water. Dat

is typisch voor franjepoten. In eerste instantie wist ik niet zeker of het een Grauwe of Rosse Franjepoot was. Hoewel ik beide soorten eerder zag, wil me het kenmerkende verschil niet bijblijven. Het vogelboek lag helaas in de auto. Teruglopen hield het risico in dat de vogel opvloog en opnieuw gezocht moest worden. Als vaste back-up belde ik Ton Cuijpers die direct kwam kijken, mét vogelboek voor de zekerheid. Samen kwamen we snel tot de conclusie dat het om een Rosse Franjepoot *Phalaropus fulicaria* in winterkleed ging (Svensson *et al.*, 2005).

Beschrijving

De vogel had lichtgrijze bovendelen, donkere staartpennen, zware donkere oogstreep en de snavel met gele snavelbasis was stomp en korter dan bij Grauwe Franjepoot. De zwarte kruin liep smal af tot in de nek. Hij bleef rondjes draaien en op zoek naar voedsel. Soms vloog hij op om even verder weer te landen op het water. Er werd rondgebeld naar andere vogelaars om te kunnen genieten van deze vogel. Helaas is dat maar van korte duur geweest. De ontdekking was rond 11.00 uur en uurtje later vloog hij weer weg. Zoekacties in de omgeving gaven geen resultaat.

Voorkomen in Limburg

Uit de Avifauna van Limburg blijkt dat deze soort zeldzamer is dan de Grauwe Franjepoot. Eerdere waarnemingen dateren van 13-14 september 1980 van Brandt, Stevensweert, eerste winterkleed. Tussen 28-30 mei 1998 zat een vogel in Hanssum, Neer en de Bouxweerd, Buggenum, nog vrijwel in winterkleed, enige rui naar zomerkleed (Hustings *et al.*, 2006). Een

adulte vogel ruiend naar winterkleed is eerder door Dennis Jeurissen en mijzelf ontdekt en nog door een tiental anderen gezien op de Stevolplas op 9 augustus 2009 (Jeurissen, 2010; Hustings *et al.*, 2010). Een waarneming van twee vogels deed Fred Jonker op het Nieuw Heereven, De Hamert op 12 oktober 2010. Deze waren zeer kort ter plaatse en werden verjaagd door een Slechtvalk (waarneming.nl).

Algemeen

Rosse Franjepoten zijn in Nederland vrij zeldzame kustvogels die vooral tussen september en november tijdens de doortrek worden waargenomen. In het binnenland zijn ze zelfs bijzonder zeldzaam (Hustings *et al.*, 2006). Deze franjepoten broeden in Europa hoofdzakelijk op Spitsbergen en IJsland. Het voedsel bestaat voor het grootste deel uit insecten, zoetwaterkreeftjes, slakjes en plantaardig materiaal. Het wordt van het wateroppervlak gepikt op de binnenwateren in het broedgebied. De trek naar het overwinteringsgebied gebeurt meestal langs de kust om te eindigen aan de westkust van Afrika waar ze de hele winter verblijven.

Literatuur

- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hustings F., R. Schols, J.J. Bakhuizen, M. Berlijn, J. Jansen, J.E. Kikkert, B. van Noorden, A. Ovaa & N. Reneerkens, 2010. Avifauna van Limburg, update 2010. limburgsevogels.nl.
- Jeurissen D., 2010. Rosse Franjepoot bij Stevensweert op 9 augustus 2009. Limburgse Vogels 20:91-93.
- Svensson L., Mullarney K. & Zetterström D., 2005. ANWB Vogelgids van Europa. De Fontein/Tirion Uitgevers BV, Baarn.

Jo Vrehen, Tuinstraat 2, 6101 CJ Echt, j.vrehen@ziggo.nl

Extreme Kraanvogeltrek over Limburg

Jan Erik Kikkert

Op 9 november 2014 trokken ongekend grote aantallen Kraanvogels over Limburg. Dat deze soort de laatste jaren in sterk toenemende mate wordt gemeld, is wel bekend. De aantallen die op 9 november 2014 werden gezien overtroffen echter de stoutste dromen. In deze bijdrage wordt een relaas gegeven van de stroom kranen die delen van Limburg overspoelde.

Het verslag begint in het noorden van de provincie. De ochtend van 9 november 2014 was de trektelpost

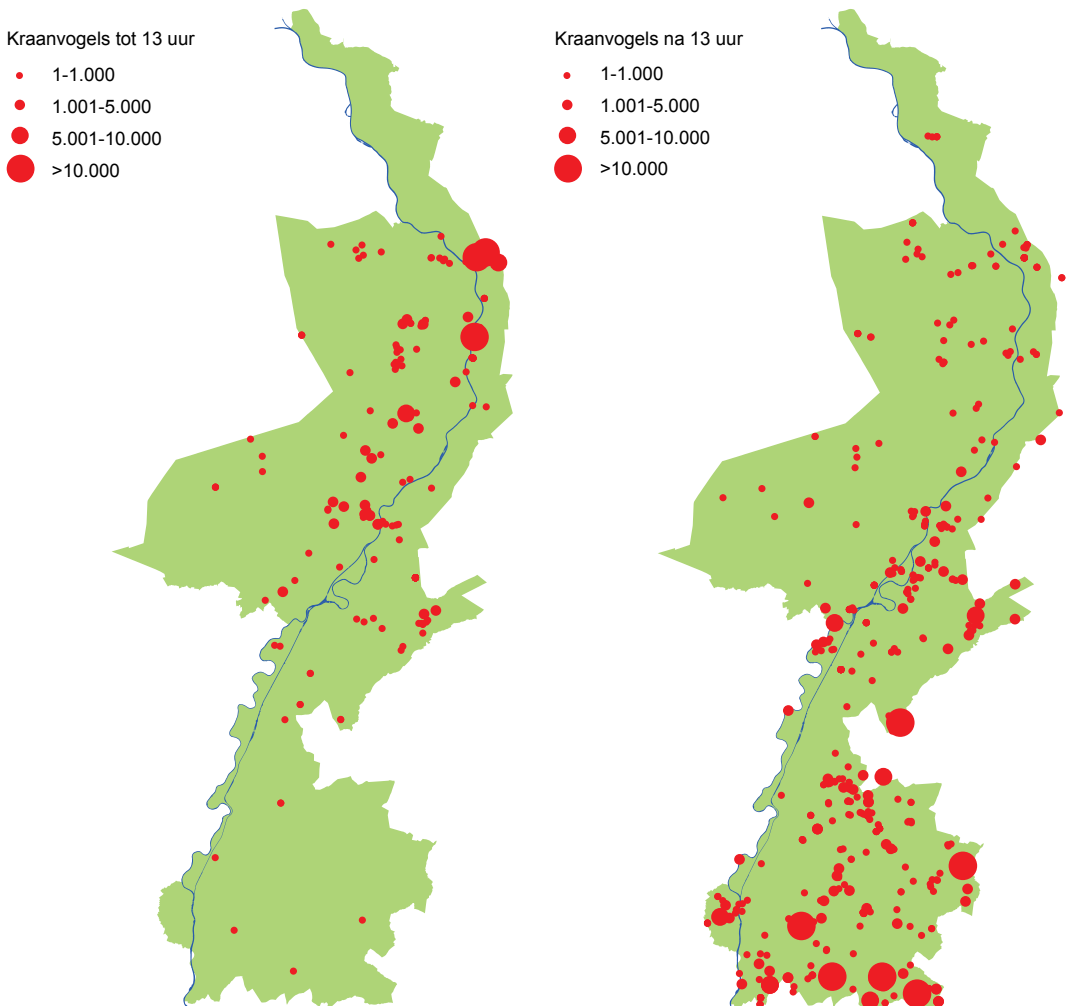
op De Hamert weer bezet. Het was lekker weer, niet te koud, redelijk wat zon en een zwak zuidoostelijk windje. De dagen hiervoor waren al diverse groepen Kraanvogels waargenomen en ook vandaag werden er weer verwacht. Buiten een Europese Kanarie en een late Visarend verliep de ochtend rustig. Rond een uur of tien kwamen er meldingen binnen op waarneming.nl dat er enkele duizenden Kraanvogels over de Achterhoek vlogen. Even snel rekenen leerde dat ze dan tegen elf uur de trektelpost zouden moeten passeren. Toch nog maar even volhouden. Om 11.12 uur dienden zich de eerste exemplaren aan; een groepje van 19 direct gevolgd door een formatie van 130. Enthousiast dat de 'voorspelling' was uitgekomen, genoten de tellers van de groepen kranen.

Toen de vogels de telpost waren genaderd, doemden op de achtergrond in het noorden enorme slierten vogels op, vaag en op grote afstand. Het zou toch niet...? Al snel bleek dat vanuit het noorden een ongehooorde stroom Kraanvogels op de tellers afkwam. Zodra de vogels dichterbij en daardoor herkenbaar waren, daagden daarachter alweer vage contouren van nieuwe slierten vogels op. Nooit gedacht dat er een tikker nodig zou zijn om Kraanvogels te tellen, maar vandaag bracht deze uitkomst! Tussen kwart over elf en kwart over twaalf was de lucht vergeven van de vogels. Het was nog een hele kluit om de groepen te onderscheiden, zeker in het begin toen deze enorm groot waren en als het ware in een constante stroom overgingen. De vogels vlogen rustig en vrij laag en waren zeer luidruchtig. Sommige groepen maakten gebruik van thermiekbellen, maar stegen zelden op naar grote hoogte. Tot ca 12.30 uur vlogen de formaties vrijwel evenwijdig aan de Duitse grens, en daarmee oostelijk van de telpost, naar het zuiden. Vogelaars die op het zanddepot bij Lomm stonden, negen kilometer zuidelijker, kregen de Kraanvogels letterlijk om de oren! Later die ochtend kozen groepen ook voor een meer zuidwestelijke koers. Uiteindelijk werden op De Hamert 35.490 exemplaren genoteerd tijdens de telling die liep tot 15.30 uur.

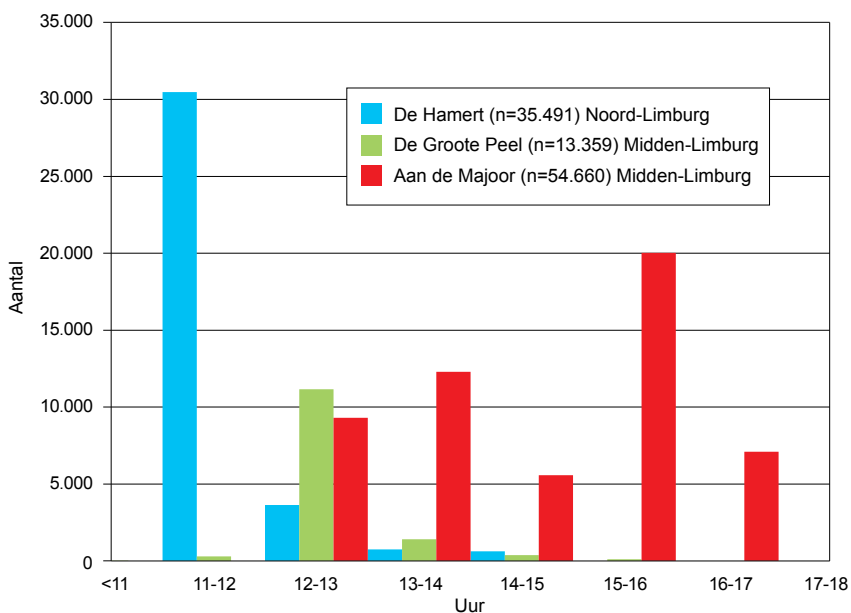
Niet alleen op De Hamert speelde dit schouwspel zich af. De zuidelijke koers van de meeste groepen zorgde later op de dag voor vergelijkbare taferelen in Midden- en Zuid-Limburg. Ook de tellers op de zuidelijk gelegen trektelposten Aan de Majoor (Koningsbosch) en Broekveld (Kerkrade) telden ongekend grote aantallen (trektellen.nl). Aan de Majoor noteerde een aantal van 54.660 exemplaren, een verzesvoudiging

van het Nederlandse dagrecord op een trektelpost. Dit record stond overigens pas sinds maart 2013. De eerste groepen werden op deze telpost gezien tussen 12 en 13 uur, een uur later dan op De Hamert. Het doortrekpatroon was, in tegenstelling tot De Hamert, meer verspreid over de middag, met een piek tussen 13 en 14 uur (ca. 22% van het dagtotaal) en tussen 15 en 16 uur (ca. 36%). Ter vergelijking: op De Hamert kwam ca. 85% van het dagtotaal door tussen 11 en 12 uur. Ook over de telpost in de Grootte Peel trokken veel Kraanvogels over. Verspreid over de dag werden hier 13.360 exemplaren geteld, waarvan het gros, ruim 83%, tussen 12 en 13 uur. Figuur 1 laat goed de trek golf zien van Kraanvogels over Limburg. De figuur

is samengesteld uit meldingen van waarneming.nl, waarbij dubbeltellingen per locatie zo veel mogelijk zijn verwijderd. Ook ingevoerde waarnemingen die als dagsom zijn opgegeven zijn niet meegenomen omdat er geen doortrektijd bij vermeld staat. De figuur laat dan ook geen volledig beeld zien, maar geeft vooral het patroon van de doortrek in Limburg weer. Tot 11 uur werd slechts een enkel groepje waargenomen, tussen 11 en 12 uur werd Noord-Limburg overspoeld door Kraanvogels, tussen 12 en 13 uur trok het merendeel over Midden-Limburg en vanaf 12 uur ook over de zuidelijke helft van de provincie. Hoe zuidelijker de vogels kwamen, hoe gespreider in de tijd de doortrek plaatsvond.

Figuur 1. Doortrekpatroon van Kraanvogels op 9 november 2014 over Limburg.

Figuur 2.
Trekintensiteit van
Kraanvogels op
9 november 2014
per uur op drie
trektelposten in Limburg.

Figuur 2 geeft de verdeling van doortrekkende Kraanvogels weer over de trektelposten De Hamert (Noord-Limburg), de Groote Peel (Midden-Limburg) en Aan de Majoor (Midden-Limburg). Dat de doortrek zich toch hoofdzakelijk in het oosten van de provincie afspeelde, laten de minder hoge aantallen op de

westelijker gelegen telposten zien. De tellers op de oostelijk gelegen telposten De Hamert en Aan de Majoor telden aanzienlijk meer exemplaren dan die op de westelijker gelegen telpost in de Groote Peel. Nog verder naar het westen lagen de aantallen nog lager. Zo vlogen over telpost Loozerheide bij Weert

Kraanvogels, De Hamert, 9 november 2014 (P. Palmen)

*Kraanvogels, Neer,
9 november 2014 (J. Tomlow)*

'slechts' 3439 exemplaren en nog iets verder naar het westen, over de Strabrechtse Heide (Noord-Brabant), 1226 en over telpost Kristallijn/Maatheide (Lommel, België) 622 exemplaren. Deze telposten waren tot in de namiddag bezet.

Het massale wegtrekken uit de Noord-Duitse pleisterplaatsen is op zich geen bijzonder fenomeen en komt vrijwel jaarlijks voor. In het najaar groeien de aantallen op de bekende plaatsen als Rügen, Rhin-Havelluch en Diepholzer Moorniederung gestaag tot een maximum, waarna het merendeel van de Kraanvogels kort daarna de pleisterplaatsen verlaat. De vogels op iedere pleisterplaats volgen daarbij een eigen timing en trekroute (van der Laak & Kikkert, 2012). Doordat de Diepholzer Moorniederung sterk aan betekenis gewonnen heeft voor de sowieso groeiende Noord-Europese populatie, wordt Nederland steeds vaker door opvallend grote aantallen overspoeld.

Vaak is een verslechtering van de voedselcondities als gevolg van sneeuw of nachtvorst de motor voor massale wegtrek. De massale wegtrek op 9 november, die ongetwijfeld op gang kwam vanuit de Diepholzer Moorniederung, waar op 8 november nog 85.000 exemplaren aanwezig waren en op 10 november 50.000 minder, was echter niet het resultaat van een weersverandering. Het was al enkele dagen rustig weer, zonder neerslag van betekenis en temperaturen, ook in de nachten, van ruim boven het vriespunt. De wind was zwak 2-3 Bft en kwam uit zuid tot zuidoostelijke richtingen. Op 9 november was de wind nog steeds zwak uit

ZZO (knmi.nl). Uitputting van voedselvoorraden op de pleisterplaats zou een reden kunnen zijn voor de wegtrek. Waarom deze echter ditmaal zo massaal plaatsvond, blijft onduidelijk.

De massale trek is niet alleen boven Limburg opgemerkt. Zowel de website ornitho.de als grus-grus.eu maken melding van sterke trek boven de Duitse deelstaten Nordrhein-Westfalen alsook boven Hessen en Rheinland Pflatz (al was hier nog geen sprake van een topdag). De dagen voor de 9de was er al sprake van versterkte trek. In oostelijk Nederland werden verscheidene groepen gezien en de pleisterplaats bij Lac du Der (Frankrijk) liep al enkele dagen vol. In de avond van 9 november was hier sprake van een massale aankomst. Schattingen gaan uit van een toename die avond en nacht met 40.000 Kraanvogels. De dagen daarna steeg het aantal nog verder tot een historisch aantal van 206.000 exemplaren op 11 november (grus-grus.eu/champagne-ardenne.lpo.fr). Dat veel groepen, ondanks het goede weer, niet in een keer door zijn gevlogen naar Lac du Der blijkt wel uit de overnachting van duizenden vogels op Baraque Michel (Belgische Ardennen) van 9 op 10 november.

Literatuur

Van der Laak, R. en J.E. Kikkert, 2014. Grotere aantallen Kraanvogels boven Limburg verklaard. *Limburgse Vogels* 22, p39-47

*Jan Erik Kikkert, Kullweg 1 47652 Weeze Duitsland;
kikkert99@hotmail.com*

Buffelkopeend, Heel,
5 januari 2015 (R. Schols)

Buffelkopeend op de WML-plas in de winter 2014/2015

Een onverwachte maar welkome aanvulling op de Limburgse lijst

Max Berlijn

Op 26 december 2014 fotografeerde Henny Martens rond 14.00 uur een vreemde eend op de WML-plas bij Heel nabij het uitkijkpunt aan de ZW kant van de plas. Het betrof een kleine bruingrijze eend die optrok met een groep Kuifeenden. Hij plaatste zijn foto's op waarneming.nl met de vraag of dit een vrouwtjestype Buffelkopeend *Bucephala albeola* kon zijn. Guus Peterse, 'admin' van deze site, bevestigde dit.

De waarneming werd daarna via deze site wereldkundig gemaakt en via de Dutch Birding Rare Bird Alerts. Vogelaars die de volgende dag gingen zoeken konden de eend helaas niet terugvinden. Karel Lemmens vond de eend echter op 1 januari 2015 rond 11.00 uur terug op dezelfde plek. De toegesnelde vogelaars zorgden voor een heuse nieuwjaarsreceptie. Daarbij kon voor allen een nieuwe soort voor hun Limburgse lijst gevierd worden.

De Buffelkopeend is een soort die op de lijst van wilde vogels van Nederland staat met vijf wild veronderstelde exemplaren (Max Berlijn voor Dutch Birding in prep). Tevens zijn er van deze soort een redelijk aantal, door ringen bewezen, ontsnapte vogels in Nederland waargenomen. Het nieuwjaarsfeestje werd dus nog met wat terughoudendheid gevierd.

Eerst moest aangetoond worden dat de vogel daadwekelijk ongeringd was. Dit gebeurde gelukkig snel in de dagen erna. Het was wederom Henny Martens die met foto's alle eventuele twijfel over ringen deed verstommen. Verschillende andere fotografen bevestigden dit met plaatjes. De vogel bleef vervolgens op deze plas aanwezig tot 17 april en Willem Vergoossen was de laatste waarnemer die hem invoerde op deze datum op waarneming.nl. Inmiddels is de waarneming nagenoeg zeker aanvaard door de CDNA.

Buffelkopeend, Heel, 21 januari 2015 (H. Martens)

Op basis van een NWPRC digitaal artikel over het op leeftijd brengen van Noord-Amerikaanse eenden kon de vogel van Heel gedetermineerd worden als een jong vrouwtje. De vogel had geen in het veld zichtbare witte toppen aan de bovenvleugeldekeren, hetgeen bij jonge mannetjes wel het geval is en had een kleine witte kopvlek, iets wat ook goed past bij een vrouwtje.

Deze vogel dook op in een winter waarin naast dit exemplaar nog twee andere onvolwassen Buffelkop-eenden in Nederland werden gevonden; namelijk op het Vossemeer in Flevoland en ter hoogte van de Dijkwielen in Noord-Holland. Bovendien was de al door het CDNA aanvaarde vogel van Barendrecht voor de 11de winter op diens plek aanwezig. Op het moment van schrijven van dit artikeltje heeft de vogel van de Dijkwielen in Nederland overzomerd en is er een tweede bij hem gezien op 28 augustus 2015. Was deze afkomstig van Barendrecht, het Vossemeer of Heel, of wellicht is het een nieuw exemplaar? De vogel van Heel betreft het zesde geval voor Nederland, indien alle vogels van deze winter worden aanvaard.

In Noord-Amerika is deze soort over het gehele continent een redelijk algemene overwinteraar. In het westen overwinteren ze vrij noordelijk tot op de Aleoeten en Kodiak. Als broedvogel heeft hij een wat meer westelijk zwaartepunt in Canada en noordelijk Noord-Amerika. Als dwaalgast is de Buffelkopeend meerdere malen vastgesteld in het Verenigd Koninkrijk maar ook op IJsland, de Azoren en in Frankrijk. Eveneens aan de Pacificische kant wordt deze soort bijna jaarlijks gezien in Japan. Het moet daarom waarschijnlijk worden geacht dat de Buffelkopeend als wilde vogel in Nederland kan opduiken.

Het Midden-Limburgse plassengebied behoort tot de plekken waar dit zou moeten kunnen. Jaarlijks worden hier vele eendensoorten vastgesteld, waaronder eenden die net zoals de Buffelkopeend geen probleem hebben met het verblijven langs de kust in zout water. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Topper of Grote en Zwarte Zee-eend.

Het is bij de discussie over de herkomst opmerkelijk dat deze vogel werd gevonden in een winter waarbij er nog twee onvolwassen vogels in Nederland werden gevonden op plekken ver van elkaar zonder enige verklaarbare relatie tussen deze gevallen en plekken.

Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen;
maxberlijn@gmail.com

Poelsnip in de Broekhuizerweerd

Mariet Verbeek & Nicky Hulbosch

Op zaterdagavond 25 april 2015 fotografeerde ik, Mariet, van dichtbij een 'Watersnip' in de Broekhuizerweerd (Horst aan de Maas). De vogel was helemaal niet schuw en liet zich prachtig fotograferen tussen het pitrus. Diezelfde avond zette ik de foto's op waarneming.nl. De volgende ochtend kreeg ik echter argwaan. Ik had namelijk nog nooit een Watersnip zo zien baltsen. Watersnippen baltsen in de lucht en niet op de grond en vooral niet met borst vooruit, flapperende vleugels en kleppen met de snavel. Op de foto's bleek de snavel ook korter dan van de Watersnip. De ANWB Vogelgids (Svensson *et al.*, 2012) werd er op nageslagen en inderdaad; het klopte helemaal. De kortere snavel, de witte randen aan dekeren en oranje staart met witte zijvlakken. Ik wist toen bijna zeker dat het de zeldzame Poelsnip *Gallinago media* betrof.

Op waarneming.nl zette ik er die zondagochtend bij dat de vogel de 'baltshouding als Poelsnip uit ANWB gids' had. Bij zo'n zeldzaamheid wil je eerst 100% zekerheid. Dus stuurde ik een whatsappje naar Frank Meeuwissen, die pas 's avonds tijd had om mijn foto's te bekijken. Vol ongeduld stuurde ik ook Max Berlijn een berichtje. Na enige tijd kwam van hem een antwoord. Hij bevestigde dat het 'een dikke vette Poelsnip' was. Ineens ging de bal rollen, gauw terug naar de Broekhuizerweerd. Al snel kwamen enkele lokale vogelaars naar de vogel kijken bij een invalende duisternis. De volgende dag, 27 april Koningsdag, kwamen enkele honderden vogelaars uit heel het land de vogel bekijken. Hij baltste regelmatig en op afstand was ook het geklik te horen. Op dinsdag 28 april was hij nog steeds aanwezig. Na verstoring vloog hij de Maas over en werd daar aan de Arcense kant (Eikenweerd) teruggevonden. Voor het middaguur was hij weer terug in de Broekhuizerweerd. Veel vogelaars waren erg blij met deze waarneming. De Poelsnip heeft normaal een erg verborgen leefwijze en is bijna nooit twitchbaar. Deze vogel was grotendeels open en bloot zichtbaar. Voor veel mensen was dit een nieuwe soort. De volgende dag, 29 april, werd de vogel niet meer teruggevonden.

Opmerkelijk is dat tussen 23 en 30 april 2015 in de Velperwaarden te Velp (Gelderland) ook een Poelsnip is waargenomen. Deze liet zich eveneens zo duidelijk bekijken als de Limburgse vogel.

Poelsnip, Broekhuizen,
25 april 2015
(M. Verbeek)

Determinatie

Zoals de bovenstaande tekst al suggereert was de determinatie in eerste instantie nog niet zo eenvoudig. Dit kwam vooral door het ontbreken aan ervaring met deze soort. Toch zijn uiteindelijk alle doorslaggevende kenmerken ruimschoots waargenomen en vastgelegd op foto's en geluidsopnames. In zit, als de vogel enigszins vrij zat, was de gebandeerde borst, flanken en buik goed te zien. Een Watersnip heeft een witte ongebandeerde buik. Goed zichtbaar waren ook de witte toppen op de handdekveren die zorgden voor duidelijke witte strepen. Bij het opvliegen was te zien dat een duidelijke witte achtervleugelrand, die bij een Watersnip wel aanwezig is, ontbrak. Ook was dan zichtbaar dat de buitenzijden van de staart veel wit lieten zien. De vogel oogde in zijn algemeenheid wat plomper dan een Watersnip. Misschien wel het meest kenmerkende van de vogel was de balts. Hierbij leek de vogel zich helemaal uit te rekken en op z'n tenen te gaan staan, waarbij de borst flink naar voren werd geduwd om vervolgens met vleugelgeklapper en het maken van klikkende geluiden weer wat in elkaar te zakken. Ook tijdens deze bewegingen vielen de grote witte buitenste staartdelen op.

Verspreiding en voorkomen

De dichtstbijzijnde broedgebieden zijn in Noorwegen en Oost-Polen tot in Siberië. De Poelsnip broedt in open natte graslanden en in Noord-Europa ook op berghellingen. Daar komen in het voorjaar meerdere

mannetjes samen om gezamenlijk te baltsen. Deze baltsplaatsen worden jaarlijks gebruikt. Buiten de broedtijd zijn de vogels grotendeels zwijgzaam, maar tijdens de balts laten ze in enkele seconden een snel stijgend en dan dalend gekwetter (als een stuitende tafeltennisbal) horen. In Nederland was hij in de 19e eeuw mogelijk nog broedvogel. Ze overwinteren in Afrika ten zuiden van de Sahara. Tussen april en oktober zijn waarnemingen bekend in Nederland. Daarbij worden de meeste vogels gezien tijdens de voorjaarstrek (april, mei) en tijdens de najaarstrek (september).

Poelsnip, Broekhuizen, 25 april 2015 (M. Verbeek)

Deze vogel is het 39e geaccepteerde geval in Nederland sinds 1980 en betreft de vierde voor Limburg. Op 27 juli meldde de CDNA dat de Poelsnip van 25 t/m 28 april 2015 te Broekhuizen-Broekhuizerweerd, Horst aan de Maas (L) is aanvaard.

Opmerkelijk is dat tussen 24 en 25 oktober 1996 op precies dezelfde locatie ook een Poelsnip is waargenomen door Justin Jansen. Het eerste Limburgse aanvaarde geval was op 25 april 1998 in het Weerterbos te Nederweert door Harry Vossen. Het voorlaatste geval is op Bedrijventerrein Trilandis Heerlen door Max Berlijn op 15 en 16 mei 2009 (Hustings *et al.*, 2006; dutchavifauna.nl)

Literatuur

Hustings F., Van der Coelen J., Van Noorden B., Schols R., & Voskamp P. 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht
Svensson L, P.J. Grant, K. Mullarney & D. Zetterström, 2012. ANWB vogelgids van Europa. Vijfde druk. Den Haag.

Mariet Verbeek, *Ellenberg 48, 5872 AP Broekhuizen, a.m.c.a.verbeek@kpnplanet.nl*

Nicky Hulsbosch, *Mariagardestraat 125, 6041 HL Roermond, Nicky.hulsbosch@hotmail.com*

Schreeuwend boven De Hamert

Jan Erik Kikkert

De waarneming

Tegen het einde van mei is de voorjaartrek groten-deels voorbij. Toch kunnen dan nog leuke vogels worden waargenomen; sommige steltlopers vertonen nog een piekje, de laatste Gierzwaluwen trekken door en een late Visarend, Wespendif of Zwarte Ooievaar behoort altijd nog tot de mogelijkheden. Dus bij redelijk weer ga ik toch maar naar de telpost op De Hamert. Zondag 24 mei 2015 was ook zo'n dag. De temperatuur was nog niet echt top, maar de zon scheen en er stond een zwak oostelijk windje. De hoge sluiers maakten het afturen van de lucht wat aangenamer. Gelukkig was ik niet alleen, Herman Rothoff en Ruud Fransman waren ook present. Bij weinig vogels blijf je gauw langer staan als er meer mensen op de telpost aanwezig zijn. Tot 10:45 uur passeerden twee Wespendifen, ook een Boomvalk vloog voorbij, maar verder was de lucht op wat lokale vogels na leeg. Om 10.50 vloog op flinke hoogte weer een roofvogel boven de telpost. Toch maar even kijken, je weet maar nooit. Een blik door mijn kijker

was voldoende om een harde kreet te laten horen: "Een arend, een arend, het is een arend!". Herman en Ruud hadden de vogel gelukkig snel gevonden en ik had inmiddels mijn camera gepakt. Snel foto's schieten, voordat de vogel uit beeld zou verdwijnen. Een paar minuten heb ik foto's gemaakt en de vogel alleen door de zoeker van mijn camera gezien. Ondertussen was de vogel boven ons rustig zijn rondjes aan het draaien, en bleef dus goed zichtbaar, maar ging wel steeds hoger. Na een paar minuten heb ik mijn camera aan de kant gelegd en ben ik de vogel met de telescoop gaan bekijken. Ik telde in de gauwigheid zes vingers per hand. Schreeuwend *Clanga pomarina* kwam in mij op. Op enig moment werd de arend vergezeld van een Buizerd, die gebruik maakte van dezelfde thermiekbel. Het formaat van de arend was slechts een fractie groter dan van de Buizerd. Met name de vleugels waren langer en breder. Snel mijn camera weer gepakt om beide vogels samen te kunnen fotograferen, maar dat lukte helaas niet meer. Weer verder kijken door de telescoop. Inmiddels was de arend tot flinke hoogte geklommen om niet lang daarna hoog in zuidwestelijke richting af te glijden. De euforie op de telpost was groot. De foto's werden snel bekeken en er zaten gelukkig enkele bruikbare plaatjes tussen. Onderstaande beschrijving is gemaakt aan de hand van de direct na de waarneming in het veld gemaakte aantekeningen en aan de hand van de foto's.

Beschrijving en herkenning

Een directe vergelijking in het veld met een Buizerd maakte duidelijk dat het om een kleinere 'echte' arend ging. Het meest opvallende kenmerk waren de vrij lange en brede vleugels, met zes duidelijk zichtbare, lange vingers aan iedere hand. Hierdoor was de hand duidelijk voller in vergelijking met een Buizerd. Op enkele foto's is iets van een zevende handpen (van buiten naar binnen tellend) te zien. Deze was nauwelijks langer dan de armpennen. Een dergelijke handpenformule is typisch voor een Schreeuwend. De twee andere middelgrote arendsoorten waarmee verwarring mogelijk is, Bastaardarend en Stepparend, hebben zeven duidelijk zichtbare handpennen. (Forsman, 1999; van Duivendijk, 2002). De houding van de vleugels tijdens het cirkelen was vrijwel haaks op de romp. De onderzijde van de vogel liet een tweedeling zien in kleur. De handpennen en armpennen waren duidelijk donkerder van kleur dan de meer lichtbruine onderarmdekveren, buik en borst. Door de grote afstand tot de vogel was een eventuele verdere detailtekening

Schreeuwarend, Hamert, 24 mei 2015 (J.E. Kikkert)

niet zichtbaar. Het waargenomen contrast past goed op een Schreeuwarend. De Bastaardarend is doorgaans in z'n geheel donker, terwijl de Stepparend in de meeste kleden een variabele witte/lichte baan op de ondervleugel heeft, veroorzaakt door lichte grote dekveren en handdekveren (van Duivendijk, 2002). Op een paar foto's is de vogel iets van voren te zien. Met name de hand hing tijdens het cirke-len ietwat naar beneden gebogen. Verder was de positie van de vleugels vrijwel horizontaal. Toen de arend in zuidwestelijke richting afgleed, werden de armvleugels in een sterke kromme bocht naar voren gebogen. De handvleugel werd weer haaks op het lichaam gehouden. De handpennen waren in een stompe punt gevouwen. De romp kwam vrij zwaar over. De kop was stomp en breed. Met de zon erop leek de kop gelig en lichter van kleur dan borst en buik. De staart was vrij kort en in gespreide toestand rond zonder scherpe randen. Tijdens het afglijden is de staart ook gesloten gezien. Ook dan was de staartpunt nog enigszins rond.

Determinatie van een Schreeuwarend, maar ook van een Bastaardarend en Stepparend kan in het veld behoorlijk lastig zijn, zeker op grotere afstand. De zes duidelijk zichtbare handpennen per vleugel, het kleurcontrast op de onderzijde en de lichte kop zijn kenmerkend voor een Schreeuwarend. Inschatting van formaat is subjectief, tenzij er sprake is van een directe vergelijking in het veld. De Schreeuwarend is gemiddeld de kleinste van de drie genoemde arenden, maar er is overlap (Forsman, 1999). Het kleine formaat is ingeschat op basis van de directe vergelijking met de Buizerd. Dit past het beste op

een Schreeuwarend. Het beschreven kleurcontrast op de onderzijde en de lichte kop duiden op een oudere vogel. De korte, maar wel zichtbare zevende handpen onderschrijft dit.

Status

De Schreeuwarend is een broedvogel van oostelijk Europa. Broedgebieden strekken zich uit van Turkije en Griekenland in het zuiden tot Polen en de Baltische Staten in het noorden en Oekraïne, Wit-Rusland en Rusland in het oosten. De Schreeuwarend is een trekvogel. In augustus tot november trekken de vogels naar hun overwinteringsgebieden in oostelijk Afrika, van Sudan tot Zuid-Afrika. In maart en april vliegen ze weer naar hun broedgebieden in Europa (Snow & Perrins, 1998). De Europese populatie wordt geschat op 16.400 tot 22.100 broedparen (Birdlife International, 2015). Indien aanvaard door de CDNA betekent dit het tiende geval voor Nederland en het eerste voor Limburg. Eerdere gevallen waren er in mei (3), juni (3), juli (1), september (1) en november (1), verspreid over het land (duchtavifauna.nl).

Literatuur

- Birdlife International, 2015. European Red List of Birds. Supplementary Material *Clanga pomarina*, Luxembourg.
- van Duivendijk N., 2002. Dutch Birding Kenmerkengids voor de vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Dutch Birding Association, Amsterdam.
- Forsman D., 1999. The Raptors of Europe and the Middle East; A handbook of Field Identification. T&AD Poyser, London and Christopher Helm, London.
- Snow D.W. & C.M. Perrins, 1998. The Birds of the Western Palearctic, Concise Edition, volume 2, Oxford.

Jan Erik Kikkert, Kullweg 1, 47652 Weeze,
kikkert99@hotmail.com

Donkere fase Dwergarend op de Bergerheide

Fred Hustings

Mei 2015 kende vele koele, winderige dagen en de laatste dag van de maand vormde daarop geen uitzondering. Onder een gesloten, wat dreigend wolkendek maakte ik een rondje over de Bergerheide. Er waren geen bijzonderheden te noteren, maar je moet wel blasé zijn om niet te genieten van een 'bubbelend' vrouwtje Koekoek, een met voer slepende Blauwborst of volop kwelende Spotvogels.

Een Dwergarend in tegenlicht

Om 10:17 uur bevond ik me aan de rand van een voormalige landbouwenclave tussen Driessenven en Lelieven. Op 250 m maakte zich een roofvogel, formaatje Buizerd dacht ik, omhoog uit de bosrand. Met een middellange, recht afgesneden staart en afgevlakt vleugelprofiel leek het me een kandidaat voor mijn eerste (!) Zwarte Wouw van het jaar. Verschillende kenmerken pasten echter niet op deze soort, en ook niet op andere voor de hand liggende soorten als Buizerd, Wespendif en Bruine Kiekendief. Ik begon daarom foto's te maken van de vogel die op enkele tientallen meters hoogte langs de bosrand op

en neer vloog. Eenmaal steeg hij tot grotere hoogte om daarna een speelse (?) duik te maken; de lokaal foeragerende groep Spreeuwen was hiervan onder de indruk en vertrok schielijk. Na twee minuten verdween verdween de vogel naar ZZO. Een controle van de schrale akkers bij de schaapskooi leverde niets meer op. Door de matige waarneemomstandigheden (donker weer, afstand 250 m, enigszins tegenlicht) en het maken van foto's (ca. 30, waarvan twee derde bruikbaar) zag ik weinig details aan de vogel. Opvallend was echter de lichte diagonale baan over de bovenzvleugel, een lichte plek op de schouder, de middellange en wat hoekige staart en de brede hand met lange vingers. De manier van vliegen was 'anders' dan van bijvoorbeeld een Buizerd onder vergelijkbare omstandigheden: soepeler en krachtiger, met name bij het opstijgen.

De foto's maakten duidelijk dat het, zoals ik al in het veld begon te vermoeden, om een donkere fase Dwergarend *Hieraetus pennatus* ging. Op de foto's zijn ook details te zien die me in het veld niet opvielen, zoals de 'landingslichten' bij de vleugelaanzet.

Vooral lichte vogels in Nederland

De Dwergarend is een zeldzame gast in Nederland waarvan het eerste aanvaarde geval uit 1992 stamt (van den Berg & Bosman, 2001). Door de CDNA

Dwergarend, Bergerheide, 31 mei 2015 (F. Hustings)

zijn inmiddels (stand 11 juni 2015) 24 gevallen aanvaard. Ze zijn verdeeld over de maanden april (3), mei (9), juni (5), juli (2), augustus (2), september (2) en oktober (1) (dutchavifauna.nl); de vogel van de Bergerheide past goed in dit schema. Het aantal gevallen per jaar varieert van 0 tot 3 (2000, 2006). Een meerderheid van de vogels betrof de lichte fase (15 van 25, de vogel van de Bergerheide meegerekend), al is het aandeel donkere vogels (40%) aan de hoge kant, vergeleken met in Zuidwest-Europa gangbare verhoudingen (o.a. 30% bij wegtrek in de Franse Pyreneeën; Dubois *et al.*, 2008). In oostelijker populaties zouden de verhoudingen evenwichtiger zijn (Cramp & Simmons, 1980).

De in ons land opduikende vogels werden meestal slechts een enkele dag gezien, maar in twee gevallen ging het om exemplaren die (minstens) twee weken aanwezig waren. Zo'n 25 waarnemingen werden ingediend maar niet aanvaard, meestal op grond van een incomplete beschrijving. Toevoeging van deze gevallen voegt weinig toe aan seizoens- en jaarpatroon, al zou 2011 (2 aanvaarde en 3 niet-aanvaarde waarnemingen) een relatief goed jaar geweest kunnen zijn (dutchavifauna.nl).

De vogel op de Bergerheide, inmiddels aanvaard door de CDNA, is de derde voor Limburg, na waarnemingen op 1 mei 2004 op de Loozerheide-Weert (Neijts, 2005) en 20 mei 2005 op De Hamert (foto in Hustings *et al.*, 2006). In beide gevallen betrof het de lichte fase. Een veelvoud aan meldingen werd niet ingediend bij de CDNA of is afgewezen (dutchavifauna.nl, waarneming.nl).

Broedvogel tot in Noord-Frankrijk

In Europa nestelen 2900-3400 paar Dwergarenden. Het broedareaal is vrijwel beperkt tot het zuidwesten (Frankrijk, Iberisch Schiereiland) en zuidoosten (delen van de Balkan en verder oostelijk) (BirdLife International, 2004). De overgrote meerderheid van deze vogels overwintert in Afrika, al blijven met name juvenielen recent in toenemende mate in het uiterste zuiden van Europa hangen (o.a. Baghino *et al.*, 2007). De voor ons land meest nabijge populatie, in Frankrijk, omvat 400-650 paren die noordelijk tot in Champagne broeden, op minder dan 100 km van de Belgische grens. Ze trekken weg tussen half augustus en half oktober, met de piek halverwege september. De terugkeer vindt plaats van de tweede decade van maart tot eind april (Dubois *et al.*, 2008).

Literatuur

- van den Berg A.B. & C. Bosman, 2001. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland, 1). GMB Uitgeverij/KNVU Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Baghino L., G. Premuda, M. Gustin, A. Corso, U. Mellone & C. Cardelli, 2007. Exceptional wintering and spring migration of the booted eagle *Hieraetus pennatus* in Italy in 2004 and 2005. *Avocetta* 31: 57-62.
- BirdLife International, 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. BirdLife International, Cambridge.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons, 1980. The birds of the Western Palearctic (II). Oxford University Press, Oxford.
- Dubois P.J., P. le Maréchal, G. Olioso & P. Yesou, 2008. *Nouvel inventaire des oiseaux de France*. Delachaux et Niestlé, Paris.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Neijts F., 2005. Dwergarend op de Loozerheide (NB/L) op 1 mei 2004. *Limburgse Vogels* 15: 71-72.

Fred Hustings, Promenade 159, 6581 BZ Malden,
f.hustings@hetnet.nl

Broedgeval Grauwe Gors te Maastricht in 2015

Rémar Erens

Waarnemingen van zingende Grauwe Gorzen *Emberiza calandra* na 15 mei zijn erg zeldzaam geworden in Nederland. Doorgaans is de kans hierop het grootst op de Zuid-Limburgse lössplateaus, gebieden die ook nog steeds gebruikt worden om er te overwinteren (hamsterreservaten). Het gaat dan vaak om vogels die er na de overwintering blijven hangen en er vanaf april tijdelijk een zangpost bezetten. Het ziet er dan even veelbelovend uit, maar vanaf medio mei lijken deze territoriale exemplaren toch steeds weer verdwenen.

Verrassend genoeg werd in juni en juli 2015 via waarneming.nl meermaals een zingende Grauwe Gors gemeld in het akkergebied Zouwdal-Lanakerveld (Oud-Caberg) ten noordwesten van - en vlakbij Maastricht. Dit relatief kleine akkergebied (ca. 200 ha) wordt naast de buitenwijken van Maastricht verder begrensd door de vuilstort van Belvédère en een oude spoorlijn en op Belgisch grondgebied door het uitbreidende industrieterrein 'Aan de Sluis', het Albertkanaal en de leemontginning van de steenfabriek Heylen Bricks (gemeente Lanaken).

Gezien de periode, immers volop in het broedseizoen, waarin de zingende vogel gemeld werd, zou dat reden genoeg moeten zijn om er extra aandacht aan te besteden. Maar die aandacht bleef uit, althans van

Lokatie van het broedgeval Grauwe Gors, Zouwweg-Lanakerveld, Oud-Caberg (Maastricht), 9 juli 2015 (R. Erens)

Nederlandse zijde. Aan de Belgische zijde daarentegen, even ten zuidwesten van het Lanakerveld, in de Belgisch-Limburgse gemeenten Riemst en Bilzen, is nog een populatie Grauwe Gorzen aanwezig. Deze wordt sinds 2008 door de auteur jaarlijks gevolgd (grauwegors.be). Soms wordt ook het Lanakerveld daarbij een keer bezocht, maar niet elk jaar. Dankzij de waarnemingen die via waarneming.nl zichtbaar werden, vonden er dit jaar wél enkele gerichte terreinbezoeken plaats.

Tijdens een eerste avondbezoek aan het gebied op 7 juli werd al snel het mannetje zingend waargenomen. Even later werd ook nog een glimp van een vrouwtje gezien. De vermoedens van een mogelijk broedgeval werden steeds groter. De volgende ochtend werd het gebied opnieuw bezocht en kon een broedgeval worden bevestigd. Het vrouwtje van het koppel Grauwe Gors vloog meermaals met voedsel naar twee of drie locaties in een perceel winterarwe, terwijl het mannetje op de uitkijk zat en af en toe zong. Een typisch beeld van een geslaagd broedsel met uitgevlogen jongen. Een dag later, op 9 juli, werd er nog extra geobserveerd vanuit de schuiltent. De jongen hadden zich blijkbaar iets verplaatst naar het naastgelegen perceel met suikerbieten. Daar werden toen beide ouders samen met hun twee (mogelijk drie) juvenielen gezien. Het vrouwtje bezorgde daarbij telkens opnieuw voedsel voor de jongen. De jonge vogels met hun korte staartje maakten enkele kleine oefenvluchtjes boven de bieten.

Over de vraag waarom nu juist wel in het akkergebied van het Lanakerveld werd gebroed en niet in de hamsterreservaten kan alleen worden gespeculeerd. In ieder geval hebben volgende elementen zeer waarschijnlijk bijgedragen aan de aantrekkelijkheid van het Lanakerveld voor het koppel Grauwe Gorzen. Het akkergebied bestaat uit relatief kleine percelen met een variatie aan gewassen. Het gevarieerde landschap met taluds, solitaire boom en een mozaïek van percelen wordt doorsneden met onverharde wegen. In de directe nabijheid liggen braakliggende terreinen (industriezone en leemontginning) met veel kruiden. Ook de aanwezigheid van een lange kruidenrijke grasstrook, enkele poelen en een laagblijvende houtwal zullen hier aan hebben bijgedragen. Ten slotte wordt het gebied extensief door mensen bezocht waardoor er een grote mate van rust heerst.

Een geslaagd Nederlands én Limburgs broedgeval van de Grauwe Gors op amper 250 meter van de Belgische grens was een feit. Voor zover bekend betreft dit, naast enkele losse zangposten (o.a. in Oost-Groningen, med. B. Koks) het enige broedgeval in Nederland voor 2015. Een toch wel opmerkelijk geval gezien de sterk dalende trend van de aansluitende Belgische populatie Grauwe Gorzen waar in 2015 slechts vier territoria zijn gevonden tegenover ruim 70 in 2001). Dit broedgeval is dan ook waarschijnlijk geen teken van hoop op een definitieve hervestiging in Limburg.

Rémar Erens, Oudeweg 74, 3770 Kanne-Riemst (B), remarerens@yahoo.com, Werkgroep Grauwe Gors

Vogelwaarnemingen

Aflevering 31 Het ornithologische jaar 2014

Jan Erik Kikkert

Gewoontegetrouw wordt er een overzicht gegeven van de meest bijzondere Limburgse vogelwaarnemingen. De basis voor deze selectie vormen de ingevoerde meldingen op waarneming.nl. De meest zeldzame soorten worden besproken, aangevuld met opmerkelijke waarnemingen van minder zeldzame soorten. Uitgangspunt is de Avifauna van Limburg en de hierin genoemde vogels met de status dwaalgast, onregelmatige of zeldzame gast.

Het aantal ingevoerde waarnemingen is iets meer dan in 2013, in totaal 198.858 in 2014. Er zijn 345 taxa gemeld tegen 326 vorig jaar. Dit is inclusief nog niet beoordeelde waarnemingen, ondersoorten en exoten. De lijst bestaat uit 271 inheemse soorten, 43 exoten, 19 hybriden, 10 ondersoorten en 2 overig. De top-3 van meest ingevoerde waarnemingen bestaat uit Geelgors (3434), Grote Zilverreiger (5233) en Buizerd (5752). Er is in 2014 één nieuwe soort voor Limburg vastgesteld, de Buffelkopeend, onder voorbehoud van de beoordeling door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). Gevallen die beoordeeld worden door de CDNA zijn alleen vermeld als de waarneming reeds is aanvaard of nog in behandeling is. In het laatste geval wordt dit in de tekst vermeld.

Voor de overige soorten die landelijk niet, maar in Limburg wel zeldzaam zijn, mag de waarneming niet als 'onzeker' staan ingevoerd en moet goedgekeurd zijn door een admin van waarneming.nl. Niet alle meldingen die daarvoor in aanmerking komen zijn overigens reeds beoordeeld door admins. De opsomming is aangevuld met bijzondere gevallen van minder zeldzame vogels. Voor de volgorde is de systematiek aangehouden van Van den Berg, 2014; Lijst van Nederlandse vogelsoorten. Een woord van dank voor iedereen die de moeite nam om waarnemingen in te voeren.

Van eenden tot duikers

Een **Wilde Zwaan** was aanwezig bij Visserweert van 1-7 januari. Van 14 januari tot en met 18 februari verbleef een groepje van maximaal zeven exemplaren aan de oostrand van Venray, net als op 21 november

(3) en 13 december (2). Op 21 januari waren vier zwanen aanwezig bij de Koningsvennen, Gennep. Op 2 februari werden twee exemplaren gezien in de Eijsder Beemden en op de 7de zat er eentje langs de Grauwveenweg, Horst. Op het Heerenven-Zuid, Bergen werden twee Wilde Zwanen waargenomen op 29 maart. In november werd op de 22ste een vogel gezien in het Echterbroek, Echt. Op 2 december vlogen twee vogels over Boukoul, op de 28ste zaten er vijf bij Kessel en op de 29ste vier op de Oolderplas, Ool (op 30 en 31 december nog één).

Roodhalsganzen werden gezien, overvliegend bij Elba, Grevenbicht (1) op 12 januari, ter plaatse op 15 en 16 februari bij de Mussenbaan, Nederweert (2) en in de Mariapeel en later in de Oirloosche Peel (1) eveneens op de 16de. Op 22 december werd een vogel gefotografeerd langs de Frenkenbaan, Ospel. Op 4 en 5 januari zat een **Rotgans** bij Grevenbicht, bij Illickhoven en op 14 januari en op de 19de bij Borgharen (1). Twee Rotganzen werden opgemerkt op 16 februari in de Mariapeel tussen een groep van ca. 3000 Kolganzen. Op 30 december werd, wederom bij Illickhoven weer een Rotgans gezien. Het speuren tussen grote groepen Kol- en Toendrarietganzen levert geregeld **Kleine Rietganzen** op, vooral in de maanden januari, februari en oktober, november en december. Meestal gaat het om een enkel individu of een duo. Maar in een enkel geval betrof het meer vogels, zoals op 4 januari toen drie vogels aanwezig waren bij Hanik, Arcen. Van 8 tot en met 11 januari zaten vier exemplaren langs de Maas bij Blitterswijk en op 29 januari drie bij Bleijenbeek, Bergen. Op 12 februari werd een groepje van zes gezien bij de Eckelste Beek, Bergen en op 2 november zaten drie vogels bij het Panoven, Milsbeek. Opmerkelijk was een groep van 16 exemplaren overvliegend over het hamsterreservaat bij Sibbe. De herkomst van de meeste **Dwergganzen** in Limburg blijft discutabel. Zo verbleef er een vogel met tussenposen het hele jaar op het Schiereiland bij Middelaar en vloog er een hybride (vermoedelijk met Grauwe Gans) rond bij KleinVink, Straelensche Broek, beide Arcen en De Hamert. Een waarneming met foto van een vogel bij Knikkerdorp, Well, op 23 februari liet in ieder geval zien dat dit niet deze hybride betrof. De beste plek in Limburg om **Krooneenden** te zien was de Boschmolenplas, Heel, zowel in het winterseizoen 2013/14 (max 8) als 2014/15 (max 9). Tussen 2 en 10 februari was een vrouwtje aanwezig in het Geuldal; van 23 februari tot en met 5 maart zaten twee exemplaren bij TradeportVenlo en op 28 maart zwom een exemplaar

*IJsduiker, Heel,
26 december 2013
(J. Tomlow)*

op de visvijver bij Valkenburg. Bij de Kanalenkruising, Nederweert zat op 25 mei een mannetje, vermoedelijk diezelfde vogel bevond zich vanaf 31 mei bij de Schoorkuilen, Nederweert, iets verderop. Hij werd hier voor het laatst op 18 juni gezien. Bij Borgharen werd op 12 juni een mannetje gemeld. Op 23 september zat een vrouwtje op de Stevolplas, Stevensweert. Ook een vrouwtje werd op 6 december gezien in De Brandt, Stevensweert. Op de 7de zat een voor Limburgse begrippen flinke groep van 18 exemplaren op de Oolderplas. Een paartje werd op 9 december gezien bij de Eijsder Beemden, Oost-Maarland en op de 26ste wederom een flinke groep, dit maal van 13 exemplaren, op De Brandt. **Witoegeenden** werden waargenomen in mei op de 13de op de plas bij het Curverbos, Brunssum (1), op de 14de in het Roode Beekdal bij Schinveld (1 vrouw) en in december op de 6de bij de Koeweide, Wessem (1 man), op de 29ste op de visvijver Haanrade, Kerkrade (2) en op de 30ste op de Ooldergreend (1 man). De enige met foto bevestigde waarneming van een **Topper** betrof een vogel in de Broekhuizerweerd, Broekhuizen op 25 december. **Grote Zee-eenden** verbleven vanaf 28 december op de Oolderplas, Roermond (2). De vogels verbleven hier tot 9 maart 2015. Een onvolwassen **Buffelkopeend** werd ontdekt op 26 december op de WML-plas. Het duurde echter tot 1 januari tot de vogel werd teruggevonden en trok vervolgens veel bezoekers en was half april 2015 nog aanwezig. Indien aanvaard door de CDNA betreft dit een nieuwe soort voor Limburg (zie bijdrage in deze editie). **Middelste Zaagbekken** zwommen op 17 januari op het grindgat bij Oost-Maarland

(2), van 12 februari tot 5 maart op de Stevolplas (1 man), op 14 april bij de Koeweide, Grevnbicht (2 vrouw), en op 30 november in de jachthaven van Stevensweert (1 man). Een **Roodkeelduiker** dook op 16 februari in het grindgat van Oost-Maarland. Op de Stevolplas was een Roodkeelduiker aanwezig op 22 november. Hier zwom op 14 en 15 december opnieuw een exemplaar. Van 6 tot en met 21 december waren maximaal drie vogels aanwezig op de Oolderplas. Op 31 januari werd een **Parelduiker** ontdekt op de Grote Hegge, Thorn. De vogel verbleef hier tot en met 18 februari. Op 14 februari werd een tweede vogel gevonden op de plas Polderveld bij Heel. Hier verbleven vanaf de 20ste twee vogels. Mogelijk heeft de Parelduiker van de Grote Hegge zich hierbij gevoegd. Beide vogels waren aanwezig tot 10 maart en maakten soms een uitstapje naar de WML-plas. Opvallend was de (her)ontdekking van één vogel op Tesken, Heel op de 23ste. De twee **IJsduikers** die vanaf 8 november 2013 op de WML-plas verbleven werden hier gezien tot en met 24 maart 2014.

Van reigers tot valken

Op 3 maart werd een **Roerdomp** gezien bij het Sraelensche Broek. Op de 16de bleken hier twee vogels te zitten en waren tot en met 2 april zichtbaar voor veel waarnemers. Op 10 maart 'hoempte' er een vogel in de Kootspeel, Weert en van 30 maart tot en met 7 april één in de Mariapeel. In het gebied van De Banen, Nederweert en Schoorkuilen was een roepende vogel te horen tussen 15 en 22 april. Op 25 juni vloog een vogel over de Kruispeel, Weert en op 5 september was er een aanwezig in het Weerter-

bos, Nederweert. Op 9 oktober werd een Roerdomp opvliegend gezien bij de Stevolplas. Op 21 december was een vogel aanwezig bij de IJzeren Man, Weert en op 25 december vloog een vogel op uit de Mariapeel. Er werden op twee plekken **Woudaapjes** opgemerkt. Van 29 mei tot ver in juni was een vogel te horen in De Doort bij Echt en op 2 en 3 augustus riep een Woudaap bij de Schoorkuilen. De enige waarneming van een **Kwak** dit jaar betrof een overvliegende vogel over de Pietersplas, Maastricht op 14 juli. Er werden weer de nodige **Kleine Zilverreigers** waargenomen. 'Long stayers' waren te zien in de Broekhuizerweerd van 10 augustus tot en met 20 september (max 2) en in het Einderbeek-gebied van 27 juli tot en met 17 september (1). De grootste groep dit jaar bestond uit vier exemplaren en werd waargenomen op 31 mei bij de Stevolplas. Op 6 oktober werd een **Koereiger** gezien en gefotografeerd op het Schiereiland bij Middelaar. Spectaculair was de twitchbare **Ralreiger** die op 31 mei werd ontdekt door de meeuwenringers bij de Stevolplas. Ook op 1 juni zat de vogel er nog. Een **Purperreiger** was aanwezig op 12 en 13 april in de Grote Peel. Overvliegende vogels werden gezien op 19 april over Borgharen (1), op 24 april over Vlakwater, Nederweert (1) en op 27 april over Venray (1). Ook in mei werden nog enkele overtrekkende exemplaren gemeld. Op 1 mei vloog er één over het grindgat bij Oost-Maarland, de 17de over de Einderbeek, Nederweert (1) en over de Schoorkuilen (1) en op 25 mei over telpost Loozerheide (2). Najaarswaarnemingen waren schaarser met een overtrekkende vogel op 1 augustus over de Broekhuizerweerd en op 4 septem-

ber was een vogel ter plaatse in de Linnerweerd. De eerste **Zwarte Ooievaar** betrof een vroege vogel op 28 maart overvliegend over Eys, Gulpen-Wittem. Naast een groep van maximaal tien exemplaren in de Mariapeel in augustus, werden flinke aantallen gezien op 7 augustus bij Koningsbosch, waar een groep van maar liefst 13 exemplaren overtrok en op 9 augustus op telpost Loozerheide toen er elf overvlogen. Een **Zwarte Ibis** werd waargenomen op 30 juli aan de Wijffelterbroekdijk, Weert. Mogelijk dezelfde vogel werd op 3 augustus door diverse waarnemers gezien op de Zandwinning Lozenweg bij Weert. Op 8 augustus vloog een exemplaar over de Pietersplas en op 27 augustus over telpost Aan de Majoor. Van 17 januari tot en met 15 februari werd een Aalscholver gefotografeerd met kenmerken van de **Grote Aalscholver** langs het kanaal Wessem - Nederweert bij Panheel. De waarneming wacht nog op een beoordeling. **Roodhalsfuten** zaten op de WML-plas op 6 september (1) en van 21 tot en met 28 september (1). Van 3 tot en met 7 december zat een vogel op de Stevolplas, van 6 tot en met 31 december was een exemplaar aanwezig op de Oolderplas, Ool en tussen 13 en 30 december zwom een exemplaar op de Boschmolenplas. Winterse **Kuifduikers** werden gezien op 25 januari op de Oolderplas (1), op 21 februari op de Grote Hegge (1), van 22 tot en met 24 november op de WML-plas (1), op 4 december wederom op de Oolderplas (2), op 7 december op de Isabellagreend, Merum en op 27 en 28 december opnieuw op de Grote Hegge (2). Op 18 april verraste een overvliegende **Slangenarend** de waarnemers bij

Steppekiekendief,
Grote Peel,
18 september 2014
(W. Ramaekers)

*Slangenarend, Grevenbicht,
18 april 2014 (R. Schols)*

de Koeweide. De vogel liet zich even goed bekijken en dat leverde fraaie plaatjes op. **Steppekiekendieven** werden gezien en gefotografeerd op de Kollenberg, Sittard, op 4 september (man) en op 18 september bij de Mussenbaan (man). **Grauwe Kiekendieven** trokken op verschillende plekken door in april-mei (ca 8) en augustus-september (ca 12). De onvolwassen **Ruigpootbuizerd** die eind 2013 op en rond het hamsterreservaat van Sibbe werd gezien, bleef aanwezig tot en met 24 maart 2014. Een enkele keer zou er sprake zijn van zelfs twee vogels. Op 14 en 15 november was hier opnieuw een exemplaar aanwezig. Een overvliegende vogel werd gezien bij Blitterswijck. Bij Doenrade was korte tijd op 1 maart een onvolwassen Ruigpootbuizerd aanwezig. Op 23 en 27 oktober werd een vogel gezien bij Koningsbosch. Op 30 oktober vloog een exemplaar over de Kollenberg. Ondanks het uitblijven van een influx werden er toch weer enkele **Roodpootvalken** waargenomen. Op 24 en 25 mei was een vrouwtje aanwezig op de Loozerheide en op 31 mei vloog hier een man over. In het najaar werd op 16 en 30 september een overvliegende Roodpootvalk waargenomen over de Groote Peel.

Van rallen tot steltlopers

Het enige **Porseleinhoentje** betrof een niet roepende vogel die zich zo nu en dan liet bekijken in de Mariapeel van 23 juni tot en met 3 juli. Op de ontdekking van een roepend **Kleinst Waterhoen** op 25 mei togen veel vogelaars naar de Laarderheide, Nederweert. De vogel werd hier tot 1 juni gehoord. Kleinst Waterhoen is de laatste jaren in Nederland

wat minder zeldzaam geworden; met name in Laag-Nederland. Daarom was de ontdekking van een tweede vogel dit jaar in Limburg langs de Loobeek, Venray op 18 juni een verrassing. Een **Kwartelkoning** liet zich soms erg goed bekijken bij Buggenum van 7 tot 15 juni. **Kraanvogels** trekken in steeds grotere getalen over Limburg, zowel in voor- als najaar, maar de aantallen die op 9 november overtrokken deden alle verwachtingen overtreffen. Zonder enige herkenbare aanleiding (weeromslag, koude inval) besloten de vogels op die ochtend massaal Diepholzer Moorniederung (D) te verlaten om via de grensregio naar het zuiden te vliegen. Op diverse telposten werden enorme aantallen waargenomen; de tellers in de Groote Peel telden 13.360 exemplaren, over Broekveld, Kerkrade vlogen 22.800 ex, over De Hamert 35.490 ex en op telpost Aan de Majoor telden ze zelfs 54.660 Kraanvogels. **Steltkluten** worden tegenwoordig jaarlijks in de provincie waargenomen. De eerste Steltklut arriveerde op 13 april en was wisselend aanwezig op Klein Vink, Heerenven-Zuid en het nieuwe ven aan de Twistedenerweg op De Hamert. Op 16 april zaten op Klein Vink en later op het Straelensche Broek zelfs vijf exemplaren, op de 17de zat er daar nog één. Op 2 en 3 mei waren drie vogels aanwezig op het Heerenven-Zuid, en op 26 en 27 mei zelfs vier. Op het Straelensche Broek waren op 25 mei nog twee vogels te zien. **Kluten** kunnen doorgaans vanaf maart weer in Limburg worden waargenomen. Op 17 maart werd al een grote groep van 25 exemplaren ontdekt bij Itteren. De dag erna stonden er nog 15. Vermoedelijk was een deel van de groep naar Borgharen gevlogen (6).

Kraanvogels,
Herkenbosch,
9 november 2014
(L. Belgers)

Ook op 17 maart vlogen negen Kluten over de tellers op de Loozerheide en stonden vier exemplaren op het Heerenven-Zuid. Op 22 maart waren acht exemplaren aanwezig bij Borgharen. Diezelfde dag stonden er ook acht bij Meers (dezelfde?). Op 1 april werden twee Kluten opgemerkt bij Borgharen. Op 3 mei stond er zowel eentje bij Itteren als bij Borgharen en op 6 mei werden hier twee exemplaren gemeld. Bij de zandafgraving van Aijen was een Kluut aanwezig van 7 tot en met 11 mei. Ook op 3 juni werd hier een vogel gezien. Een late Kluut was te zien van 4 tot en met 14 december bij Tuindorp/Oude Heerenven. **Krombekstrandlopers** zijn in Limburg meestal alleen in het najaar te zien. Op 25 juli werd een exemplaar ontdekt in de Mariapeel. Van 29 tot en met 31 augustus was een Krombekje aanwezig bij Meerssen. Vier exemplaren liepen op 11 september rond bij Asenray. Bij het Heerenven-Zuid was er een aanwezig van 17 tot en met 22 september. Op 18 september werd een vogel gezien bij Aijen en op de 20ste zaten er drie bij Itteren. **Steenlopers** liepen op 29 april bij de Stevolplas (1), op 9 mei bij de Borgharen (2), op 25 mei bij de Bouxweerd, Buggenum (1), op 26 mei bij de Stevolplas (3) en van 5-7 september opnieuw bij de Stevolplas (1). Een **Griel** werd opgemerkt in de avondschemering van 10 mei bij Hanik. De vogel kon de volgende dag helaas niet meer worden teruggevonden. Het enige voorjaarsgeval van **Morinelplevieren** betrof een drietal vogels bij Ysselsteyn. Op 22 en 23 augustus zat een groepje van vier in een landbouwgebied ten noorden van Grauwveen. Op 26 augustus werd een

groep van 12 exemplaren gevonden in de Kwegt/Schoorkuilen. De dag er na waren hier nog twee aanwezig en op 28 en 29 augustus nog eentje. Ook werden nog enkele overvliegende Morinellen waargenomen; op 19 augustus één over telpost Aan de Majoor en op 27 augustus vlogen hier zelfs vijf vogels over. Op 20 augustus werd een vogel opgemerkt overvliegend bij het hamsterreservaat Sibbe, op 23 augustus passeerden vier vogels over de Oirlosche Peel/Grauwveenweg, op de 27ste vloog één Morinel over De Hamert en op de 28ste drie. In september volgde nog waarnemingen van een overvliegende vogel over De Meinweg op de 2de en op de 6de één over de Bouxweerd. **Zilverplevieren** doken op bij Itteren op 3 mei (1), op 9 mei (2) en op 6 oktober (1). Bij de Stevolplas was een exemplaar aanwezig op 4 en 5 mei, een vogel trok over telpost Aan de Majoor op 4 november, op de 18de was een Zilverplevier aanwezig bij het Meggelveld, Wessum en op de 20ste vloog een exemplaar over de Swentiboldweg bij Geleen. Er werd nog geen handvol **Kanoeten** waargenomen. Op 11 en 12 mei zat een vogel op het Heerenven-Zuid en van 12 tot en met 14 mei bij Itteren. In het najaar was een Kanoet aanwezig van 16 tot en met 22 september wederom op het Heerenven-Zuid. De **Drieteenstrandloper** is een kustvogel bij uitstek, maar wordt toch vrijwel jaarlijks in lage aantallen bij ons gezien. In 2014 was de soort minder schaars dan andere jaren. Zo werd op 7 mei bij de Stevolplas een vogel gezien en zaten er drie bij de Leemput, Milsbeek. Op 9 mei waren er maximaal

negen aanwezig bij het grindgat van Itteren en bij Oost-Maarland (1), op 11 mei wederom bij Itteren (2) en Oost-Maarland (1). Op 12 en 13 mei verbleef een vogel bij Klein Vink. Eveneens op 13 mei verbleven twee exemplaren bij de Stevolplas en nog een exemplaar zat bij Itteren (ook op de 14de). Op 29 mei werd de laatste voorjaarswaarneming gedaan bij Heerenven-Zuid (1). In het najaar was de soort minder algemeen. Op 19 en 20 september was een vogel aanwezig bij Itteren en op 11 en 12 oktober zat er eentje bij Aijen. **Kleine Strandlopers** worden in Limburg vooral in het najaar waargenomen. Hoewel waarnemingen in het voorjaar spaarzaam zijn, zaten maar liefst vijf exemplaren op 11 april bij de Stevolplas en een exemplaar op 9 mei op het Heerenven-Zuid. Op 27 augustus verbleven twee vogels bij Klein Vink. In september werden op meerdere plekken Kleine Strandlopers gezien. Op de 3de verbleef een exemplaar op het Heerenven-Zuid, op de 7de bij de Leemput, op de 9de twee exemplaren bij de Zandwinning Lozerweg, Weert en eveneens twee bij het Driessensven, Nieuw-Bergen (ook nog op de 10de). Bij Aijen werden van 14 tot en met 21 september tot maximaal twee exemplaren waargenomen. Van 16 tot en met 20 september werden twee vogels gezien bij Elmpterbroek, Asenray. Van 15 tot en met 22 september verbleef een vogel op het Heerenven-Zuid en bij Itteren één op de 17de. In oktober volgden nog meldingen van telkens één vogel op het Heerenven-Zuid van de 7de tot en met de 10de. Mei is de maand bij uitstek voor doortrekkende **Temmincks Strandlopers**. Op 4 mei was een exemplaar aanwezig bij de Einderbeek, op 5 mei waren er drie bij Klein Vink en drie op het Heerenven-Zuid ter plaatse en vlogen twee vogels langs telpost De Hamert. Van 8 tot en met 10 mei zaten twee Temminckjes in de Broekhuizerweerd. Op 9 mei zijn exemplaren waargenomen bij Klein Vink (1), Leemput (1) en Itteren (1). Van 12-14 mei zaten twee vogels bij Klein Vink en op 17 mei foeraerden vijf exemplaren in de Koeweide. **Ijslandse Grutto's** zaten tussen 17 en 30 maart in het gebied van de Mussenbaan (max 4). Op 28 maart was een exemplaar aanwezig in de Kruispeel. **Rosse Grutto's** werden op 7 mei opgemerkt bij de Bouxweerd (2), op 17 september bij de Raaijweiden, Venlo (1) en op 11 oktober bij Borgharen (2). Een **Rosse Franjepoot** was kort aanwezig op 19 oktober op de WML-plas. Enkele vogelaars die snel ter plaatse waren konden nog een glimp van de vogel opvangen voordat deze wegvloog.

Van meeuwen tot spechten

Een langs vliegende Jager spec op 20 september over het Schiereiland bij Middelaar kon door de snelle reactie van de waarnemer op foto worden vastgelegd. Er ontstond enige discussie over de determinatie, maar ervaringsdeskundigen kwamen al snel tot **Middelste Jager**. Een **Kleinste Jager** die werd ontdekt bij de WML-Plas op 21 september bleef de gehele dag aanwezig, tot grote opluchting van de vele toegesnelde vogelaars. Ook op de 22ste was de vogel er nog, maar werd later in de ochtend verzwakt opgeraapt en overleed helaas op weg naar de dierenarts. Intrigerend was de waarneming van een **Grote Jager** langs vliëgend naar zuid bij het grindgat van Oost-Maarland op 3 december. Er waren drie gevallen van **Dwergstern** dit jaar. Op 9 mei vloog een vogel boven het grindgat van Oost-Maarland. Op 25 en 26 mei kon een Dwergstern voor langere tijd bewonderd worden bij de Einderbeek. Op 30 juni ten slotte werd een vogel waargenomen boven de Grote Hegge. Twee **Reuzensterns** werden op 13 april opgemerkt, overvliëgend over de Maas bij Grevenbicht. Acht minuten later werden de vogels opgepikt bij Maasbracht. De enige **Witvleugelsterns** van dit jaar betrof een groepje van zes vogels bij de Uiterwaarden van Heijen op 16 mei. **Grote Sterns** zijn bijzonder zeldzaam in Limburg en waarnemingen vergezeld van een foto nog zeldzamer. Er waren in 2014 tenminste twee gevallen. Op 1 mei vlogen twee vogels rond boven het grindgat van Oost-Maarland en op 27 juli werd een vogel gezien boven de Pietersplas. Er werd één **Noordse Stern** gezien en wel op 5 mei boven het grindgat van Oost-Maarland. **Velduilen** verbleven op de Kollenberg van 31 januari tot en met 3 februari (max 3). Op 1 februari werd een vogel kort vliëgend gezien op de heide van De Hamert. Op de 16de werd een exemplaar opgemerkt in het hamsterreservaat te Sibbe. Op 2 maart vloog een Velduil over het Geleenbeekdal, Welten. Op 31 maart was er weer een vogel in het hamsterreservaat bij Sibbe ter plaatse. Op 6 september werd een Velduil betrappt door een cameraval op De Meinweg. Vanaf 11 oktober tot het einde van het jaar verbleven maximaal vijf Velduilen op de Kollenberg. Bij het hamsterreservaat van Sibbe waren vanaf 15 oktober maximaal 11 exemplaren aanwezig. Ook hier verbleven de vogels tot in het nieuwe jaar. Op 19 oktober werden in het Heuvelland exemplaren gezien bij Margraten (1) en bij Doenrade (1). Bij het Reigersbroek, Montfort werd op 23 oktober een vogel gezien en van 26 tot en met 31 oktober op De Mein-

weg (max 2). Bij Wahlwiller werd op 13 november een Velduil gezien. Op 16 december zaten maar liefst acht exemplaren bij Koningsbosch. Op 4 april werd een **Hop** waargenomen in het Mariaveen, Mariapeel. Vanaf 15 april verbleven er tot twee territoriale vogels op en rond De Hamert. Van 10 tot en met 22 juni werd ook een roepende vogel waargenomen bij het Eendenmeer, Nieuw-Bergen. Zowel in het voorjaar, als het najaar werden weer enkele **Draaihalzen** gezien. De eerste waarneming werd al gedaan op 4 april waar een roepende vogel werd waargenomen op De Meinweg. Op 15 april werd een vogel gezien bij Wijnandsrade en van 19 tot en met 21 april was er een aanwezig in de Groote Peel. Eveneens op 21 april zat een exemplaar in Maasbree. Op De Hamert was een territoriale vogel in het voorjaar nadrukkelijk aanwezig. De eerste vogel van het najaar werd ontdekt op 6 augustus bij Cottessen. Daarna volgden nog waarnemingen op 19 augustus bij Cadier en Keer (1), op 24 en 28 augustus op de Loozerheide (1), op 27 augustus bij Heerlen (1), op 29 augustus bij Elba (1) en op 31 augustus op het Wolfsplateau, De Meinweg (1). De eerste dagen van september leverden ook nog enkele waarnemingen op; op 2 september in het Roode Beekdal, Schinveld (1), op 3 en 4 september bij Schandelo (1) en ten slotte op 4 september op de Loozerheide (2).

Van klauwieren tot gorzen

Op 13 mei werd een **Roodkopklauwier** ontdekt aan de rand van de Groote Peel. Toegesnelde vogelaars konden diezelfde dag nog van de vogel genieten. De dag erna bleek hij gevlogen. **Bonte Kraaien** zijn tegenwoordig een zeldzaamheid in de provincie. Een gelukkige waarnemer zag er eentje bij Maasbree op 26 oktober. Op diverse plekken werden weer **Buidelmezen** opgemerkt. Tussen 23 en 30 maart was een Buidelmees aanwezig in het Holterbruch, Arcen. Op 29 maart vloog een exemplaar over telpost De Hamert. Bij de Stevolplas werd op 21 april een vogel waargenomen en op 23 april bij de Schoorkuilen (1). In het najaar werd er een opgemerkt op het bedrijventerrein De Blakt, Venray op 10 september. Over telpost De Hamert vlogen Buidelmezen op 14 oktober (1), de 17de (1) en de 26ste (1). De laatste waarneming betrof twee vogels bij de Geleenbeek, Nieuwstadt op 31 oktober. Opmerkelijk was de waarneming van een vrouw/1ste winter **Baardman** in het Geuldal van 14 tot en met 17 maart. De vogel hield zich op in een voor deze soort opvallend habitat, namelijk een oeverzone zonder (noe-

menswaardige) rietvegetatie en dan geregeld foeragerend op de grond. Een **Strandleeuwerik** werd gefotografeerd op 2 november op de Bergerheide. Net als in 2013 werd ook in 2014 een zingende **Grauwe Fitis** waargenomen. Ditmaal zong een vogel in het bosgebied Breehei, Castenray. De vogel kon helaas dezelfde dag al niet meer worden teruggevonden. De CDNA heeft (nog) geen uitspraak gedaan. In het najaar deden opvallend veel **Bladkoningen** Nederland aan. In dergelijke jaren is de kans groter dat deze ook in Limburg worden waargenomen. Op de ringbaan van de Boshoverheide, Weert, werden dit najaar zelfs acht exemplaren uit de netten gehaald. De eerste werd op 4 oktober gevangen, op 10 oktober drie, op 11 oktober één en op 12 oktober opnieuw drie exemplaren. Op 13 oktober was een Bladkoning aanwezig in Maastricht en een vogel werd veelvuldig gehoord nabij Vijlen bij de Hilleshagerweg. Dit terrein was helaas niet toegankelijk. Op 21 april ontdekte een oplettende waarnemer een zingende **Bergfluiter** bij Holset. De vogel zong echter onregelmatig, maar desondanks konden er geluidsopnames gemaakt worden. De waarneming is in behandeling bij de CDNA. Een **Orpheusspotvogel** zong van 25 mei tot en met 13 juni bij Simpelveld. Veel bekijks trok een zingende vogel die zich vaak van erg dichtbij liet bewonderen vanaf 26 mei bij de Mussenbaan. De vogel bleef tot 31 mei. Van 22-24 juni zong een Orpheusspotvogel bij de Kunderberg, Voerendaal. Van 3 tot en met 18 juli was een vogel aanwezig in het Geuldal, Gulpen-Wittem. Ondanks dat er doorgaans geen **Rietzangers** in Limburg tot broeden komen, worden er in het voorjaar wel op enkele plekken zingende vogels waargenomen. Op 10 april werd een vogel opgemerkt in het Reigersbroek, op de 19de zong er een bij Oost-Maarland, op 20 en 21 april bij de Stevolplas, en eveneens op de 21ste bij de Overlaat van Linne. Op 21 mei zong bovendien nog een vogel bij de Keersluis van Limmel, Maastricht. Op 3 juni werd een zingende vogel gehoord in de Leunse Paes, Venray. Op 23 juli werd een Rietzanger gezien in het Roode Beekdal. Op 21 augustus zat een vogel bij het Oolderplasje, Ospel. Op 12 september werd er nog een vogel gezien in een moerasje bij de Schinveldse Bossen en op de 14de ten slotte liet een Rietzanger zich bekijken bij Echt. Ook in 2014 werden enkele **Grote Karekieten** aangetroffen. Op 30 april en 1 mei zong een vogel bij het grindgat van Oost-Maarland, op 4 mei bij de Isabellagreed, Merum en op 18 mei bij het grindgat van Itteren.

*Noordse Kwikstaart,
Roosteren, 7 mei 2014
(R. Schols)*

Een duo **Waterspreeuwen** werd op 6 en 14 maart gezien langs de Geul bij Ingendael. Langs de Geul bij Epen werd op 24-27 maart een vogel gezien. Vermoedelijk broedde deze vogel net over de grens in België. Tussen 5 en 30 juni konden langs de Geul bij Epen afwisselend een juveniele en een volwassen Waterspreeuw worden waargenomen. Op 24 augustus dook hier weer een vogel op. Vanaf 31 oktober tot het einde van het jaar konden opnieuw hier langs de Geul Waterspreeuwen (max 2) worden gezien. Van 3 tot en met 16 april zaten tot twee **Engelse Kwikstaarten** bij Kweg/Schoorkuilen. Op 13 april was een mannetje aanwezig bij de Eijsder Beemden. Op 15 april werd er wederom bij Nederweert een Engelse Kwikstaart gezien; ditmaal bij Laarheide. Op 29 april verbleef een mannetje bij Meers en op 18 mei vloog een mannetje over telpost De Hamert. Veruit de meeste **Noordse Kwikstaarten** worden in het voorjaar gezien, zomerkleed mannetje zijn dan vrij eenvoudig op naam te brengen, zelfs overvliegend. Van telpost Loozerheide kwamen de volgende waarnemingen: op 21 april twee, de 24ste één, de 25ste twee, op 5 mei vijf, 17 mei drie, 18 mei 37 en op 19 mei vijf. Van de andere in het voorjaar bezette telpost De Hamert vlogen vogels op 25 april twaalf, 28 april één, op 5 mei vier en op 19 mei negen. Verder werden Noordse Kwikken gezien op 25 april bij Meijel (1) en Nederweert (1), op 29 april bij Meers (1) en Broekhuizen (1, ook op de 30ste), op 3 mei twee bij Borgharen, 5 mei bij de Bouxweerd (1), op 7 mei 30 bij Roosteren en 12 bij Meers, op 11 mei 12 bij Sint-Geertruid en vijf overvliegend bij

de Leemput. Er werd twee maal een vogel in het najaar gezien en wel op 29 augustus bij Margraten en op 6 september bij Valkenburg. De ontdekker van de **Citroenkwikstaart** bij Klein Vink op 29 mei wist niet wat hem overkwam toen hij ineens een kwikstaart met knalgele kop in beeld kreeg. De vogel kon tot in de avond door vele toegesnelde vogelaars worden bekeken tot hij ineens op de wieken ging en verdween. **Rouwkwikstaarten** zijn vaak onderwerp van een determinatiediscussie. In 2014 zijn een aantal vogels gefotografeerd, waaronder ook mannetjes. Op 17 maart werd een mannetje gefotografeerd bij de Musenbaan. Ook op 18 maart werd een Rouwkwikstaart fotografisch vastgelegd, ditmaal een vrouwtje bij Valkenburg. Van 25 maart tot en met 5 april was een vrouwtje kwikstaart aanwezig in het grensgebied bij het Straelensche Broek die kenmerken vertoonde van een Rouwkwikstaart. Op 17 april werd een mannetje gefotografeerd bij Borgharen. Op 20 april zat een vogel bij Asenray. Op 21 april werd een mannetje gezien bij Itteren. Op de Jammerdaalse Heide bij Venlo was een exemplaar aanwezig op 15 mei. **Grote Piepers** zijn zeldzamer in Limburg. Op 30 september vloog een vogel over telpost Aan de Majoor, op 12 oktober overvliegend bij de Stuwweg bij Heijen (1) en op 25 oktober over Venray (1). In november werden overvliegende vogels opgemerkt op de 12de over Melick (1) en op de 22ste over de Laurabossen, Weert. **Duinpieper** is een schaarse doortrekker in Limburg, met name in het najaar. In het voorjaar van 2014 was er slechts één waarneming en wel op 3 mei overvliegend over telpost Loozer-

heide. Augustus en september zijn de doortrekmaanden in het najaar. De eerste waarnemingen betrof een overvliegende vogel over telpost De Hamert op 10 augustus. Vervolgens vlogen er vogels op de 24ste en 27ste over de Grootte Peel (beide 1), op de 28ste vlogen drie vogels over zowel de Kollenberg als over De Hamert en één over de Loozerheide, over De Meinweg en nabij Etzenrade. Op 29 augustus werden exemplaren waargenomen op wederom de Loozerheide en Kollenberg (beide 1) en twee exemplaren vlogen over Elba. Op 30 augustus werd een Duinpieper gezien bij Borgharen en op 31 augustus op De Meinweg. In september was de soort nog iets algemener met waarnemingen op de 3de over de Loozerheide. Op de vierde vlogen hier zelfs 6 exemplaren over, op de vijfde twee en op de zesde nog een. Andere plekken waar op meerdere dagen Duinpiepers werden waargenomen waren de Kollenberg met op 4 en 12 september een overvliegende vogel, op De Meinweg op 4 en 7 september een overvliegende vogel en 14, 16 en 17 september telkens één vogel over de Grootte Peel. Verder werden vogels waargenomen op 5 september overvliegend bij Oost-Maarland, drie exemplaren ter plaatse bij Buggenum op 7 september, een overvliegende vogel op de 9de bij telpost Aan de Majoor, op de 13de over Ell (1), de 20ste over De Hamert (3), op de 21ste ter plaatse bij Borgharen (1) en op 29 september ten slotte overvliegend bij Hulsberg (1). **Roodkeelpiepers** waren dit jaar erg schaars. Op 17 september werd een vogel waargenomen op de Koeweide en op 25 september vloog een vogel over telpost de Hamert. **Grote Barmsijen** zijn niet elke winter even talrijk. Op 3 januari werd een vogel gezien op de Meinweg, op 4 januari een groep van 17 bij de WML-plas, op 18 januari twee vogels op De Hamert, op 19 januari een vogel op Landgoed Arcen, op 21 januari twee vogels bij Koningsvennen, Milsbeek en op 29 januari eveneens twee vogels bij De Brem, Heijen. In februari zat een vogel bij de Mulderskop, Molenhoek en op 14 februari verbleven drie vogels op de Herungerberg, Venlo en op de 16de, wederom drie, in de Barbaraweerd, Arcen. Op 25 februari zat een vogel op De Hamert. Van 5 tot en met 15 maart waren maximaal zes vogels aanwezig op de Brunssummerheide. In het najaar werden vogels waargenomen op 29 november bij Venlo (1) en op 4 december bij de Broekhuizerweerd, Broekhuizen. De omvangrijke invasie **Grote Kruisbekken** die in 2013 begon liep door tot ver in 2014. De groep van Mulderskop kreeg ook in 2014 de nodige aandacht.

Maximaal zijn er van die locatie 26 exemplaren doorgegeven. De laatste datum betrof 22 februari. Ook op andere plekken werden Grote Kruisbekken gezien. Op 7 januari werden drie vogels gezien op De Meinweg en op 6 maart werd een exemplaar gezien bij Rimpelt, Afferden. Een tweede kalenderjaar mannetje **Roodmus** zong op 29 mei op de Laarderheide. Vanaf 31 mei was er weer een volwassen mannetje aanwezig in het Reigersbroek. Deze vogel werd op 18 juni voor het laatst gemeld. Er werd slechts twee maal een **Sneeuwgors** waargenomen. Op 19 februari was een exemplaar aanwezig bij Nederweert en op 2 november vloog een exemplaar over het grindgat bij Ifteren. **Ijsgorzen** werden met name op diverse trekposten opgemerkt. Zo vlogen er vogels over telpost De Hamert op 13 september (1), 28 september (1), 24 en 25 oktober (beide 1), 26 oktober (2) en 8 november (1). Over de Grootte Peel werden exemplaren waargenomen op 19 en 24 oktober (beide 1) en op 10 november (1). Op 28 september vloog een Ijsgors over telpost Aan de Majoor. Op 6 oktober vloog een vogel over de Kollenberg. Verder werden Ijsgorzen opgemerkt ter plaatse op de Bergerheide op 15 oktober (1), op 5 november vloog een vogel over Venray (1) en op 9 november over Asenray en Montfort (1). **Ortolanen** worden steeds schaarser. Als broedvogel zijn ze al jaren geleden verdwenen, maar als doortrekker wordt de soort ook steeds minder waargenomen. Uit het voorjaar kwamen twee meldingen. Op 25 april werd een vogel opgemerkt op de Mookerschans, Mook en op 30 april was een mannetje ter plaatse bij Borgharen. In augustus werden vogels waargenomen, overvliegend over telpost Aan de Majoor op de 27ste (1) en op de 30ste over de Grootte Peel (1). Op 3 september vloog een Ortolaan over telpost Loozerheide, op de 6de over telpost De Hamert, de 7de over het Wolfspplateau en de Leemput en een late vogel vloog op de 27ste over Margraten. Een overvliegende **Dwerggors** op de Loozerheide op 5 oktober is helaas niet vastgelegd. Overwinterende **Grauwe Gorzen** werden weer op diverse plekken in het Heuvelland gevonden. Goede gebieden lagen bij Doenrade (max.20) en Puth (max.12).

*Jan Erik Kikkert, Kullweg 1, 47652 Weeze (D).
Kikkert99@hotmail.com*

COÖRDINATIE PROJECTEN EN SOORTONDERZOEKEN IN LIMBURG

PROJECTEN

Broedvogelonderzoek Sovon

Sovon, afdeling Monitoring, Arjan Boele,
www.broedvogels@sovon.nl, Natuurplaza
(gebouw Mercator 3, universiteitsterrein
Nijmegen), Toernooiveld 1, 6525 ED
Nijmegen, tel. 024-7410410, www.sovon.nl
Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen

Districtscoördinatoren Broedvogeltellingen Limburg Sovon

District Limburg-Noord
H.P. Uebelgünn en J. Peeters
p/a Dorperweiden 27, 5975 BA Sevenum
tel. 077-4673049, hanspeter.susan@kpnplanet.nl
District Limburg-Zuid
Vacant vanaf 1 januari 2013

Watervogeltellingen Sovon

Coördinator Limburg: T. Cuijpers
Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevensweert
tel. 0475-551579 of 06-54320606
toncuijpers@gmail.com

Coördinatie Broedvogelonderzoek Maasdal
Gaby Bollen (Vereniging Natuurmonumenten)
p/a Sovon, Nijmegen (adres zie boven)

Wetlandwacht Vogelbescherming Nederland

De Grootte Peel & De Verheven Peel
B. van Noorden, Maassingel 144
5751 VS Deurne, tel. 049-3320189

Website Vogelstudiegroep

www.limburgsevogels.nl

Website Natuurhistorisch Genootschap Limburg

www.nhgl.nl (zie onder studiegroepen: vogels)

Mailgroep Vogelinfolimburg

Aanmelden: blanco mailtje sturen naar
vogelinfolimburg-subscribe@yahoogroups.com
en daarna eenmalig bevestigen.
Informatie: R. Schols, Houtstraat 37,
6127 EB Grevenbicht, tel. 046-4859590

Vogelarchief Limburg

Waarnemingen invoeren op www.waarneming.nl

Dwaalgasten en Zeldzaamheden (DBA/CDNA)

M. Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen
tel. 043-4552511, m.berlijn@mandema.nl

SOORTONDERZOEKEN

Kerkuil

Provinciaal coördinator: H. Beckers
Schaapsweg 72, 6077 CG St. Odiliënberg
tel. 0475-533003, boomvalk@home.nl
Regionale coördinatoren:

Noord-Limburg

R. Bovee, tel. 077-4672253

Midden-Limburg

L. Verbeek, tel. 0475-534391

Zuid-Limburg

P. Steijnen, tel. 046-4332155

Steenuil

Provinciaal coördinator: T. Custers
tel. 043-3649649, steenuilen.limburg@home.nl

Oehoe

Contactadres:
S. van Lierop, Achter de Hoven 3,
6067 AH Linne, tel. 06-43054431

Middelste Bonte Specht

Contactpersoon: J.J. Bakhuizen
Sint Servaasbolwerk 26, 6211 NB Maastricht
tel. 043-3257523; jan.joost.bakhuizen@xs4all.nl

Gierzwaluw

Gierzwaluwbescherming Nederland (GBN)

Vertegenwoordigers:

Midden-Limburg

J. Vrehen, tel. 0475-482817

j.vrehen@ziggo.nl

Zuid-Limburg

H. van de Laar, tel. 045-5273211

hans.van.de.laar@hetnet.nl

Roek

Kolonietellingen: J. Ummels
Essendijk 15, 6243 BH Geulle
tel. 043-3645606

Artikelen

- 1 Bij een kwart eeuw Limburgse Vogels (de redactie)
- 2 Opvallende ontwikkelingen in de Limburgse vogelwereld
Winnaars en verliezers tussen 1989 en 2014 (Joris Verhees)
- 12 De Venrayse gemeentebossen; een veranderende broedvogelbevolking?
(Jan Erik Kikkert)
- 23 De Patrijs in Limburg: somberheid troef?
(Jules Bos)
- 27 Handpenrui bij zangvogels, een relatief onbekend maar boeiend fenomeen
(Carlo van Seggelen)
- 38 Lepelaar: nieuwe broedvogel in Limburg
(Arjan Ovaa & Henk Heijligers)
- 43 Oeverzwaluwteeling Maasdal 2015
(Jan Joost Bakhuizen)
- 46 Zeldzame broedvogels in Limburg in 2014
(Fred Hustings, Hans-Peter Uebelgünn & Jan Peeters)
- 57 Ter nagedachtenis aan Jo van der Coelen
(Fred Hustings, Boena van Noorden, Ran Schols & Paul Voskamp)

Fotopagina's

- 58 Favoriete Limburgse vogelfoto's uit eigen archief

Bijzondere waarnemingen

- 62 Hugo Vallen als vogeljager zonder geweer
Addendum bij een Limburgse familiechroniek (Ruud Vlek & Justin Jansen)
- 64 Waar komen die 'gasten' toch vandaan? (Deel 2)
(Herman Rothoff en Huub Crommentuyn)
- 66 Opnieuw een hybride Zwarte x Gekraagde Roodstaart,
ditmaal vlak over de grens (Ger de Hoog)
- 67 Gekleurde Kokmeeuwen in Maastricht nader bekeken
Een tussenstand na 4 winters intensief aflezen (Jan Joost Bakhuizen)
- 70 Een Kleinste Jager in Heel (Jo Vreken)
- 71 Rosse Franjepoot op de WML-plas (Jo Vreken)
- 72 Extreme Kraanvogeltrek over Limburg (Jan Erik Kikkert)
- 76 Buffelkoepeend op de WML-plas in de winter 2014/2015
Een onverwachte maar welkome aanvulling op de Limburglijst (Max Berlijn)
- 77 Poelsnip in de Broekhuizerweerd (Mariet Verbeek & Nicky Hulsbosch)
- 79 Schreeuwarend boven De Hamert (Jan Erik Kikkert)
- 81 Donkere fase Dwergarend op de Bergerheide (Fred Hustings)
- 82 Broedgeval Grauwe Gors te Maastricht in 2015 (Rémar Erens)

Vogelwaarnemingen

- 84 Aflevering 31; Het ornithologische jaar 2014 (Jan Erik Kikkert)

